Historische Vereniging Ameide en Tienhoven

Jaargang 30 | nummer 1 | maart 2019

Nieuwsblad

COLOFON

Historische Vereniging Ameide en Tienhoven

Het nieuwsblad is een uitgave van de Historische Vereniging Ameide en Tienhoven en verschijnt vier keer per jaar.

ISSN: 1569 - 7800

HET BESTUR

Voorzitter	H. van den Heuvel Voorstraat 99	4132 AP Vianen
Vice-voorzitter	D. Siegersma Fransestraat 12	T: 0183 - 602676 4233 ED Ameide
Secretaris	Vacature Tijdelijk postadres Voorstraat 3	4233 EA Ameide
Penningmeester	Vacature	
Algemeen adjunct	J.A. Maatkamp	T: 0183-602071
Leden:	C. van Gelderen	T: 0183 - 602198
	R. de Groot	T: 0183 - 602874
	J. de Gruyter-de Kruyk	T: 0183 - 609280
	C.P. Middelkoop-den Oudsten	T: 0183 - 601585
	D. Roodhorst	M: 06 463 627 05
	J. Stasse	T: 0183 - 602488
	A. Terlouw-van der Grijn	T: 0183 - 602110
	J. Verwolf	T: 0183 - 601749
Beschermheer	dr. C.C. van Stolk, Ambachtsheer van Ameide	
Ereleden	C.W. Broekman, A.M. den Oudsten, C. Rijnhout en R.A. Tieman	
Correspondentieadres	info@ameide-tienhoven.nl	
Redactie Nieuwsblad	A.P. Provoost	bram.provoost@kpnplanet.nl
	C. van der Grijn	cvdgrijn2@gmail.com
	A. Tukker	ajtukker1943@kpnmail.nl
Lezingen en excursies	J. de Gruyter-de Kruyk - marjan_de_gruyter@hotmail.com J. Verwolf - verwo360@planet.nl	
Werkgroep Genealogie	C.W. Broekman; C. van der Grijn; G. Groenendijk en G. de Wit	
Ledenadministratie	info@ameide-tienhoven.nl	
Archief en Beeldbank	G. Groenendijk - gert.groenendijk@planet.nl G. Burggraaf	

Contributie

De contributie bedraagt minimaal €17,50 per jaar, over te maken op bankrekening-nummer NL42RABO0301952248 van de Rabobank in Ameide, t.n.v. de penning-meester van de vereniging.
Opzegging van het lidmaatschap dient minimaal zes weken voor het eind van het verenigingsjaar te hebben plaatsgevonden. Het verenigingsjaar loopt van 1 januari tot en met 31 december.

De redactie besteedt de uiterste zorg aan de in dit nieuwsblad opgenomen artikelen. Onvolkomenheden kunnen echter voorkomen. Het bestuur van de Historische Vereniging aanvaardt dan ook geen aansprakelijkheid voor daaruit voortvloeiend ongerief.

Het is zonder voorafgaande toestemming van de auteur niet toegestaan een artikel of delen daarvan over te nemen, te (doen) publiceren of anderszins openbaar te maken of te verveelvoudigen.

Drukwerk: Van der Perk Groot-Ammers

Inhoud maart 2019

4 Verenigingsnieuws

5 Een boeiende lezing in het stadhuis

6 Expositie “Schooltijd in Termei 1940 - 2000”

7 Uitnodiging algemene ledevergadering

8 De 4 mei Herdenking 2019

9 De Gemeentebesturen van Ameide en Tienhoven, 1939 - 1946

20 Waren de wapenschilden op het bordes van het Stadhuis van Ameide gekleurd?

21 Een honderdjarige oud-Ameidense: Baukje van Kekem (1905-2008)

24 De oude boerderij

28 De strijd om de Koekoekswaard. Hoe deze uiterwaard in Tienhoven bijna verdween

35 Gezondheidszorg in Ameide Deel 4: Epidemische ziekten in Ameide en Tienhoven (1870 - 1900)

44 Gezondheidszorg in Ameide De Spaanse Griep van 1918, een regelrechte ramp

Afbeelding voorblad

Boerderij van Geerit Terlouw die leefde van 1870 tot 1956 en woonde in een oude, in 1958 afgebroken boerderij aan de Prinsengracht te Ameide. Pasteltekening van kunstschilder Piet (“meester”) de Hoon.

Van de hoofdredacteur

Beste leden en meelezers van het Nieuwsblad. Voor u ligt het eerste nummer van jaargang 30 van het Nieuwsblad. De HVAT jubileert dit jaar en viert haar 30-jarig bestaan. In het bericht van de vice-voorzitter wordt hier aandacht aan geschonken. Daarnaast jubileert dit jaar ook het Stadhuis van Ameide. Op 7 april is het 375 jaar geleden dat drossaard Hendrik van Brederode van Bolsweerd in 1644 'DEN EERSTEN STEEN VAN DIT STADHUIS SELVER GEPLANT" heeft. In een kort artikel ga ik nogmaals in op de kleuren van de gemeentewapens op het bordes van het Stadhuis. Alles wijst erop dat deze vóór de restauratie voorzien waren van de kleuren van de gemeente Ameide.
In dit Nieuwsblad staat natuurlijk ook weer het Verenigingsnieuws met daarin de nodige activiteiten. Noteer de datum voor de **Algemene Ledenvergadering op dinsdag 26 april**. Deze vergadering is dit keer in het Stadhuis op de Dam. De HVAT organiseert weer een **excursie** en wel op zaterdag 21 september. Deze keer gaat de reis naar Doesburg. Op de achterpagina vindt u meer informatie. In de week van de Paardenmarkt is er in de Sionkerk een **tentoonstelling over het onderwijs in Ameide** in de jaren 1940-2000. In dit blad vindt u een oproep om materiaal beschikbaar te stellen voor deze expositie. Dat kan nog tot 1 mei 2019.
Zaterdag 4 mei is de jaarlijkse **dodenherdenking** bij het monument bij de Broekseweg. Ook dit jaar mag uw hoofdredacteur weer leiding geven aan deze herdenking. Het thema is dit jaar: "In vrijheid kiezen". In vrijheid kiezen was onmogelijk tijdens de Duitse bezetting. Naar aanleiding hiervan heb ik een artikel geschreven over de gemeentebesturen van Ameide en Tienhoven in de periode 1939-1946. Tijdens het schrijven van dat artikel kwam ik bij toeval op het spoor van een bijzondere oud-inwoonster van Ameide, Baukje van Kekem. Als echtgenote van een zendeling-leraar leefde zij zo'n twintig jaar in Nederlands Indië, waarvan ruim drie jaar in een Jappenkamp. Meer dood dan levend kwamen zij en haar gezin uit het kamp en uiteindelijk ook weer terug naar Nederland. Ondanks die ontberingen bereikte zij de respectabele leeftijd van 103 jaar. Kortom een leven dat een kort artikel waard is.
In dit nummer is verder een artikel opgenomen, waarin Nico van Putte zijn herinneringen heeft opgeschreven aan de boerderij van Teun en Kees Oskam aan de Prinsengracht. Nico is een zoon van dokter J.W. van Putten en logeerde in de jaren 1950 een aantal malen in deze boerderij. Dit artikel is een mooi voorbeeld van wat leden/lezers zelf kunnen bijdragen aan het voortbestaan van dit Nieuwsblad. Ik hoop dat velen inspiratie vinden in dit voorbeeld! Er is nog ruimte in mijn mailbox: bram.provoost@kpnplanet.nl
Een ander artikel gaat over de strijd om de Koekoekswaard in Tienhoven. Hier zijn nu een camping en recreatieve voorzieningen, maar zo'n 60 jaar geleden was de situatie heel anders. De Koekoekswaard dreigde afgegraven te worden voor zandwinning of om ingericht te worden als industrieterrein. Het is er gelukkig nooit van gekomen.
We sluiten dit nummer van het Nieuwsblad af met het vervolg van de serie artikelen over de Gezondheidszorg in Ameide in vroeger tijden. In het vorige nummer ging het over de chirurgijns, vroedvrouwen en medische dokters, kortom de mensen die destijds belast waren met de medische zorg. We sluiten de serie af met twee artikelen over de epidemische ziekten die de bevolking teisterden aan het einde van de 19de en het begin van de 20ste eeuw. Dokters stonden machteloos tegenover de pokken-, griep- en andere epidemieën die veel slachtoffers eisten in onze regio, Alblasserwaard en Vijfheerenlanden.
Zoals ieder kwartaal wens ik u allen weer veel leesplezier.

Met vriendelijke groeten,
Bram Provoost

▲ *Zaterdag 4 mei is de jaarlijkse dodenherdenking bij het monument bij de Broekseweg.*

Verenigingsnieuws

Terwijl ik dit schrijf is het buiten 15 °C en heb ik het gevoel dat de lente begonnen is. De start van het nieuwe jaar is alweer bijna drie maanden geleden. Een historische start van 2019 want de gemeente Zederik is over gegaan naar de gemeente Vijfheerenlanden en Tienhoven is Tienhoven aan de Lek geworden. Bovendien is deze nieuwe gemeente Vijfheerenlanden nu een deel van de provincie Utrecht geworden. Door de eeuwen heen zijn er in onze regio al heel wat bestuurlijke veranderingen geweest m.b.t. het behoren bij, (Utrecht of Holland?) ...maar nu weer terug bij Utrecht! En binnenkort mag dit nieuwe stukje provincie Utrecht de Commissaris van de Koning verwelkomen als inwoner van Ameide.

Dit jaar is ook een bijzonder jaar voor de vereniging. Dertig jaar Historische Vereniging Ameide Tienhoven aan de Lek! Bijna 700 leden, een vereniging om trots op te zijn. Eén van de nog zittende bestuursleden heeft de start van de vereniging mee gemaakt en ook de enorme groei. Het uitgeven van een bulletin is uitgegroeid tot het Nieuwsblad, een prachtig volwassen en zeer interessant verenigingsblad. In deze digitale wereld is de vereniging ook niet achter gebleven. Haar website wordt dagelijks veelvuldig vanuit de hele wereld bezocht, de digitale nieuwsbrief wordt ieder kwartaal naar veel belangstellenden gestuurd en Facebook heeft iedere ochtend vaste bezoekers uit de hele wereld die op een mooi plaatje van Ameide of Tienhoven aan de Lek worden getrakteerd.
Daarom is het goed om stil de staan bij dit 30-jarig jubileum. Het jaar 2019 zal dan ook een beetje gevierd worden door de vereniging. Tijdens de week van de paardenmarkt zullen er in het kader van het jubileum jaar enige activiteiten plaatsvinden. Allereerst hoopt het bestuur een hekwerk om de Julianaboom op de Prinsengracht te plaatsen en deze aan te bieden aan de bevolking van Ameide en Tienhoven aan de Lek.
De expositiecommissie is druk bezig om een mooie tentoonstelling samen te stellen. Thema van deze expositie is “Scholen in Termei”, in de periode 1940-2000. Vanzelfsprekend wordt deze weer gehouden in de Sionkerk.
Daarnaast zal er een jubileum-verjaardagskalender worden samengesteld, met mooie en unieke plaatjes van Ameide en Tienhoven aan de Lek. Ieder nieuw lid zal deze kalender als welkomscadeau ontvangen. De kalender zal ook verkrijgbaar zijn tijdens de expositie en op de Open Monumentendag.
Open Monumenten dag, tijdens het tweede weekend van september zal dit jaar ook bijzonder zijn. Tijdens deze dag kunt u in het Stadhuis fotomateriaal bekijken van voorgaande exposities en eventueel kopen. Een unieke kans om mooie vergrote foto’s te verkrijgen.

Op dit moment is het bestuur van de vereniging is druk bezig met de voorbereiding van de algemene ledenvergadering. Deze zal worden gehouden op **23 april om 20.00 uur,** de dinsdag na Pasen. De ledenvergadering is dit jaar is deze keer in het **Stadhuis op de Dam**. Een mooie gelegenheid om weer eens binnen te komen kijken en elkaar te ontmoeten. Tijdens deze vergadering zullen er drie bestuursleden afscheid nemen. Vanwege het einde van een bestuursperiode treden twee bestuursleden af. De heer Hans van den Heuvel zal als voorzitter aftreden en zich niet herkiesbaar stellen. Mevrouw Annie Terlouw treedt af maar zal zich voor een nieuw termijn van 3 jaar weer herkiesbaar stellen. Daarnaast vertrekken de heer Henk de Jong en mevrouw Dout Siegersma wegens persoonlijke omstandigheden.
Hierdoor verliest de vereniging haar voorzitter, vicevoorzitter en penningmeester. **Daarom deze dringende oproep: Stel u/je beschikbaar als bestuurslid van de Historsche Vereniging Ameide en Tienhoven**. We doen daarbij in het bijzonder een beroep op de jongere generatie. Zij zijn van harte welkom om plaats te nemen in het bestuur. Spreekt de geschiedenis van Ameide en Tienhoven aan de Lek je aan en wil je meedenken hoe de vereniging in de 21ste eeuw haar geschiedenis kan blijven verankeren? Kom dan eens een bestuursvergadering bijwonen en ervaar hoe levendig de vereniging is. Aanmelden kan via de website, via een zittend bestuurslid of vooraf aan de algemene leden vergadering.
Alle leden en belangstellenden zijn op 23 april 20.00 uur van harte uitgenodigd op de algemene ledenvergadering in het Stadhuis. Het programma vindt u afgedrukt op bladzijde 7 van dit blad. Het bestuur hoopt er weer een geslaagde en gezellige ledenvergadering van te maken.

▲ *Dit jaar is de ALV op 23 april in het stadhuis op de Dam.*

Ook doet het bestuur van de historische vereniging een oproep om 4 mei a.s. de jaarlijkse dodenherdenking bij te wonen. Gelukkig wordt deze herdenking ieder jaar door veel inwoners van Ameide en Tienhoven aan de Lek bezocht. Hoe belangrijk is het voor alle generaties deze dag te blijven herdenken! Na de herdenking is er gelegenheid om in het stadhuis op de Dam na te praten met elkaar. U bent van harte welkom.
Zoals eerder gezegd: dit jaar bestaat de vereniging 30 jaar en één van de bestuursleden heeft ook al 30 jaar als bestuurslid opgetreden. Iedere benoeming heeft plaatsgevonden met dispensatie van de leden van de vereniging. Jetty Stasse heeft al die jaren het wel en wee en de groei van de vereniging meegemaakt. Jetty heel hartelijk dank voor al je inzet.Tijdens de algemene ledenvergadering op 23 april zal het bestuur dit op gepaste wijze vieren.
Misschien heeft u eerder in het Nieuwsblad gelezen over de Beeldbank. Een initiatief van de gemeente Zederik en de historische kringen in deze voormalige gemeente. In goed overleg met alle betrokkenen partijen is de Beeldbank tot stand gekomen. Het doel van de Beeldbank is om historisch matriaal, foto's, kaarten, documenten en dergelijke te digitaliseren en deze te publiceren en te beschrijven. Er is een voorzichtig begin gemaakt en er zijn al meer dan 500 foto's gepubliceerd. Het zullen er uiteindelijk, met uw hulp, duizenden kunnen worden. De omschrijving van de foto's is het meest arbeidsintensief. Daarom zoekt de werkgroep Beeldbank mensen die het leuk vinden het verleden vast te leggen en de inhoud van de foto's, documenten en kaarten, te beschrijven. Wil je aansluiten? Dan word je uitgenodigd voor een uitgebreide instructie. Samen met een lid van de werkcomissie krijg je uitleg en begeleiding, Je kun je aanmelden via de website van de Historische Vereniging Ameide en Tienhoven. (https://www.ameide-tienhoven.nl/).
Tot slot. Na 28 jaar ga ik Ameide verlaten en ga samen met mijn partner terug naar Friesland, mijn geboortegrond. Als bestuurslid en vicevoorzitter heb ik veel geleerd over de rijke historie van Ameide en Tienhoven aan de Lek. Ik wens de vereniging een hele mooie toekomst toe.

Dout Siegersma, vicevoorzitter.

Een boeiende lezing in het stadhuis

Donderdagavond 21 februari 2019, had zich een twintigtal belangstellenden verzameld in de Raadzaal van het Stadhuis op de Dam van Ameide. Zij waren gekomen voor een lezing over 'De geschiedenis van het (lager) onderwijs' door dr. Jacques Dane, medewerker van het Onderwijsmuseum in Dordrecht. Door problemen met de apparatuur moest het begin enige tijd worden uitgesteld. Uiteindelijk wist het HVAT-erelid, Cees Broekman laptop en beamer te koppelen, zodat de beelden op het projectiescherm verschenen.

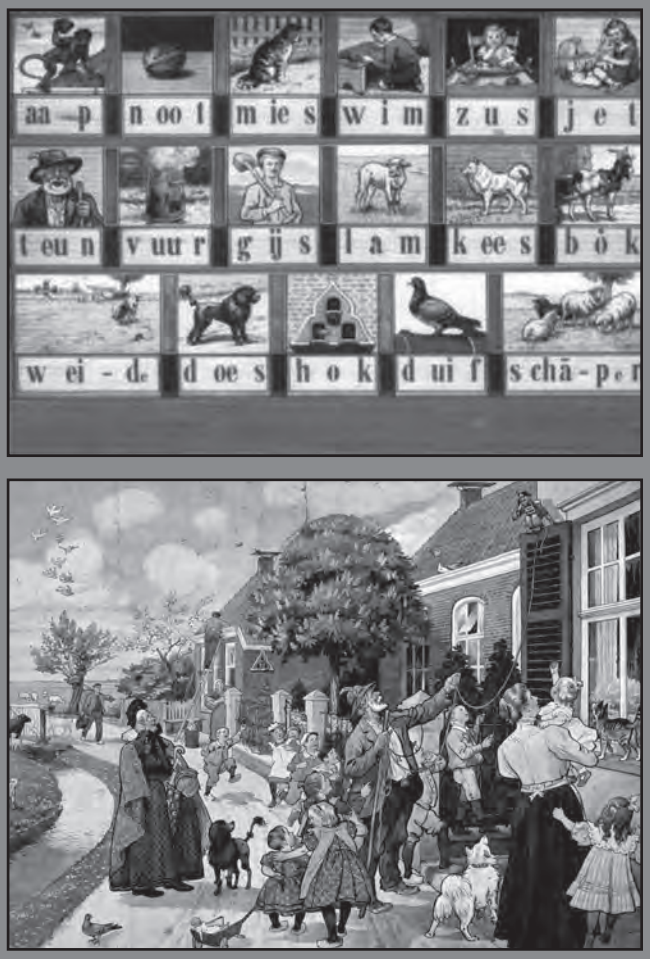

▲ *Het aap-noot-mies-leesplankje en de bijbehorende schoolplaat van Cornelis Jetses.*

De spreker begon met een kort overzicht over de wettelijke regeling van het lager onderwijs totdat in 1917 de financiële gelijkstelling tussen openbaar en bijzonder onderwijs geregeld was. In Nederland was er vrijheid van onderwijs waarbij de schoolbesturen en niet de overheid de inhoud van de lessen konden regelen. Hierdoor ontstond een grote diversiteit aan leermiddelen. Om overzicht te houden en de keuze te vergemakkelijken werd in 1877 het Nationaal Schoolmuseum opgericht. Niet een echt museum, maar een informatieverzameling van leermiddelen en schoolmeubilair waar besturen en onderwijzers voorgelicht konden worden.

Aanschouwelijk onderwijs, d.w.z. kennisoverdracht aan de hand van schoolplaten werd in Nederland op grote school toegepast in allerlei vakken, zoals rekenen, lezen en schrijven. Wie kent niet het "aap-noot-mies-leesplankje" met de daarbij horende schoolplaat van Jetses?
Daarnaast werden schoolplaten gebruikt om momenten uit de (vaderlandse) geschiedenis te verduidelijken en om kennis te maken met verre oorden, zoals Ned. Indië. Op die platen werden overigens ook gewenste omgangsvormen en de houding tegenover andere volkeren duidelijk gemaakt, zoals die toe gebruikelijk waren.
Tijdens het betoog werd door de toehoorders levendig gebruik gemaakt van de mogelijkheid om vragen

▲*Nationaal Onderwijsmuseum, Burgemeester de Raadtsingel 97, 3311 JG Dordrecht.*

te stellen en de ervaringen van de eigen schooltijd te bespreken. De heer Dane besloot zijn boeiende lezing met een heikel onderwerp: straffen en belonen. Al in 1820 kwam er een verbod op het slaan van leerlingen, maar het duurde ruim 150 jaar voor men dit verbod met enig succes ging handhaven. De plak en de pechvogel bleven nog lange tijd in gebruik.
Rond 22 uur werd de bijeenkomst afgesloten met een dankwoord door Jory Verwolf, die samen met Marjan de Gruyter-de Kruijk de lezingen van de HVAT organiseert.
Wie meer te weten wil komen over de geschiedenis van het onderwijs in Nederland kan een bezoek brengen aan het Onderwijsmuseum in Dordrecht. (https://www.onderwijsmuseum.nl/).

Meer over de Geschiedenis van het onderwijs in Ameide tot circa 1920 is te vinden in het Nieuwsblad HVAT 2017, jrg. 28, nr. 2, blz. 12 – 33. Tijdens de Paardenmarkt 2019 zal de HVAT een tentoonstelling organiseren over 'De scholen in Ameide-Tienhoven in de vorige eeuw (periode 1940-2000).

Expositie "Schooltijd in Termei 1940-2000"

In de zomer 2019 opent in Ameide de Brede School haar deuren. De scholen voor het openbaar en bijzonder onderwijs, de peuterspeelzaal, naschoolse opvang, kinderdagverblijf en de bibliotheek-voorziening komen dan onder één dak.

Alweer de 8ste expositie

Voor de Historische Vereniging Ameide en Tienhoven reden genoeg om stil te staan bij het lokale lager onderwijs. De voorbereidingen voor deze expositie zijn al enige tijd in volle gang. De enthousiaste werk/expositie commissie bestaat uit de volgende leden: Ad Breure, Cees van der Grijn (Jaczn.), Cees van der Grijn (Flzn.), Anja van der Grijn-de Groot, Rinus de Groot, Harry Rosendaal, Annie Terlouw-van der Grijn en Dout Siegersma.

Traditie

Net als in voorgaande jaren vindt de expositie plaats in de Sionkerk aan de Prinsengracht. De expositie wordt gehouden van dinsdag 8 tot en met zaterdag12 oktober 2019, tijdens de week waarin de Paardenmarkt zal plaatsvinden. De feestelijke opening is op dinsdag 8 oktober. Details over de opening zullen in een volgend Nieuwsblad worden gepubliceerd.

LAATSTE OPROEP!

De expositie over het lager onderwijs richt zich op de periode 1940-2000. **"Graag doen we een beroep op mensen voor het in bruikleen aandragen van fotomateriaal en mogelijk ander schoolmateriaal uit die periode"**, aldus de leden van de commissie. Met name over de periode **1940 tot 1950** is de commissie nog op zoek naar foto´s en attributen. Heeft u materiaal uit deze periode dan vernemen wij dit graag en willen graag met u in contact komen. Het succes van deze expositie maakt de commissie samen met u en uw bijdrage. Het gaat bij het fotomateriaal niet om het individu maar om de groep. **"We denken daarbij aan klassenfoto's, foto's van schoolreisjes, musicals en andere aan de school gerelateerde activiteiten."**

Vóór 1 mei 2019 willen wij graag nog zoveel mogelijk foto´s of andere attributen ontvangen. Daarna gaat de werkcommissie aan de slag om de expositie samen te stellen uit het aangeleverde materiaal. Samen met vele vrijwilligers en de medewerkers van de Sionkerk hoopt de commissie op weer een geslaagde expositie. Wie over duidelijk fotomateriaal en/of overig schoolmateriaal beschikt, kan contact opnemen met één van de volgende commissieleden:

- Harry Rosendaal M: rosendaal48@kpnmail.nl T: 06-2108320
- Ad Breure M: a.breure@hetnet.nl T: 0183-601765
- Rinus de Groot M: rdegroot@solcon.nl T: 0183-602874

Ameide Tienhoven

Uitnodiging voor de algemene ledenvergadering

23 april 2019 in het Stadhuis op de Dam

De historische vereniging Ameide Tienhoven nodigt u van harte uit om als lid of als belangstellende de algemene leden vergadering bij te wonen op 23 april a.s.
Deze zal worden gehouden in het stadhuis op de Dam en begint om 20.00 uur.

Het programma voor deze avond ziet er als volgt uit:

- Ontvangst door het bestuur.
- Voorzitter Hans van den Heuvel zal de vergadering openen en voorzitten.
- Gert Groenendijk zal na het officiële gedeelte van de AVL u laten zien hoe mooi en intersseant 'De Beeldbank' van de voormalige gemeente Zederik is geworden.
  Wilt u meehelpen om de beeldbank verder te ontwikkelen, met historische beelden en verhalen, dan kunt u zich opgeven bij Gert (gert.groenendijk@planet.nl).

  PAUZE

- Na de pauze wordt er over en in de streektaal gesproken. De heer J. Rijneveld neemt u mee in de taal van de Alblasserwaard & Vijfheerenlanden.
  "*Beschiete; dommelend uitrusten, een dutje doen. Nao d'n ete trekt pa de klep van de pet over z'n oge en gaot ie effe beschiete in de zurg. 's Aoves as tie naor laokerveld verlangt, stapt ie d'n bedstee in*".
- Aan het einde van deze avond is er gelegenheid om onder het genot van een hapje en een drankje, afscheid te nemen van voorzitter Hans van den Heuvel en vice-voorzitter Dout Siegersma.

U bent van harte welkom.

Het bestuur van de Historische Vereniging Ameide en Tienhoven

De 4 mei Herdenking 2019

▲ *Begeleiding Stille tocht, vanaf de Dam, met omfloerste trommels.*

Op zaterdag 4 mei 2018 zal bij het Monument aan de Broekseweg de jaarlijkse herdenking plaatsvinden van de Nederlandse slachtoffers van de Tweede Wereldoorlog en van oorlogssituaties en vredesmissies nadien.
Hier ter plaatse valt de nadruk op de slachtoffers die verbonden zijn met Ameide en Tienhoven. Op een plaquette staan de namen van tien slachtoffers, die ten tijde van hun overlijden waren ingeschreven als inwoners van Ameide of Tienhoven. Vorig jaar is daar een tweede plaquette bijgeplaatst met de namen van acht slachtoffers die in Ameide of Tienhoven geboren zijn maar daar op 10 mei 1940 niet meer woonden. De namen van deze achttien slachtoffers zullen tijdens het 'dodenappel' op 4 mei worden voorgelezen, kort voor de 2 minuten stilte om 20 uur.

Het Nationaal Comité 4 en 5 mei heeft 'Geef de vrijheid door' gekozen als boodschap die als een rode draad door de activiteiten van het comité loopt. Ieder jaar is er een thema dat inspireert om te herdenken. Als jaarthema voor 2019 is gekozen voor 'In vrijheid kiezen'. Met dit thema wordt aangesloten bij de viering van 100 jaar algemeen kiesrecht. November 2018 hebben we in Ameide en Tienhoven mogen kiezen voor de leden van de gemeenteraad van de nieuwe gemeente Vijfheerenlanden. Op 20 maart 2019 zijn er verkiezingen voor de leden van Provinciale Staten en van de besturen van Waterschappen, en op 23 mei 2019 volgen er nog verkiezingen voor de Nederlandse leden van het Europese Parlement. Vier verkiezingen in volle vrijheid in een periode van een half jaar. (Misschien voor sommigen wat te veel van het goede.)

Het Nationaal Comité[1] staat stil bij de waarde van een vrije en democratische rechtsstaat. Deze rechtstaat werd buitenwerking gesteld in de jaren 1940-1945[2], maar wij dragen nu weer met z'n allen de verantwoordelijkheid om de rechtsstaat én de vrijheden die we daarbinnen genieten te waarborgen. Vanuit de vrijheid van nu kijken we terug op de onvrijheid van toen. We benadrukken de verantwoordelijkheden die onze vrijheid met zich meebrengt, want juist onze huidige vrijheid om te kunnen en mogen kiezen schept een verantwoordelijkheid deze vrijheid te beschermen en te koesteren.
Het thema In vrijheid kiezen beperkt zich niet tot kiesrecht alleen. Iedere dag weer kunnen we in Nederland, uiteraard binnen de regels van de wet, doen en laten wat we willen. We leven in een vrij land, mogen over van alles en iedereen een mening hebben en bepalen zelf wat goed voor ons is. Onze keuzes staan echter niet los van de wereld waarin we leven. De vrijheden van de een kunnen de onvrijheden van de ander betekenen. Door het stellen van vragen dwingt het jaarthema ons hier kritisch over na te denken. Nemen we verantwoordelijkheid voor onze keuzes? Zijn er, behalve juridische, niet ook morele of ethische grenzen aan de keuzevrijheid die we hebben? Zijn we in staat verder te kijken dan onze eigen vrijheden? En verplaatsen we ons nog voldoende in de ander?
Verkiezingen van bestuursorganen zijn in Nederland de gewoonste zaak van de wereld geworden. In veel andere landen is dat helaas niet het geval. Daar worden verkiezingen gemanipuleerd en soms lijken uitslagen al van te voren vast te staan. Kiezen in vrijheid is soms ver weg en blijft in die landen actuele vraag.

Het 4 mei-comité van de HVAT roept alle inwoners van Ameide en Tienhoven en natuurlijk ook alle leden van de vereniging die elders wonen op, om zaterdag 4 mei 2019 's avonds aanwezig te zijn bij de herdenking. Deze begint rond 19 uur bij het Stadhuis op de Dam van Ameide, waar we verzamelen voor een stille tocht naar het Monument aan de Broekseweg. Daar begint de herdenking om 19.30. Voorafgaand aan en tijdens de bijeenkomst zal de AFK koraalmuziek ten gehore brengen. Leerlingen van 'De Kandelaar' en de 'Hendrik van Brederodeschool' zullen een gedicht voordragen. Namens de gemeente Vijfheerenlanden zal een wethouder het woord voeren. Spreker over het thema 'In vrijheid kiezen' is Maria de Jong-Middelkoop, fractievoorzitter van het CDA in de gemeenteraad van Vijfheerenlanden. Om 20.00 uur zijn we 2 minuten stil. Daarna volgt de gebruikelijke kranslegging en het defilé bij het monument. Wij rekenen op uw aanwezigheid!

1 https://www.4en5mei.nl/herdenken-en-vieren/jaarthema/jaarthema-2019

2 Tijdens de Duitse bezetting werden gekozen bestuursorganen buiten werking gesteld en viel er niets meer te kiezen. Het artikel "Gemeentebestuur Ameide en Tienhoven (1939-1946)" in dit Nieuwsblad gaat hier nader op in.

De Gemeentebesturen van

Ameide en Tienhoven, 1939 - 1946

Bram Provoost

Het algemeen kiesrecht voor mannen werd in Nederland ingevoerd op 12 december 1917. De eerste gemeenteraadsverkiezingen na de instelling van het algemeen kiesrecht vonden plaats in 1919. Vanaf dat jaar werden deze verkiezingen om de vier jaar gehouden. In 1919 konden alle mannen meedoen aan de gemeenteraadsverkiezingen. Kort daarna werd via de wet-Marchant ook het algemeen kiesrecht voor vrouwen ingevoerd. Deze wet trad in werking op 28 september 1919, te laat om nog mee te doen aan de gemeenteraadsverkiezing van 1919. Het zou nog enige jaren duren voordat alle vertegenwoordigende lichamen op basis van algemeen kiesrecht werden gekozen. Voor de Tweede Kamer was dat het geval na de Kamerverkiezingen van 1922, voor de gemeenteraad pas na de verkiezingen in mei 1923.

Tegenwoordig mogen alle inwoners van Nederland van 18 jaar en ouder regelmatig hun stem uitbrengen voor de verkiezing van de leden van de Gemeenteraad, Provinciale Staten, de Waterschapsbesturen, de Tweede Kamer van de Staten Generaal en het Europees Parlement. In november 2018 hebben de inwoners van Ameide en Tienhoven en vele anderen hun stem mogen uitbrengen om de leden van de raad van de nieuwe gemeente Vijfheerenlanden te kiezen. In 2019 zijn er verkiezingen voor de Provinciale Staten, de Waterschapsbesturen en het Europees Parlement. Wij hebben weliswaar de vrijheid om bestuurders te mogen kiezen, maar maken daar lang niet altijd gebruik van. De opkomst van de kiezers is soms zeer laag. Zelfs voor de verkiezing van de gemeenteraad, die toch het dichtst bij de burger staat, was er betrekkelijk weinig animo.
Het thema voor de jaarlijkse 4-mei-herdenking is dit jaar: "In vrijheid kiezen". Wij kunnen inmiddels sinds 100 jaar "In vrijheid kiezen", maar tijdens de Duitse bezetting van mei 1940 tot mei 1945 is dat anders geweest. Daarom deze terugblik op de gemeentebesturen van Ameide en Tienhoven in de jaren 1939 t/m 1946.

◄ *Vrouwenkiesrecht gerealiseerd in 1919, 100 jaar geleden.*

In 1939 werd de gemeenteraad voor de vijfde keer gekozen na de invoering van het algemeen kiesrecht voor mannen en vrouwen. Het waren de laatste verkiezingen van de gemeenteraden voor de Duitse inval op 10 mei 1940. In Ameide werden er drie lijsten ingeleverd voor de verkiezing van de gemeenteraad op 14 juni (1939). Vijf van de zeven aftredende raadsleden stonden weer op een verkiesbare plaats. Bij de A.R kreeg het zittende raadslid N. Streefkerk een plaats als lijstduwer, terwijl de liberaal C.A.M. Kruijt niet meer op de lijst voorkwam.
De drie lijsten waren als volgt:

"Anti Rev.:
1. J. van der Hek (aftr.),
2. A. de Kruijk Czn. (aftr.),
3. C. Labrie,
4. A.F. Kool,
5. C. Terlouw,
6. C. van Gent,
7. C. van der Zijden,
8. W. Bor,
9. Abr. Vroon en
10. N. Streefkerk (aftr.).

S.D.A.P.:
1. K. den Boer (aftr.),
2. Joh. de Groot (aftr.),
3. R. de Lange,
4. H. de Vroome,
5. J. van der Ham en
6. P. den Hartog.

Liberale en Vrijzinnig Democratische Kiezers:
1. H. Diepenhorst (aftr.),
2. A.A. Dijksman,
3. L. de Jong,
4. C. van Gelderen,
5. P. van der Leeden,
6. B. Streefkerk,
7. C. Verboom,
8. P. de Groot en
9. Jac. Oosterom.

De heer C.A.M. Kruijt wenschte niet meer in aanmerking te komen voor plaatsing op de lijst en zal dus niet in de raad terugkeren".

De uitslag van de stemming in Ameide was: Anti-Rev. 438 stemmen; gekozen J. v.d. Hek, A. de Kruijk, C. Labrie, A.F. Kool Mz. Liberaal en Vrijzinning 192 st.; gekozen H. Diepenhorst. S.D.A.P. 211 st.; gekozen K. den Boer en Joh. de Groot. In het geheel werden 841 stemmen uitgebracht en van onwaarde 34. (De Gorcumer, 17-6-1939).

Deze uitslag zorgde weer eens voor een 'van links naar rechts' verschuiving in de gemeenteraad van Ameide. De samenstelling veranderde van een meerderheid van links (Liberaal + SDAP) naar meerderheid rechts (A.R). Andersom was dit gebeurd in 1935. "AMEIDE. Bij de gisteren gehouden verkiezing is de samenstelling van den nieuwen gemeenteraad geworden: 1 Lib. (thans 2), 2 S.D.A.P. (2), 4 A.R. (3)". (De Gorcumer, 4-9-1939). De nieuwe raad wordt op de eerste dinsdag van september geïnstalleerd en worden de wethouders gekozen. "Voor de vergadering van de gemeenteraad op Dinsdag 5 Sept. nam. 3 uur luidt de agenda: 1. Mededeeling ingekomen stukken; 2. Installatie leden van den raad; 3. Benoeming twee wethouders; 4. Van den heer C. van Gent is een verzoek ingekomen tot het aanwijzen van werkloozen voor de mandenindustrie. De heer Van Gent kan laten verdienen 8½ cent per mand".
De links-rechts verschuiving wordt geeffectueerd bij de wethouderverkiezing. De liberale wethouder H. Diepenhorst wordt niet herkozen. In zijn plaats komt er een tweede A.R.-wethouder, J. van der Hek. "Ameide. De gemeenteraad heeft Dinsdag als wethouders gekozen de heeren J. van der Hek en A. de Kruyk Cz. (aftr.) beiden A.R." (De Gorcumer, 9-9-1939).

Wat gebeurt er bij de gemeenteraadsverkiezingen in Tienhoven in 1939?

In tegenstelling tot Ameide had Tienhoven nooit te maken met links-rechts verschuivingen. Rechts (de antirevolutionairen, A.R.) waren er in die tijd altijd in de meerderheid (in 1931 6 raadsleden en in 1935 waren dat er 5). Beide wethoudersposten waren permanent in handen van de A.R. De verkiezingen in 1939 zouden de grote invloed van de A.R. niet aantasten. Tienhoven had wel een andere bijzonderheid en dat was de samenstelling van de lijst "Gemeentebelang" (zie KADER).
In 1939 werden in Tienhoven slechts twee lijsten ingeleverd voor de verkiezing van de gemeenteraad. De zeven aftredende raadsleden vormden de top van beide lijsten. De S.D.A.P. die in 1935 wel had meegedaan deed dat in 1939 niet meer.

De ingediende lijsten waren:

"Anti-Rev.:
1. L. Spek (aftr) ,
2. D. Versluis (aftr.),
3. C. Lakerveld (aftr.),
4. G.H. Spek (aftr.),
5. A. Uittenbogaard (aftr.),
6. K. Vermaat,
7. T. van Dieren,
8. P.W. Streefkerk,
9. H. Rijneveld,
10. N. den Oudsten en
11. W. Nomen.

Gemeentebelang:
1. H van der Zouwen (aftr.),
2. J.C. van der Leeden (aftr.),
3. D. de Jongh en
4. mr. J.A van de Lee."

(De Gorcumer, 13-5-1939).
De uitslag in Tienhoven kan nauwelijks een verassing worden genoemd. De zeven zittende raadsleden werden alle herkozen. "Tienhoven. Stemming 14 juni 1939. Gekozen voor de Anti-Rev. Partij: L. Spek, D. Versluis, C. Lakerveld, C. van Es en A. Uittenbogaard. Voor Gemeentebelang: H. v.d. Zouwen en J.C. v.d. Leeden." (De Gorcumer, 17-6-1939). Vanzelfsprekend worden in Tienhoven "de aftredende wethouders, de heeren L. Spek en D. Versluis, beiden A.R., herkozen" (De Gorcumer, 9-9-1939).

De Lijst Gemeentebelang had een bijzondere samenstelling. In Tienhoven speelde in de jaren 1930 ook de NSB een (weliswaar kleine) rol in de gemeentepolitiek. De lokale NSB-ers hadden vastgesteld dat zij op eigen kracht geen raadszetel zouden halen en zochten daarom samenwerking met andere partijen en groeperingen. Een en ander is uitvoerig beschreven door Carla Jonker in haar boek uit 2010 'Macht en armoede aan de rivier. Ameide en Tienhoven 1870-1940', blz. 320-327.
Wat was het geval? In 1935 deed NSB-leider D. de Jongh een voorstel aan de Tienhovense SDAP-er W, van der Grijn om samen een lijst te vormen. Toen dit mislukte werd met anderen de lijst Gemeentebelang gevormd. Deze groepering kreeg in 1935 bijna 20% van de stemmen en werd de NSB-er H. van der Zouwen gekozen in de raad van Tienhoven. In juni 1939 deed Gemeentebelang, die in de volksmond 'de partij der ontevredenen' werd genoemd, ook weer mee aan de gemeenteraadsverkiezingen. Op de lijst de NSB-ers H. van der Zouwen op 1 en D. de Jongh op 3, de andere kandidaten waren de mandenmakers-patroon J.C. van der Leeden op 2 en de advocaat en bewoner van Herlaar, mr. J.A. van de Lee, op 4. De SDAP deed in 1939 niet mee in Tienhoven.

GROOTE OPENBARE VERGADERING
der
Nationaal Socialistische Beweging in Nederland
op Zaterdag 11 April 1942 in „De Doelen" te Gorinchem. Aanvang des avonds half acht.
Spreker de Leider der Beweging
Mussert
Kaarten verkrijgbaar bij:
P. A. M. HERMAN, Hoogstraat 14, Gorinchem.
W. A. BOOGAARD, Langendijk 48, Gorinchem.
M. J. VAN 'T SANT, Visscherslaan 2, Gorinchem.
W. VAN LEER, Lingedijk 24, Leerdam.
L. VAN ZANDWIJK, Huize „Den Hoek", Herwijnen.
H. VAN DER ZOUWEN, Tiendweg 69, Ameide.
Aan de zaal op den avond der vergadering vanaf kwart voor zeven. Toegangsprijs f 0.25.

◄ *Advertentie Nieusblad voor Gorinchem en Omstreken. 10-4-1942.*

Bij de verkiezingen kreeg bij Gemeentebelang Van der Leeden de meeste aanhang met 26 stemmen. De steun voor de NSB was beperkt, Van der Zouwen kreeg 11 stemmen en De Jongh 2 stemmen. Met een kiesdeler van 28,65 was dit toch voldoende voor twee zetels (Van der Leeden en Van der Zouwen) in de gemeenteraad van Tienhoven.
Het raadslid H. van der Zouwen zette zich ook tijdens de Duitse bezetting in voor de NSB (zie advertentie uit 1942. Bijzonder lijkt me dat als zijn adres Tiendweg 69 Ameide vermeld wordt, terwijl dat Tienhoven moet zijn.) en was actief in de Landwacht. Na de bevrijding in 1945 moest Van der Zouwen zich voor zijn daden tijdens de bezetting verantwoorden voor het Bijzonder gerechtshof te 's-Gravenhage (dossier nr, 4358).

Na de beëdiging in september 1939 kunnen de gemeenteraden aan de slag. Na de verkiezing van de wethouders werd er niet veel vergaderd in Ameide en Tienhoven. In ieder geval was er weinig terug te vinden in de regionale pers. De Gorcumer van 25-11-1939 doet verslag van een vergadering van de gemeenteraad van Ameide op vrijdagmiddag 3 november 1939. Het volgende verslag is van een vergadering op donderdag 9 mei 1940, één dag voor de Duitse inval. Verslagen van vergaderingen in Tienhoven heb ik niet gevonden.
"Ameide. Donderdag 9 mei vergaderde de gemeenteraad voor de eerste maal in dit jaar. De voorzitter verzocht allen zich even te verheffen van hun zitplaatsen, om te gedenken het oude overleden raadslid, den heer W.A. van Kekem[1], overleden 17 Januari j.l." (De 5 Rivieren, 22-5-1940).

Dan volgt op 10 mei 1940 de Duitse inval en bezetting van Nederland. In Tienhoven vallen bommen, die Herlaar - de woning van mr. J.A. van der Lee – beschadigen. Burgemeester Luijendijk heeft het gedurende die eerste dagen druk met het regelen van

▲ *De Dam met het Stadhuis en links Voorstraat 1, het woonhuis van W.A. van Kekem dat na zijn overlijden gemeentesecretarie zal worden.*

de opvang meer dan duizend evacués uit Wageningen[2] in zijn gemeenten.
De Gorcumer van 12 juni 1940 meldt het volgende: "Plunderaars. Ameide. De woning van mr. J.A. v.d. Lee, die na het bombardement niet meer was bewoond, bleek dezer dagen door ongenoode gasten bezocht te zijn, daar een gouden dameshorloge en zilveren beugeltasch en enkele toilet-benoodigdheden werden vermist".

Zou de volgende oproep die twee dagen later verscheen er iets mee te maken hebben?

Verdachte „geschenken".

Aangezien het is gebleken, dat gedurende de afgeloopen weken verschillende personen, zelfs op den openbaren weg en in café's,
min of meer waardevolle voorwerpen „ten geschenke" hebben ontvangen,
welke zoo goed als zeker door misdrijf zijn verkregen, verzoekt de Burgemeesteer van Ameide en Tienhoven een ieder, die iets op dergelijke wijze mocht hebben bekomen, daarvan ten spoedigste, in zijn eigen belang mededeeling te doen ten gemeentehuize te Ameide.
De Burgemeester van Ameide en Tienhoven.
C. W. LUIJENDIJK.

▲ *Schoonhovense Courant 14-06-1940.*

door den VOORZITTER, burgemeester C.W. Luijendijk, werden de leden die allen aanwezig waren als volgt toegesproken: "Aangezien dit de eerste vergadering is na de oorlog, kunnen we dankbaar zijn dat we allen gespaard zijn en dat we weer kunnen vergade-

1 Willem Adrianus van Kekem (1866-1940) was in Ameide 24 jaar raadslid en soms ook wethouder geweest. In de gemeenteraad zat hij voor de A.R. maar ook een aantal jaren als onafhankelijk raadslid. Hij woonde in het pand Voorstraat A 323 (nu 1), dat na zijn overlijden door de gemeente Ameide werd gekocht en in gebruik genomen als gemeentesecretarie.

2 Zie Nieuwsblad HVAT 2015, jrg. 26, nr. 1, blz. 12-34.

ren. Het ligt niet in mijn bedoeling, hetgeen achter ons ligt, nog eens op te halen, we zijn te dankbaar, dat hier geen enkel menschenleven te betreuren is. Hartelijk dank ik de ingezetenen voor de gastvrijheid door hun verleend aan de vluchtelingen uit Wageningen en tevens bedank ik den ambtenaren der gemeenten Wageningen en Ameide en die ingezetenen, die in moeilijke dagen hebben medegeholpen om het vele werk vlot te doen verloopen. Ik denk daarbij vooral ook aan de tot heden vlot verloopende luchtbeschermingsdienst.
Laat ons moedig arbeiden aan de wederopbouw van ons land en overal de orde en rust bevorderen.
Thans verzoek ik U, van Uw zitplaatsen te willen opstaan om met een oogenblik van stilte de voor ons Vaderland gevallenen te herdenken."

Diezelfde dag is er ook een vergadering van de gemeenteraad in Tienhoven. Ook daar spreekt de burgemeester een korte herdenkingsrede uit, waarin hij de ingezetenen dank brengt voor de gastvrijheid door hun verleend aan de vluchtelingen uit Wageningen. "De voorzitter gaat dan voort: Laat ons moedig arbeiden aan de wederopbouw van ons land en overal de orde en rust bevorderen.
Uit deze gemeente is een jong leven gevallen voor 't vaderland, in Didam is hij reeds in de vroege morgen van de 10de Mei gesneuveld en begraven. Ik hoop, dat de ouders en de familieleden van den gesneuvelde gestrekt mogen worden in hun zware verlies en dat de ingezetenen dezer gemeente eenmaal de handen in elkaar zullen slaan om den voor het Vaderland gesneuvelde ingezetene een eervolle begrafenis te bezorgen in deze gemeente[3].
Thans verzoek ik U, van Uw zitplaatsen te willen opstaan om met een oogenblik van stilte de voor ons Vaderland gevallenen te herdenken." (De Gorcumer, 2-9-1940).

Na de vergadering van 29 augustus duurt het tot oktober voor we weer iets vinden over een raadsvergadering in Ameide. "Ameide: In de Dinsdagmiddag gehouden raadsvergadering is besloten... Het raadhuis wordt verder voor een tijd van 6 jaar voor f 275 per jaar opnieuw ingehuurd. Ten behoeve van de secretarie wordt besloten tot aankoop van een stencilmachine, mits de gemeente Tienhoven een derde van de kosten wil dragen, daar deze machine ook ten goede van die gemeente zal komen" (De Gorcumer, 18-10-1940).

Heden ontvingen wij bericht van het overlijden, bij het uitoefenen van zijn militairen dienstplicht, van onzen innig geliefden Zoon en Broeder

JAN THOMAS VAN KEKEM,

in den ouderdom van 20 jaar en 5 maanden.

De diepbedroefde Ouders,
F. VAN KEKEM.
M. VAN KEKEM—v. HOFF.
L. VAN KEKEM.
A. VAN KEKEM.
P. G. VAN KEKEM.

Tienhoven bij Ameide,
28 Mei 1940.

◄ *De Gorcumer, 2-9-1940*

DANKBETUIGING.

Hiermede betuigen wij onzen hartelijken dank voor de vele blijken van deelneming bij het verlies van onzen innig geliefden Zoon en Broeder

Jan Thomas.

F. VAN KEKEM.
M. VAN KEKEM-VAN HOFF.
EN KINDEREN.

Tienhoven (bij Ameide), Juni 1940.

▲ *De Gorcumer, 10 juni 1940.*

In het algemeen werden vaak dezelfde besluiten in de gemeenteraden van Ameide en Tienhoven genomen, maar er waren wel eens verschillen van mening. Men probeerde er gezamenlijk uit te komen, zo ook eind december 1940. "Raadsvergadering Ameide en Tienhoven. Verhoging salaris van den 2en ambtenaar van f 600 tot f 1000. Raad Tienhoven tegen, daarom ook uitgenodigd. Tienhoven had besloten om geen verhoging te geven voor een 2en ambtenaar, maar den eersten ambtenaar ter secretarie f 500 meer te geven, opdat deze zijn krachten geheel aan de gemeente zou kunnen geven. Deze ambtenaar zou dan geen bijwerkzaamheden meer mogen verrichten. De raad van Ameide ging met het besluit van Tienhoven mee". (NGC, 28-12-1940).

Intussen vaardigt Burgemeester C.W. Luijendijk van Ameide-Tienhoven af en toe bekendmakingen uit, die soms een toch wel merkwaardig karakter hebben. Zo kunnen personen beloond worden als zij snel een melding doen als er een vliegtuig is neergestort of een noodlanding heeft gemaakt. Melden bij de Nederlandse of Duitse politie of de Duitse weermacht. Die zouden dan snel hulp kunnen verlenen, Het lijkt me een nogal doorzichtige argumentatie. Was dit wel voor onmiddellijke hulpverlening? Of wilde men, in geval van een buitenlands vliegtuig, zo snel mogelijk de bemanning gevangen nemen?
Na één jaar Duitse bezetting lijkt de democratie, in de vorm van de gemeenteraad nog steeds te functioneren. De Schoonhovensche Courant van 6 juni1941 meldt: "Ameide. De gemeenteraad heeft eervol ontslag verleend aan den gemeentewerkman K. Vroon met ingang van 30 Oct '40 en van den agent der arbeidsbemiddeling den heer A. Langerak, met ingang van 1 Mei 1941, in verband met de opheffing van het agentschap hier ter plaatse". Weliswaar geen spectaculaire besluiten, maar de raad mag nog besluiten nemen.
Toch zijn er inmiddels al maatregelen genomen door de bezetters en drastische veranderingen zullen spoedig aangekondigd worden. Eind juli 1940 werd door de Rijkscommis-

De BURGEMEESTER van
Ameide en Tienhoven
brengt ter algemeene kennis,
dat een belooning van f 10.- wordt uitgeloofd,
voor dengene, die bij neerstorting of noodlanding van een vliegtuig daarvan zoo tijdig mededeeling doet aan een Nederlandsche of Duitsche politie-instantie, dan wel aan een afdeeling van de Duitsche weermacht, dat dank zij de mededeeling tot onmiddellijke hulpverleening aan en berging van het vliegtuig kan worden overgegaan.

Ameide - Tienhoven, 18 Oct. 1940.

De Burgemeester voornoemd:
C. W. LUIJENDIJK.

▲ *De Gorcumer, 18-10-1940.*

3 De gesneuvelde is de 20-jarige Jan Thomas van Kekem uit Tienhoven (bij Ameide). Hij is eerst in Didam begraven en jaren later (ca. 1975?) herbegraven op de erebegraafplaats op de Grebbeberg bij Rhenen.

Klein Industrieën welke toewijzing ontvangen voor hun bedrijf, worden er op gewezen, dat het

ten strengste

verboden is

ontvangen toewijzingen te benutten voor het koopen voor huisbrandkolen ten behoeve van particulier gebruik voor henzelf en anderen.

Overtredingen zullen, behalve door intrekking van alle brandstoftoewijzingen, zeer streng gestraft worden. Op een en ander zal strenge controle worden uitgeoefend.

Het Hoofd v. d. Distributiedienst,

Ameide,

C. W. LUYENDIJK

Ameide 24 October 1940.

◄ *De Gorcumer, 25-10-1940.*

saris[4] voor het bezette Nederlandse gebied bepaald, dat de leden van gemeenteraden die lid waren van de Communistische Partij Nederland of de Revolutionair Socialistische Partij Nederland, per direct de werkzaamheden als gemeenteraadslid dienden neer te leggen. Dit had geen gevolgen voor Ameide en Tienhoven, maar in grotere plaatsen moesten verschillende raadsleden vanaf die datum hun werkzaamheden voor de raad staken. Daarnaast was het een teken, dat de bezetter naar believen kon ingrijpen in het openbaar bestuur. Het einde van de gekozen gemeenteraad werd afgekondigd op 15 augustus 1941. De taak van de gemeenteraad en de wethouders stoppen (blijven rusten, zegt de verordening). Hun taken zullen worden waargenomen door de burgemeester. Verkiezingen zullen niet meer plaatsvinden. De burgemeester wordt ook nog ondergeschikt gemaakt aan de provinciale commissaris. De provinciale commissaris was tijdens de bezetting de benaming van de plaatsvervanger van de Commissaris van de Koningin. In bijna alle provincies[5] werd een NSB-er tot provinciaal commissaris benoemd door de Rijkscommissaris.

Het Nieuwsblad voor Gorinchem en omstreken van 15 augustus 1941, beschrijft de maatregelen aldus: "Ingrijpende wijziging in het Bestuur van gemeenten en Provincie.
De achtste verordening van den Rijkscommissaris voor het bezette Nederlandsche gebied op administratief rechtelijk gebied, genummerd 152, brengt een aantal ingrijpende wijzigingen in het bestuur in het bezette Nederlandsche gebied.
Allereerst wordt bepaald dat de werkzaamheden van de gemeenteraden en provinciale Staten blijven rusten: verkiezingen voor deze vertegenwoordigende lichamen vinden niet meer plaats. Hetzelfde geldt voor de colleges van burgemeesters en wethouders, Gedeputeerde Staten, de commissies gevormd uit de Staten-Generaal en de stembureaux. Ten aanzien van de gemeentelijke en provinciale commissie zal de burgemeester of de provinciale commissaris uitspraak doen.
In de gemeenten: De taak van den gemeenteraad en van het college van B. en W. zal voortaan door de burgemeesters worden waargenomen. Elke burgemeester kan ten minste twee, ten hoogste zes wethouders voor zes jaar benoemen. Tevens benoemt de burgemeester de raadslieden uit de ingezetenen der gemeente.
Het getal dier raadslieden bedraagt telkens de helft van het met een verminderde aantal van de vroegere gemeenteraden. De taak van deze onbezoldigde raadslieden wordt eveneens in de verordening omschreven en bestaat o.m. uit het van raad dienen van den burgemeester bij het besturen van de gemeente en hem voorstellen te doen. Voorts den inwoners begrip bij te brengen omtrent de maatregelen van den burgemeester. Zij worden voor vier jaar benoemd en zijn op denzelfden grondslag als gemeente-ambtenaren tot geheimhouding verplicht.
Schenden zij deze, dan kunnen zij een boete van ten hoogste tien duizend gulden verbeuren.
De burgemeester roept de raadslieden der gemeente ter vergadering bijeen in alle gevallen waarin volgens de voorschriften van de Gemeentewet een beluit van den gemeenteraad was vereischt: deze vergaderingen kunnen openbaar zijn. Gestemd wordt er niet, terwijl er evenmin besluiten worden genomen.
Ook kan de burgemeester den raad inwinnen van andere ingezetenen dan de raadslieden: deze zijn alsdan verplicht, hun medewerking te verleenen.
De gemeentelijke bestuursorganen zullen voortaan ondergeschikt zijn aan den provincialen commissaris, die den burgemeester aanwijzingen kan geven, welke deze moet opvolgen. (Volgt nog een speciale regeling voor de gemeenten Amsterdam, Rotterdam en 's-Gravenhage. In de provincie: enz.)
De verordening treedt op 1 september 1941 in werking".

In de regio vinden eind augustus nog in verschillende gemeenten raadsvergaderingen plaats waar door de burgemeester afscheid wordt genomen van de leden van de raad. Een voorbeeld hiervan is Giessen-Nieuwkerk. "Donderdagavond kwam de gemeenteraad in openbare zitting bijeen… De burgemeester (J.G. Diepenhorst, B.Pr) sprak hierna den raad in zijn huidige samenstelling ten afscheid toe en zegde dank voor alles, wat in het belang der gemeente was gedaan". (NvGeo, 29-8-1941).

De burgemeester was vanaf die tijd alleen verantwoordelijk voor het bestuur in de gemeente en moest de aanwijzingen van de provinciale commissaris opvolgen. Deze kreeg op zijn beurt weer zijn instructies van de Rijkscommissaris. De speelruimte was klein, dat leidde er toe dat veel burgemeesters zich terug trokken. Ze werden dan vaak opgevolgd door een NSB-lid en dat bracht andere burgemeesters tot de conclusie om toch maar aan te blijven en te proberen er voor de eigen inwoners het beste uit te halen. Soms lukte het om maatregelen te verzachten of te vertragen, maar de speelruimte was klein. 'Burgemeester in oorlogstijd' is een begrip dat stamt uit die tijd.

4 De Oostenrijkse jurist en nazi Arthur Seyss-Inquart (1892-1946) was een van de loyaalste aanhangers van Adolf Hitler. Tijdens de Tweede Wereldoorlog werd hij Rijkscommissaris van Nederland namens nazi-Duitsland. Seyss-Inquart, spottend ook wel 'zes-en-een-kwart' genoemd, hoorde bij de 22 nazi's die door het oorlogstribunaal in Neurenberg werden berecht. Hij werd op 1 oktober 1946 ter dood veroordeeld, waarna het vonnis op 16 oktober werd voltrokken.

5 Slechts in Friesland, Gelderland en Noord-Brabant vond geen vervanging plaats.

▲ *Tijdens de Duitse bezetting werden verschillende gebouwen in Ameide van propagandistische teksten voorzien (foto's gemaakt bij de bevrijding van Ameide op 8 mei 1945). Op de achterkant van het Stadhuis stond: 'Deze oorlog moet de grootste overwinning in de Duitse geschiedenis worden'.*

Over de werkzaamheden van de burgemeester van Ameide ben ik in de pers niet veel tegen gekomen. Er is slechts één bericht in de NvGeo van 11-9-1942. "Ameide. De burgemeester heeft tot onderwijzer op de openbare school benoemd de heer A.M. Brands te Utrecht". (De benoeming van een onderwijzer was daarvoor een taak van de gemeenteraad.)
Het gemeentebestuur met alleen een burgemeester bleef bestaan tot de bevrijding van Nederland in 1944/45. Na de bevrijding werd uiteraard onderzocht wat de verschillende burgemeesters hadden gedaan. In hoeverre hadden ze meegewerkt aan Duitse maatregelen? Viel hun iets te verwijten in uitingen en gedragingen. Al in begin 194 was er door de Regering in Londen een regeling gemaakt. Niet alleen voor Burgemeesters, maar voor allerlei functionarissen. Het Zuiveringsbesluit van 13 januari 1944 (Staatsblad E 14) regelde de zuivering van de Hoge Colleges van Staat, de Nederlandse `administratie', de rechterlijke macht en andere organen, diensten en instellingen (staatsbedrijven of rijksinstellingen) én de Nederlandse Spoorwegen.
De maatregelen konden bestaan uit: een berisping; overplaatsing of rangsverlaging; staking (staken van de werkzaamheden of uitoefenen van beroep, met behoud van salaris); schorsing (met verlies van inkomsten en voorlopig wekelijks alleen een bedrag voor het noodzakelijke levensonderhoud); ontslag (na advies van een in te stellen Commissie van Ad-

vies, met verlies van salaris en eventueel geheel of gedeeltelijk verval van pensioenrechten; NSB'ers werden sowieso ontslagen), Het betrof hier een tuchtrechterlijke beoordeling en geen straf-rechterlijke. Het ergste wat een burgemeester kon overkomen was ontslag. Bij een berisping werd dat niet openbaar gemaakt en keerde de burgemeester weer terug in functie.

Burgemeester Luijendijk van Ameide en Tienhoven werd in mei 1945 'gestaakt', dat wil zeggen hij staakte zijn werkzaamheden met behoud van salaris. Zijn activiteiten tijdens de Duitse bezetting zouden worden beoordeeld door het Centraal Orgaan voor de Zuivering van Overheidspersoneel. Tijdens deze beoordeling werd hij vervangen door een waarnemend burgemeester.
Het (tijdelijk) opzij zetten van burgemeester Luijendijk, terwijl de gemeenteraad en de wethouders al eerder door de Duitse bezetter op non-actief waren gezet, betekende dat er in Ameide en Tienhoven in de eerste maanden na de bevrijding geen lokale bestuurders meer actief waren. Een nieuw lokaal bestuur moest opgezet worden. Het NvGeo van 19 mei 1945 bericht hoe dat in zijn werk moet gaan.
"Nieuws. Bij Kon. Besluit van 12 April (1945) is besloten tot instelling in het reeds eerder bevrijd gebied van voorlopige gemeenteraden. Deze zullen worden gekozen door een kiescollege dat het drievoud van het aantal leden van de te kiezen raad zal omvatten. De geestelijke stromingen zullen naar evenredigheid in kiescollege en gemeenteraad vertegenwoordigd worden. Een keus zal gedaan worden uit personen, die geacht worden het vertrouwen der bevolking te bezitten of te hebben verkregen. Benoemingen zullen geschieden op voordracht van den burgemeester en drie vertrouwensmannen, door den commissaris der Koningin.
Na één maand zal de benoeming van wethouders volgen. De Minister van Binnenlandse Zaken zal bepalen in welke gemeenten tot instelling van deze voorlopige raden zal worden overgegaan. Geëvacueerde gemeenten o.a. zijn voorlopig uitgesloten. Ook zal aanvulling van Gedeputeerde Staten plaats hebben. De Regering acht het in werking stellen van de Provinciale staten nog niet noodzakelijk".

Voor Ameide en Tienhoven betekent dit dat er in de eerste plaats vertrouwensmannen benoemd moeten worden, die op hun beurt een kiescollege moeten benoemen, dat uit 21 personen, drievoud van het aantal te kiezen raadsleden, zal bestaan.
Bij het benoemen van de vertrouwensmannen ontstaan problemen. In Ameide en Tienhoven bedankten de als A.R. vertegenwoordiger benoemde personen, Daardoor waren er in plaats van drie maar twee benoemde vertrouwensmannen in Ameide en slechts één vertrouwensman in Tienhoven.
"AMEIDE EN TIENHOVEN. Tot vertrouwensmannen in verband met de samenstelling van het kiescollege voor de gemeenteraad zijn benoemd de heren A. van der Zouwen, C. van de Zijden, L. de Jong en H. de Vroome. De twee eerstgenoemden (A.R.) hebben bedankt.
Voor Tienhoven waren benoemd de heren N. den Oudsten, K. Buijzerd en C. Streefkerk Cz. De twee eersten (A.R.) hebben bedankt". (De Partisaan[6], 18-9-1945).
In de regionale pers worden in oktober een aantal gemeenten vermeld waar een kiescollege voor de tijdelijke gemeenteraad is gekozen, o.a. Gorinchem, Giessendam, Giessen-Nieuwkerk en Noordeloos. Gegevens over de samenstelling van kiescolleges Ameide en Tienhoven heb ik niet gevonden.

In Ameide en Tienhoven weigerde de AR-kiesvereniging dus om mee te doen. Niet alleen aan de benoeming van vertrouwensmannen, maar zij weigerden ook zitting te nemen in de tijdelijke gemeenteraden. Daardoor kregen deze in 1945 een zeer bijzondere samenstelling. In Ameide kwam er een er een noodgemeenteraad met slechts drie leden. In Tienhoven

6 De Partisaan was tijdens de Duitse bezetting ontstaan als regionale illegale krant. Na de bevrijding werd de illegale krant voortgezet als "De Partisaan van het vrije woord". In 1946 ging 'De Partisaan' samen met het 'Gorinchemsch Nieuwsblad' op in het 'Nieuwsblad voor Gorinchem en omstreken.'

Waarom bedankten in 1945 de ARP-ers voor deelname aan de kiescolleges en de tijdelijke gemeenteraad?
Een commentaar in de Schoonhovense Courant 10 sept. 1945 geeft hierover meer duidelijkheid.
"**De tijdelijke gemeenteraad.**
In vele gemeenten wordt thans gewerkt aan de samenstelling van een kiescollege, dat tot taak heeft het kiezen van een tijdelijke gemeenteraad.
Door de vorming van deze tijdelijke gemeenteraden wordt afgeweken van de voorschriften van de kieswet en de gemeentewet met betrekking tot het samenstellen van den gemeenteraad. Er wordt dan ook van verschillende kanten bezwaar gemaakt tegen deze gang van zaken. Zoo meent 'Trouw' zelfs te moeten adviseeren tot het niet zitting nemen in de kiescolleges op grond van het onwettige van deze wijze van verkiezen.
Inderdaad is de samenstelling van den gemeenteraad door een kiescollege in strijd met de wet en er kan dus nog niet gesproken worden van een volledige terugkeer naar de democratie. Maar is dit zóó verwerpelijk, dat de medewerking moet worden ontzegd? Tijdens de bezetting, toen het ging om "er op of er onder", was men geneigd om met uitersten te werken. Een maatregel van de Duitschers was "volkomen fout", ook al zou men daar in normale tijden nog wel iets goeds aan ontdekt hebben en een daad van verzet was "volmaakt goed", ook al zou hij onder normale omstandigheden minder gunstig beoordeeld zijn. Maar nu we weer meer afstand kunnen nemen tot allerlei maatregelen is dit veranderd. Er zijn tussen goed en verkeerd nog andere mogelijkheden, zooals: bruikbaar, minder geschikt, enz. Zoo ook in dit geval. Zij, die gaarne op slag naar de volledige democratie zouden willen terugkeren, kunnen van deze maatregel hoogstens zeggen: de stap in de goede richting is te klein; zij

zullen nooit kunnen zeggen: het is een stap in de verkeerde richting.
Want er zijn toch werkelijk ook wel goede zijden. Eén hiervan is de mogelijkheid om personen bij de gemeentepolitiek te betrekken, die zich niet zoo gemakkelijk op een partijlijst laten onderbrengen, maar die toch (of misschien: daarom juist!) uitstekend werk kunnen verrichten op het terrein van de gemeentepolitiek. "Nieuw bloed" op het terrein van de gemeentepolitiek is zeker geen overbodige luxe!
"Trouw" onderschat ook het bezwaar van het gemis van een vertegenwoordiging van haar richting in den raad. Zij vergeet namelijk, dat buitenstaanders niet die gegevens ter beschikking staan, die een lid van den gemeenteraad ten dienste staan. Dit kan van grooten invloed zijn bij de beoordeling van het beleid van het college van burgemeester en wethouders. Evenals thans in Engeland blijkt, dat de politiek van de Labour-regeering niet zoo socialistisch is als haar plannen waren, zoo zal de critiek op het beleid van de plaatselijke overheid van de aanhangers der "Trouw"-richting zeker ook anders zijn, wanneer zij zelf daarbij nauw betrokken zijn. Zeggen is altijd nog iets anders dan doen! En we mogen toch aannemen, dat deze richting nog iets anders wil laten hooren dan het eischen van verkiezingen. En daarom is het niet verantwoord als zij zich niet vertegenwoordigd wil zien in den tijdelijken gemeenteraad, uitsluitend om te protesteeren tegen de wijze van samenstelling.
Bij de bevrijding hebben wij ons allen ernstig voorgenomen om in de grootst mogelijke eendracht de moeilijkheden van het tijdperk van de wederopbouw te overwinnen. Laat dan ook niemand achterblijven, wanneer hij geroepen wordt om in den tijdelijken gemeenteraad aan de publieke zaak mede te werken, ook al had hij de samenstelling liever op een andere wijze gezien.
d.R".

was niemand bereid om zitting te nemen en werd de gemeenteraad afgeschaft!
"Ameide. – De noodgemeenteraad bestaat thans uit 3 personen (vroeger 7). Deze zijn de heren: K. den Boer, Joh. de Groot en H. Diepenhorst. De A.-R. onthielden zich van medewerking".
"Tienhoven zit zonder gemeenteraad. De gemeenteraad van Tienhoven, die voorheen uit 5 A.-R. en 2 van andere partijen bestond, heeft zichzelf geheel afgeschaft, daar er niemand was verschenen om een noodgemeenteraad te kiezen". (De Partisaan 23-10-1945).

In december 1945 keert de gestaakte burgemeester Luijendijk weer terug. De bevolking is er blij mee, zoals blijkt uit een tweetal krantenberichten.
"Ameide en Tienhoven. BURGEMEESTER LUIJENDIJK TERUG. De heer Luijendijk is, na 7 maanden gestaakt te zijn geweest, weer burgemeester van Ameide en Tienhoven, en alzoo in eere hersteld. Toen dit Zaterdagmiddag bekend werd in de gemeente staken direct verschillende ingezetenen de vlag uit, terwijl muziekvereeniging 'Unie'den burgemeester des avonds een serenade bracht. De burgemeester hield voor zijn woning een korte toespraak en dankte de burgerij voor haar meeleven in de afgeloopen maanden. Zijn woning was als het ware herschapen in een bloemen-tentoonstelling en persoonlijke, schriftelijke en telefonische gelukwenschen completeerden het bewijs van medeleven". (Sch.C, 5-12-1945).
"AMEIDE. De Burgemeester van Ameide en Tienhoven, de heer C.W. Luijendijk, keert terug na 7 maanden gestaakt te zijn. Met ingang van 1 December j.l. is hij in zijn eer hersteld. Zodra het nieuws bekend werd staken verschillende ingezetenen de vlag uit en bracht de muziekveren. den burgemeester een serenade". (De Partisaan, 8-12-1945).

Hoewel Burgemeester Luijendijk weer in ere is hersteld per 1 december 1945, lijkt het er op dat de eerste vergadering van de tijdelijke gemeenteraad, op donderdag 6 december, nog onder leiding van de tijdelijke burgemeester heeft plaatsgevonden. In het verslag in De Partisaan van 11 december 1945 lezen we:
"AMEIDE. Donderdag kwam de tijdelijke gemeenteraad bijeen.
De voorz. verwelkomt in de eerste vergadering de nieuwe leden en zegt geen overzicht te geven, omdat hij tijdelijk in deze gemeente werkzaam is en dit op andere plaatsen reeds voldoende gememoreerd heeft. De noodgemeenteraad is op eigenaardige wijze tot stand gekomen en bestaat slechts uit 3 leden, dit is echter niet de schuld van U. Het gevaar bestaat nu, dat de groepsbelangen meer naar voren zullen komen, maar spr. vertrouwt, daar de leden de eed afleggen voor de gehele gemeente en het algemeen belang voor het groepsbelang behoort te gaan.
Bij het ontbreken van de oppositie blijkt te gauw van eigen belang. De voorz. hoopt verder op prettige wijze van samenwerking met de nieuwe raad en vertrouwt, dat de belangen der gemeente behartigd zullen worden.
Het lid K. den Boer deelt daarop mede, dat mochten er eventueel besluiten worden genomen, die niet in overeenstemming zijn met de gedachten van een bevolkingsgroep, die thans niet in deze Raad vertegenwoordigd is, dit niet onze schuld is! U weet voorzitter, dat wij alles hebben gedaan, wat maar mogelijk was. Wij hadden net zo makkelijk met zeven linkse leden in de Raad zitting kunnen nemen. 't Is dus de oppositie haar eigen schuld.
De voorz. meent, dat zij als nieuwe leden het belang van de gehele gemeente hebben te dienen en niet alléén van eigen partij. Ook spr. betreurt het, dat de Anti-Rev. Niet mee doen. De rechtsen hebben door niet aanwezig te zijn alles aan U overgelaten. Spr. zegt ook A.-R. te zijn, maar deelt ook 't standpunt niet, om niet mee te doen!
Het lid J. de Groot zegt zulks ook niet 100% democratisch te vinden. Wij stellen ook prijs op de oude Raad.
Het lid K. den Boer legt nog de nadruk op het feit, dat de linkergroepen de rechtsen tot het laatste moment bij de candidaatstelling de gelegenheid hebben gegeven met candidaten te komen.

De voorz. bevestigt zulks, terwijl het lid H. Diepenhorst zegt zich geheel bij de vorige leden aan te sluiten.
Vervolgens legt het lid H. Diepenhorst de vereiste eed af. De overige leden leggen in handen van den voorz. de belofte af.
De voorz. richtte zich vervolgens tot de leden en zegt nu zij de eed hebben afgelegd: U vormt thans de nieuwe Raad en ik beschouw U als de vertegenwoordiging der gemeente.
Verkiezing wethouder. Bij de eerste vrije stemming worden uitgebracht op den heer K. den Boer 2 stemmen en 1 stem blanco. De heer K. den Boer is mitsdien gekozen en neemt de benoeming aan.
Bij de volgende vrije stemming verkrijgt de heer H. Diepenhorst 2 stemmen en 1 stem blanco. Gekozen is dus de heer Diepenhorst, die eveneens de benoeming aanneemt.
Ingekomen stukken.
Van mej. A. v. Steenis-Vroon een schrijven, waarin zij als werkster der Openb. school salarisverhoging vraagt en wel van f 180,- tot f 260,- per jaar. De voorz. deelt mede, dat zij vrij zeker voor verhoging in aanmerking zal komen, doch daar de salariëring thuis hoort in de vergadering van B. en W., zal dit stuk daarheen verwezen worden.
Van L. Diepenhorst een verzoek, waarin hij verzoekt de politieverordening te wijzigen met het oog op de cafésluiting.
De voorz. wil dit punt eerst in B. en W. behandelen, alvorens met een voorstel in de raad te komen. Alzo wordt besloten.
Bij de rondvraag vestigt wethouder K. den Boer de aandacht op het presentiegeld van de leden van de raad, hetgeen in de tegenwoordige tijd te laag is. Een lid van de raad behoeft geen nadeel te hebben, wanneer door hem een zitting wordt bijgewoond.
De voorz. antwoordt daarop, dat het presentiegeld werkelijk op een laag bedrag is vastgesteld en bij de behandeling van de begroting voor 1946 opnieuw kan worden vastgesteld.
Hierna volgt sluiting".

Na de afschaffing op 1 september 1941 heeft Ameide op 6 december 1945 weer een gemeenteraad, zij het een tijdelijke en een kleine met slechts drie leden. Twee van de drie worden wethouder en de raad neemt gelijk enkele besluiten. Tienhoven daarentegen moet het nog langer zonder bestuur stellen, omdat het niet gelukt is om leden van een tijdelijke gemeenteraad te benoemen.

Nu er bijna overal tijdelijke gemeenteraden functioneren gaat men aan de slag om verkiezingen voor een 'echte' gemeenteraad te organiseren. Er zijn weer lokale politieke vergaderingen. Zo komt op 30 januari 1946 de A.R.-Kiesvereniging bij elkaar in het Verenigingsgebouw. "AMEIDE EN TIENHOVEN – De A.-R. Kiesvereniging vergaderde Woensdagavond in het Veren.-gebouw. Na opening door den voorz. M. de Kuiper, kwamen aan de orde verschillende punten of vraagstukken, ingeleid door burgemeester Brouwers van Langerak, Nieuwpoort en Groot-Ammers. Na deze inleiding was gelegenheid tot vragen stellen, waarvan gretig gebruik werd gemaakt. Indië, noodgemeenteraad, de radio enz. werd door den inleider op duidelijke en prettige wijze toegelicht. Er was zelfs te veel om in een avond af te werken en daarom werd den heer Brouwers, na een hartelijk woord van dank, een tot weerziens toegeroepen. Verschillende nieuwe leden werden weer ingeschreven, zodat het ledental thans 156 bedraagt," (De Partisaan, 5-2-1946).

Deze verkiezingen van de nieuwe gemeenteraden zullen op 29 juli 1946 gehouden worden. Omdat nu de normale wettelijke procedures gevolgd worden is de A.R. bereid om in Ameide en Tienhoven weer mee te doen aan de gemeenteraadsverkiezingen. In Ameide doen er vier partijen mee. Naast de A.R. Partij zijn er drie nieuwkomers in vergelijking met de vorige verkiezingen in 1939. De lijst van Liberale en Vrijzinnig Democratische Kiezers is de Partij van de Vrijheid[7] geworden en de S.D.A.P is opgegaan in de Partij van de Arbeid[8]. Echt nieuw is de Lijst 'Algemeen Belang'.
De kandidatenlijsten worden bekend gemaakt in De Partisaan van 15 juni 1946: "AMEIDE. Voor de verkiezing van de leden van de gemeenteraad zijn vier lijsten ingeleverd, t.w.:
A.R. Partij: J. v.d. Hek, A. de Kruijk Czn., C. van der Zijden, W. Bor, K. de Vroome, I. Verheij, D. van Zessen, H.J. Oosterom, P.J. den Hartog en N. Hoeijenbos.
Algemeen Belang: P. van der Leeden en Jan van der Grijn.
Partij van de Vrijheid: H. Diepenhorst, L. de Jong, A.F. Kool, G.H. Diepenhorst, C. Verboom en Jac. Oosterom.
Partij van de Arbeid: J. de Groot, K. den Boer, L.H. Diepenhorst, C. van Gelderen, I. Lakerveld, H. de Vroome, B. Streefkerk, G. J. Molenaar, W. Hoeijenbos en Adr. Heijkoop.
Begin Juli is de lijstvolgorde bekend: "Ameide. De candidatenlijsten voor de gemeenteraad zijn als volgt genummerd: Lijst 1, Partij van de Arbeid; Lijst 2, Partij van de Vrijheid; Lijst 3, Ant.-Rev. Partij en Lijst 4, Algemeen belang". (Sch. C., 5-7-1946).

De uitslag van de gemeenteraadsverkiezingen worden gepubliceerd in De Partisaan van 30 juli 1946. Deze krant geeft niet alleen de uitslag, maar ook een korte omschrijving van de gekozen kandidaten. In Ameide is de uitslag als volgt:
"Partij van de Arbeid 392 stemmen, 3 zetels. Partij van de Vrijheid 111 stemmen, 1 zetel A.R. Partij 468 stemmen 3 zetels, Alg. Belang 12 stemmen, 0 zetels.
Gekozen zijn:
Partij van de Arbeid: Johan de Groot, oud 32 jaar, van beroep Mandenmaker, voorz. der partij, was

7 De **Partij van de Vrijheid** (PvdV) was een politieke partij, die bestond van 1946-1948. Het was na de Tweede Wereldoorlog een voortzetting van de Liberale Staatspartij ook wel bekend als Vrijheidsbond. De PvdV fuseerde in januari 1948 met het Comité Oud tot de Volkspartij voor Vrijheid en Democratie (VVD).

8 De **Partij van de Arbeid** (PvdA) werd op 9 februari 1946 opgericht en is een fusie van drie partijen: de Sociaal Democratische Arbeiderspartij (SDAP), de Vrijzinnige Democratische Bond en de Christelijk Democatische Unie.

nood-Raadslid, voorz. Volksonderwijs, voorheen SDAP-er.
Krijn den Boer, oud 61 jaar, Mandenmaker voorheen Wethouder, Bestuurslid Groene Kruis.
Leendert H. Diepenhorst, oud 54 jaar, was voorheen timmerman thans Caféhouder, Bestuurslid verschillende verenigingen.
Partij van de Vrijheid: Herman Diepenhorst, oud 62 jaar, van beroep timmerman, Bestuurslid Boerenleenbank.
A.R.: Jan van der Hek, oud 64 jaar vroeger wethouder, rustend slager, President Kerkvoogd, Diacon., Voorz. Chr. schoolbestuur, Raad van Toezicht Boerenleenbank enz.
Arie de Kruijk, oud 56 jaar heeft een hoepelmakerij, koopman in hout en teen en ouderling Geref. Kerk, 2e Voorz. A.R. Kiesver. enz.
Cornelis van der Zijden, oud 39 jaar, beroep mandenmaker, Bestuurslid A.R. Partij".

Voor de verkiezing van de gemeenteraad van Tienhoven heb ik geen kandidatenlijsten gevonden, maar via de uitslag valt te herleiden, dat er drie partijen meededen. De in 1939 omstreden lijst Gemeentebelang deed niet meer mee. Wel deden mee: de A.R. Partij en de Partij van de Arbeid. Daarnaast deed oud-A.R.-wethouder, Dirk Versluis, mee met een eigen lijst en niet meer als A.R. kandidaat.
In Tienhoven is de uitslag als volgt: "A.R. Partij 159 st., 5 zetels; Lijst D. Versluis 43 st, 1 zetel; Partij v.d. Arbeid 23 st., 1 zetel.
Gekozen A.R.: Leendert Spek, rustend landbouwer, oud weth, secr. Boerenleenbank, oud ouderling H. Kerk, Kerkvoogd; Govert H. Spek, landbouwer, penningm. Ziekenhuis-verpleging, bestuurslid A.R. kiesvern., hoogheemraad enz., A. Uittenbogaard, landbouwer; Klaas Buijserd, landbouwer, veekoopman, ouderling Herv. Kerk, voorz. ziekenhuisverpleging enz.; Arie Cornelis Diepenhorst, schipper, lid Ger. Kerk.
Lijst D. Versluis, landbouwer, oud wethouder, Kerkvoogd.
Partij van de Arbeid, Hendr. de Gans, arbeider.

De nieuw verkozen gemeenteraden zullen op de eerste dinsdag van september geïnstalleerd worden. Twee weken voor die installatie komt de noodgemeenteraad van Ameide nog een keer bij elkaar en neemt een opmerkelijk besluit op het gebied van de woningbouw.
"Ameide. Vergadering noodgemeenteraad op 22 Aug. Aanwezig burgemeester C.W. Luijendijk, de wethouders K. den Boer en H. Diepenhorst en het raadslid J. de Groot.
De geloofsbrieven van de nieuwbenoemde raadsleden werden goedgekeurd, waarna alle benoemde leden tot de nieuwe raad werden toegelaten. (Installatie op 3 sep. 1946, zie hieronder).
Van beide muziekverenigingen was een verzoek ingekomen om in de politieverordening een bepaling op te nemen, dat men zich bij muziek- en zanguitvoeringen rustig moet houden. De raad besloot de volgende bepaling op te nemen: 'Het is verboden bij openbare muziek- en zanguitvoeringen gedurende het spelen der muziek of gedurende de zang om of nabij de plaats waar muziek of zang gemaakt wordt, te loopen, te rijden of rumoer te maken'.
Enkele begrotingswijzigingen werden goedgekeurd terugontvangen.
Tenslotte werd de gemeentelijke woningbouw besproken. Twee maanden geleden had het college van B. en W. aan den inspecteur van de Volkshuisvesting verzocht een aantal woningen te mogen bouwen met rijkssteun. Van den inspecteur was bericht ontvangen dat voor het jaar 1946 zes en voor de jaren 1946 en 1947 tien woningen gebouwd mochten worden.
Op voorstel van het college van B. en W. besloot de raad met algemeene stemmen (dus 3!) tot de bouw van 10 of 12 woningen op voorwaarde echter, dat het rijk de bouw van deze woningen goedkeurt en in het exploitatietekort een bijdrage zal geven van 75 pCt en de bouwkosten enz. niet te groot zullen worden voor de gemeente. De woningen zullen gebouwd worden aan de Broekscheweg op het terrein naast de bestaande woningen der gemeente.
Op de vraag of het nemen van dit voor de gemeente zoo gewichtige besluit niet uitgesteld kan worden tot de nieuwe raad, daar de noodgemeenteraad slechts uit drie leden bestond, antwoordt de voorzitter, dat uitstel verkeerd was en niet in het belang der gemeente.
Alle leden van de raad waren het er dan ook over eens, dat de woningnood in de gemeente zeer hoog was en dat de ingezetenen zoo spoedig mogelijk geholpen moeten worden.
Tot architect voor den bouw van deze woningen benoemde de raad den heer L.N. Krijgsman Jr. te Hillegersberg.
Getracht zal worden om van het rijk toestemming te krijgen voor de bouw van 12 woningen, zoodat drie blokken van vier gebouwd kunnen worden.
De raad besloot verder tot aankoop van bouwterrein en als zulks niet slagen mocht, tot onteigening van geschikte grond.
Voorts besloot de raad, alle woningen der gemeente in de grondverf te zetten, voor zoover zulks noodig is, opdat zij voor bederf gevrijwaard worden.
Goedgekeurd was terugontvangen een wijziging der begrooting 1946. Hierbij werd goedgekeurd de geraamde uitgave ad f 1400 tot het gedeeltelijk vernieuwen van 't straatwerk in de Franschestraat en van een muur voor de begraafplaats welke is geraamd op f 700 en het gedeeltelijk vernieuwen van een beer van de gemeentetoren waarvan de kosten eveneens worden geraamd op f 700. Hierna sluiting".
(Sch. Courant, 4-9-1946).
De nieuwe gemeenteraden van Ameide en van Tienhoven komen op 3 september voor het eerst bijeen. Tijdens die vergadering worden de nieuwe wethouders gekozen. De verslagen van beide vergaderingen verschijnen pas in de Sch. Courant van 16 oktober 1946.
"Ameide. De verkiezing der wethouders vormde het voornaamste agendapunt in de eerste vergadering van de nieuwe gemeenteraad gehouden op 3 Sept. Het punt kwam dadelijk na de beëediging der raadsleden aan de orde. Bij de eerste stemming werd de heer J. de Groot met 4 stemmen gekozen tegen 3 op

◄ *Verkiezingsposters uit 1946.*

den heer J. van der Hek. De tweede stemming leverde 4 stemmen voor den heer H. Diepenhorst op en wederom 3 op den heer v.d. Hek. De beide wethouders namen hun benoeming aan.
Verwijzend naar de uitslag der gemeenteraadsverkiezing, waarbij de A.R. partij 469 stemmen verkreeg, de P.v.d.A. 393 en de P.v.d.Vrijh. 111, betreurde de heer A. de Kruijk, dat de eerste nu niet in het college van B. en W. vertegenwoordigd was, wat hij niet democratisch vond. De heer K. den Boer antwoordde, dat de A.R. zich eerst hebben uitgesloten van de noodgemeenteraad, waardoor deze uit slechts drie leden heeft bestaan en dat zij nu zelf een zetel in het dagelijksche gemeentebestuur hebben geweigerd, omdat zij met de tweede zetel geen genoegen wilden nemen.
De heer J. v.d. Hek herinnerde aan de vroegere gewoonte, om de raadsvergadering met gebed te openen, hetgeen nu achterwege is gebleven. De raad deed op dit punt geen uitspraak. Bij de rondvraag sprak de heer De Kruijk er zijn teleurstelling over uit, dat de noodgemeenteraad reeds had besloten tot het bouwen van woningen. Z.i. had dat aan de nieuwe raad moeten worden overgelaten. De voorzitter zeide echter, dat de noodgemeenteraad volledige bevoegdheid had en weth. De Groot merkte op, dat de noodraad alleen heeft besloten aan een architect opdracht te geven tot het maken van een plan. Het zal de nieuwe raad vrij staan, dit goed of af te keuren.
Tenslotte adviseerde de voorzitter, van gemeentewege grond beschikbaar te stellen voor woningbouw door particulieren. Daartoe zou grond moeten worden aangekocht. Op zijn voorstel werd de desbetreffende commissie bestaande uit de beide wethouders, aangevuld door de benoeming van den heer J. v.d. Hek."
"Ameide. Wethouder J. de Groot is aangewezen als eersten plaatsvervanger van den burgemeester, Tweede plaatsvervanger is weth. H. Diepenhorst".
In de Sch. Courant van 11 september1946 was al gemeld dat: "Ameide en Tienhoven. Bij Kon, besluit is de heer C.W. Luijendijk opnieuw benoemd tot burgemeester dezer gemeenten".
Het verslag over de vergadering in Tienhoven was een stuk korter.
"Tienhoven. Dinsdag 3 sept. (1946) vergaderde de gemeenteraad voor het eerst in zijn nieuwe samenstelling. De voorzitter beëedigde de leden en daarna had de benoeming der wethouders plaats. Bij de eerste stemming kreeg de heer L. Spek 6 stemmen (1 blanco) en bij de tweede stemming werd de heer A. Uittenbogaard gekozen met 3 stemmen tegen 2 op de heer D. Versluis en 2 blanco. Beiden namen de benoeming aan. De raad benoemde voorts een commissie tot het nazien der gemeenterekeningen 1944 en '45 en tenslotte werd op voorstel van den voorzitter besloten het gemeentehuis in de grondverf te laten zetten en het het noodige guszand aan te schaffen voor de begraafplaats".

Zo zien we dat in september 1946 de lokale democratie weer volledig hersteld is. Zowel Ameide als Tienhoven hebben een weer een voltallige gemeenteraad van 7 leden, waarvan er twee tot wethouder zijn benoemd. Voorzitter van beide raden is er de gerehabiliteerde burgemeester Luijendijk.
Wat zijn de verschillen met de gemeenteraden van 1939?
In Ameide keren 5 van de 7 raadsleden uit 1939 in 1946 weer terug in de raad. De A.R. raadsleden C. Labrie en A.F. Kool komen niet terug. In hun plaats komen C. van der Zijden voor de A.R. en L.H. Diepenhorst voor de PvdA. De ARP heeft in 1946 slechts drie zetel tegen vier in 1939 en verliest haar meerderheid. We zien dus in 1946 opnieuw een wisseling, nu van rechts naar links. Dat heeft gevolgen voor het college van B. en W. Beide wethoudersposten uit 1939 veranderen van partij. De wethouders J. van der Hek en A. de Kruijk Cz worden vervangen door J. de Groot (PvdA) en H. Diepenhorst (PvdV). Zoals we hiervoor lazen, waren deze twee in december 1945 ook al wethouder geworden in de noodgemeenteraad. We zien hier dat de verschuiving van één zetel van A.R. naar PvdA opnieuw grote gevolgen heeft.
In Tienhoven verandert er ook het nodige. Slechts drie raadsleden uit 1939 keren terug in 1946. De ARP-wethouder L. Spek, het ARP-raadslid A. Uittenbogaard, die wethouder wordt en de heer D. Versluis. Deze laatste was in 1939 wethouder voor de ARP maar keert in 1946 terug met een eigen lijst. De twee raadsleden van Gemeentebelang (H. van der Zouwen en J.C. van der Leeden) en de ARP-raadsleden C. Lakerveld en C. van Es keren in 1946 niet terug. Zij worden vervangen G.H. Spek, K. Buijserd en A.C. Diepenhorst (ARP) en H. de Gans (PvdA).

Waren de wapenschilden op het bordes van het Stadhuis van Ameide gekleurd?

► *Foto gemaakt op 26-2-1954 t.g.v. het huwelijk van Jan Cornelis Nomen en Annigje Plieger. Met de hele familie voor het stadhuis in Ameide op de kiek. (foto verschenen op Facebook HVAT, 11-2-2019).*

Bram Provoost

De redactie van het Nieuwsblad vraagt om hulp!
Als dit Nieuwsblad bij u op de deurmat valt jubileert het Stadhuis van Ameide. Het is dan precies 375 jaar geleden dat "ANNO EEN DUSENT SES HONDERT VEERTICHEN VIER I^OR HENDRYCK VAN BREEDRODE DROSSART ALHIER OP DEN SEVENDEN APRIL MET SYN EDLE HANT DEN EERSTEN STEEN VAN DIT STADHUIS SELVER GEPLANT" heeft. Dit jaar, 2019 is het jubileumjaar van de 30-jarige HVAT, maar vooral dat van het 375-jarige Stadhuis – de parel van Ameide. In het vorige Nieuwsblad (jrg. 29, nr.4, blz. 19-29) heb ik erop gewezen dat de kleuren van het wapenschild op het Stadhuis van Ameide niet juist zijn. Ook vroeg ik me af of vroeger de wapens van Ameide die gedragen worden door de twee leeuwen in de kleuren van Ameide geschilderd waren en of de onderschriften AMEYDE en ANNO en 1644 geaccentueerd waren. Op oude afbeeldingen uit ca. 1920/1930 van de Dam en het Stadhuis lijkt het alsof de wapens van Ameide gekleurd waren en met daaronder een donkere tekst, maar het blijft vaag.
Een veel duidelijker beeld geeft een foto uit 1954, gemaakt is bij het huwelijk van J.C. Nomen en A. Plieger. Hierop is duidelijk te zien dat de wapens van Ameide gekleurd zijn evenals de onderschriften.

Bij uitvergroting is te zien dat de gemeentewapens die de leeuwen dragen gekleurd zijn, mogelijke geel en blauw in de kleuren van Ameide. Op het onderstuk is de naam ook de naam **AMEYDE** donker gekleurd (mogelijk zwart). Onder de bol (links op het bordes) is **NO** (een deel van ANNO) te zien en ook deze letters zijn donker gekleurd. Het onderste deel van bol rechts (waarop 1644 staat) is niet zichtbaar. Deze details wijzen er op dat in 1954 (zes jaar voor de restauratie van het Stadhuis) de wapenschilden gekleurd waren en dat de teksten onder de leeuwen en de bollen (met zwarte verf?) geaccentueerd werden.

Vandaar de volgende oproep!

Zijn er nog lezers van dit Nieuwsblad die weten hoe de wapens bij de leeuwen er voor de restauratie uitzagen? Zijn er lezers die beschikken over foto's, gemaakt vóór 1959, met daarop de voorgevel van het Stadhuis van Ameide? Vooral foto's daarop de wapenschilden boven de voordeur en/of het bordes met de leeuwen en de bollen. De redactie van het Nieuwsblad zou ze graag willen bekijken om te achterhalen of en hoe deze destijds gekleurd waren.

In het vorige Nieuwblad sprak ik de hoop uit dat de kleuren van de wapensteen op de voorgevel van het Stadhuis heraldisch verantwoord aangepast zouden kunnen worden. Die wens blijft natuurlijk van kracht, maar vele instanties zullen hun licht hierover willen laten schijnen. Iets veranderen aan de gevel van een Rijksmonument, ook al is het een correctie van een eerder gemaakte fout, gaat nu eenmaal niet zomaar.

Het lijkt me eenvoudiger om de door de leeuwen gesteunde gemeentewapens van Ameide van de juiste kleuren, goud en blauw, te voorzien. In Ameide woont een vakman, die dit uitstekend kan en bereid is om het te doen. Hij zou, bij wijze van spreken, de leeuwen van het bordes al volgende week naar zijn werkplaats kunnen halen en aan het werk gaan. Misschien kan dit project worden gefinancierd door de jarige HVAT. De kosten vallen mee heb ik gehoord.

Een honderdjarige oud-Ameidense:

Baukje van Kekem (1905-2008)

Algemeene Kennisgeving.

— • —

Heden overleed plotseling tot onze diepe droefheid, onze zeer geliefde Man, Vader, Behuwd- en Grootvader, de Heer

WILLEM ADRIANUS VAN KEKEM,

in den ouderdom van 74 jaar.

Ameide:
K. E. VAN KEKEM—POSTMA.

Utrecht:
A. VAN KEKEM.
A. VAN KEKEM—RUIS.

Amsterdam:
E. E. VAN KEKEM.
G. H. VAN KEKEM—TIMMER.

Ameide:
A. VAN KEKEM.

Mechelen (België):
W. A. VAN KEKEM.
S. R. VAN KEKEM—DE HOON.

Emmastad (Curaçao):
S. F. VAN KEKEM.
H. M. VAN KEKEM—VAN GRIEKEN.

Kediri (Oost-Java):
B. VAN KEKEM—VAN KEKEM.
E. G. VAN KEKEM.

Kockengen:
A. J. VAN KEKEM.
D. C. VAN KEKEM—VAN HATTUM.

En Kleinkinderen.

Ameide, 17 Januari 1940.

Geen bezoek - Geen bloemen

De teraardebestelling zal plaats hebben op Maandag 22 Januari a.s., des nam. te 2 uur vanaf het sterfhuis.

Bram Provoost

Al eerder heb ik bericht over een elftal inwoners van Ameide en Tienhoven, die de honderdjarige leeftijd bereikten[1]. Daarnaast zullen er ook een aantal personen 100 jaar zijn geworden, die in Ameide of Tienhoven geboren zijn maar daar op een gegeven moment zijn vertrokken. Bij toeval kwam ik er kortgeleden één op het spoor: Baukje van Kekem, een vrouw met een opmerkelijk levensverhaal.
Het begint met een berichtje in de Gorkumse krant 'De Partisaan' van 27 oktober 1945.

> *"AMEIDE. De fam. van Kekem, ontving heden bericht uit Semarang (Oost-Indië) dat de fam. van zendeling van Kekem, met vrouw en 4 kinderen, nog in leven is, hoewel uitgehongerd en verzwakt. Hun verblijfplaats is thans Semarang. Ze hebben opgesloten gezeten in het kamp Halmahera.*
> *Zendeling J. van Bonzel[2] is door uithongering om het leven gekomen.*
> *Allen oud-Ameidenaren".*

Na enig speurwerk kwam ik er echter welke fam. Van Kekem het betrof. In de advertentie bij het overlijden van oud-gemeenteraadslid W.A. van Kekem (zie artikel Gemeenteraad 1939-1946, elders in dit blad) kwam een op Oost-Java wonende dochter B. van Kekem – van Kekem voor, gehuwd met E.G. van Kekem. Dat zou wel eens de zendeling uit het bericht in 'De Partisaan' kunnen zijn. Dat bleek te kloppen Baukje van Kekem is op 15 mei 1905 te Ameide geboren als dochter van Willem Adrianus van Kekem (1865-1940) en Klazina Egberdina Postma (1867-1959). Zij is een dochter van dominee Eize Postma[3]. Willem en Klazina zijn op 7 augustus 1895 in Ameide getrouwd en gaan wonen in Voorstraat 1. Een datumsteen herinnerd aan een verbouwing van het pand kort voor het huwelijk. De tekst luidt: DE EERSTE STEEN IS GELEGD – DOOR - K.E. POSTMA - 1 APRIL 1895.

Baukje van Kekem, die vernoemd is naar haar grootmoeder Baukje Postma – De Hoo, groeit op in het ouderlijk huis met haar oudere zus, Aalbertha, en vijf broers: Arie, Eize Egbert, Willem Adrianus, Sippe Frans en Adrianus Josinus. Baukje trouwt op 11 februari 1926, 20 jaar oud, in Ameide met de op 23 februari 1902 in Zaltbommel geboren Eliza Gijsbert van Kekem. De brui-

▲ *Datumsteen Voorstraat 1.*

1 Nieuwsblad HVAT 2015, jrg. 26, nr. 2, blz. 16-18.

2 Voluit Johannes Hendrik Mattheus van Bonzel (Tienhoven, 29 oktober 1892 – Kamp Bodjo (Sulawesi) 11 december 1942) de zoon van muziekonderwijzer en organist Matthijs van Bonzel en de Ameidense bakkersdochter Merrigje Maria de Jong. Zijn naam staat sinds 4 mei 2017 vermeld op de tweede plaquette met namen van oorlogsslachtoffers bij het monument op de Broekseweg.

3 Eize (Sipkes) Postma (1843-1916) was van 18-6-1893 tot 2-6-1901 predikant van de Hervormde gemeente Ameide-Tienhoven. Hij was in 1866 in Leeuwarden getrouwd met Baukje de Hoo (1846-1900).

▲ *Het bruidspaar Van Kekem – Van Kekem[4] voor het Stadhuis van Ameide in 1926.*

degom is de zoon van Frans Arie van Kekem en Antonia Maria van Genderen. Hij is zendeling-leraar van beroep en woont in Oegstgeest, waar destijds de Nederlandsche Zendingsschool gevestigd was.

Het echtpaar Van Kekem vertrekt na hun huwelijk naar Madioen (Oost-Java) in Ned, Indië waar Eliza als zendeling-leraar werkzaam is namens het Nederlands Zendinggenootschap. In Ned. Indië worden vier kinderen geboren[5]: Willem Bernhard op 5 december 1926 te Madjo Warno (Java); Willy Klazina op 8 juli 1928 te Madioen (Java); Baukje op 29 maart 1936 te Malang (Oost Java) en Elisabeth Gijsbertje op 2 juni 1942 te Semarang (Java).

Een alinea in een artikel in de Leidsche Courant geeft een beeld van de omstandigheden waarin Van Kekem als zendeling-leraar in Madioen werkte in 1933. *"Weer een andere zijde van het werk op dit arbeidsveld deed zendeling E.G. van Kekem ons zien. Hij bracht ons naar Madioen, in menig opzicht een plaats van beteekenis: Politieke vergaderingen worden door honderden bezocht, de Zendingspost was bijna altijd vacant, scholen zijn er veel en van allerlei aard, de Zending heeft er daar maar twee. In Madioen wonen ruim 2 millioen menschen, de Zending heeft er gemeenten met een totaal van 550 Christenen.*
Waarlijk zoo er een post is, die met beschamende verootmoediging laat zien, hoeveel wij nog ongedaan hebben gelaten, dan is dat Madioen!" (Leidsche Courant, 13 juli 1933).

Tot de Japanse invasie van Java en de capitulatie op 8 maart 1942 is E.G. van Kekem als zendeling-leraar o.a. werkzaam te Madioen, Kediri, Malang en Semarang. Tijdens de Japanse bezetting (1942-1945) wordt het hele gezin Van Kekem geïnterneerd. Het krantenbericht uit 1945 spreekt over internering in Halmahera. Kamp Halmahera (meestal Halmaheira genoemd) was een van Japanse burgerkampen. Het kamp was gelegen in het zuidoosten van de stad Semarang. Het bestond uit ongeveer 100 huisjes aan de Halmaheirastraat en het Halmaheiraplein. Niet duidelijk is of de gezinsleden gezamenlijk geïnterneerd waren. Waarschijnlijk is dat niet het geval geweest. In Kamp Halmaheira was er soms sprake van een mannenkamp en dan weer een vrouwenkamp, Het was gebruikelijk gezinnen te scheiden van elkaar: mannen apart (vader Van Kekem en de oudste zoon) van vrouwen en jonge kinderen (moeder Van Kekem en de drie dochters).
In Kamp Halmaheira zaten tegen het einde van de oorlog in augustus 1945 circa 4000 gevangenen. Rond 300 hebben de kamptijd niet overleefd. Na de Japanse capitulatie op 15 augustus 1945 is het Halmaheira een Opvangkamp geworden, ter bescherming van de Nederlanders tegen de Indonesische opstandelingen – de Bersiap-periode. In die tijd vonden ook de gezinsherenigingen plaats, waarschijnlijk ook die van het gezin Van Kekem. Eind 1945 blijkt uit het aangehaalde krantenbericht dat: *"zendeling van Kekem, met vrouw en 4 kinderen, nog in leven is, hoewel uitgehongerd en verzwakt".*
Zij komen na de onafhankelijkheid van Indonesië terug naar Nederland. Na een korte tijd dominee te zijn geweest in Oirschot is E.G. van Kekem van 1950 tot 1966 werkzaam als predikant in Groesbeek. Daar is hij op 2 december 1971 is overleden, 69 jaar oud.

Weduwe Baukje van Kekem blijft in Groesbeek wonen, waar zij op 15 mei 2005 haar 100ste verjaardag viert[6]. Rob Kuijsten van 'De Gelderlander' doet er verslag van:
"100 jarige, Mevrouw Baukje van Kekem, *Een heldere geest in een broos lichaam.*
Haar lichaam is broos, maar haar ogen sprankelen nog. Helder klinkt haar stem door de microfoon. 'Ik ben dankbaar dat ik deze mooie dag mag beleven, maar als God mij roept zal ik heengaan, zodat ik altijd kan blijven zingen'.
Gisteren vierde Baukje van Kekem haar honderdste verjaardag. In het Groesbeekse verzorgingstehuis Mariendaal, waar ze al tien jaar woont, werd ze bezocht door burgemeester Prick en zijn vrouw. 'Goed dat hij zijn vrouw meegenomen heeft', zegt de jarige. 'Ik was er ook altijd bij als mijn man bij een vrouw op huisbezoek ging.'
Baukje van Kekem was getrouwd met dominee Van Kekem, die van 1950 tot 1966 in Groesbeek zetelde. Voor die tijd woonde het gezin in Indonesië. Daar zagen hun vier kinderen het levenslicht. Na een gelukkige periode waarin Baukje actief betrokken was bij het zendingswerk, kwam het gezin in een Jappenkamp terecht. Een periode van ontberingen brak aan. Aan het einde van de Japanse overheersing werd er gevreesd voor haar leven, vertelt de nu tweeënzestigjarige naar haar moeder vernoemde dochter die in Molenhoek woont. 'Mijn moeder was zwaar ondervoed en kon

4 bron: http://www.vkekem.nl/Tr.foro%20Elisa%20Gijsbert%20en%20Baukje%20van%20Kekem.htm

5 http://www.vkekem.nl/geb.1900-2000.htm

6 Baukje van Kekem is niet de enige overlevende van de Japanse internering die 100 jaar werd en een band had met Ameide. Ook Johanna Hermina van Bonzel-Burger, de echtgenote van de zendeling en oorlogsslachtoffer J.H.M. van Bonzel was in Ned. Indië geïnterneerd. Zij keerde als weduwe terug naar Nederland en is op 24 september 2001 overleden, 100 jaar oud.

niets meer, maar dankzij haar sterke geest heeft ze het gered'.
***'Blus de geest niet uit'** is een geliefde spreuk van de honderdjarige. Nog steeds helder van geest. Ze vertelt verschillende verhalen in één zin. Over een wurgslang die ze ooit doodsloeg om haar kinderen te redden, en over de prachtige pastorie in Groesbeek waar ze woonde. Met pretlichtjes in haar ogen, ook al zien die niet meer goed.*
Bezie het langs de zonnige kant: hoe oud u ook bent, u bent jonger dan u ooit zult zijn".

Baukje van Kekem – van Kekem is op 21 mei 2008 te Groesbeek overleden, enige dagen na haar 103de verjaardag. Zij en haar echtgenoot zijn begraven op het Protestants Kerkhof Groesbeek (graven G 106 en 107).

Protestanten in Groesbeek

Dominee E.G. van Kekem is van 1950 tot 1966 predikant geweest in Groesbeek. In Groesbeek, gelegen in het Rijk van Nijmegen in zuidoost Gelderland verwacht men niet zo snel de aanwezigheid van een Protestantse kerkelijke Gemeente. Toch is er een kleine gemeente met ongeveer 300 leden in een overwegend katholieke omgeving. De Hervormde Kerk aan de Kerkstraat is Groesbeeks oudste gebouw en mag bogen op een rijke geschiedenis. Archeologisch onderzoek bracht aan het licht dat het eerste kerkje omstreeks 1050 gebouwd is en uit historisch onderzoek is bekend dat in 1040 de naam Groesbeek voor het eerst wordt geboekstaafd.
De van oorsprong katholieke kerk kwam in 1612 in handen van de gereformeerden, in welk jaar de eerste beroepen predikant hier zijn intrede deed. In 2012 betekende dit 400 jaar protestantse kerkgemeente Dit jubileum werd met een boekuitgave gemarkeerd.
Het boek staat vol wetenswaardigheden, zoals een lijst van de in Groesbeek beroepen predikanten en

een overzicht van het vroeger hier gelegen kerkenland. Bouwland dat tijdens de reformatie veranderde van eigenaar, grondstukken met eeuwenoude veldnamen zoals 'De Weem' en 'De Paap'. Over de verpachting en later de verkoop daarvan is uitvoerig onderzoek gedaan.
Omdat in het grijze verleden de tegenover de kerk gelegen kosterij ook als schoolhuis diende en de koster tevens als schoolmeester fungeerde, begint daar de geschiedenis van het plaatselijk lager onderwijs. Eerst gegeven op katholieke en later op openbare grondslag.
In 1912 wordt door de protestanten aan de Molenweg een 'School met de Bijbel' geopend, nu honderd jaar geleden. Aan de kerktoren is een wetenswaardig hoofdstuk gewijd.
In 1798 (ten tijde van de Bataafse Republiek) wordt die namelijk tot gemeentetoren verklaard. Juist in dat jaar wordt de door een militaire bezetting gehavende kerk getroffen door een storm. Het dak van het schip stort in, kerk en toren komen los van elkaar. Pas in 1954 wordt de oude situatie hersteld. Het verloop van de restauratie is uitgebreid vastgelegd, in woord en beeld.
Het voortbestaan van de kleine protestantse gemeente is vooral te danken aan de vroegere plaatselijke protestantse grootgrondbezitters en notabelen. Na hun uitsterven of vertrek, omstreeks 1925, ontstond er voor kerk – en schoolbezoek een dramatische situatie. Door ingrijpen van ds. M. van Rhijn en in 1927 door ds. J.A. Visscher, grondleggers van 'Stichting Groesbeek', keert het tij. Met name de oprichting van de Ned. Centrale voor Praktische Werkverruiming en Hulpverlening (sinds 1971 bekend als Stichting Volwassenenzorg Groesbeekse Tehuizen) zorgt er voor dat de protestantse gemeente blijft bestaan.
In het boek staat in hoofdstuk 28 een artikel uit het *Groesbeeks Weekblad* over het op 25 en 27 november 1979 te vieren 25-jarig jubileum restauratie van de kerk, waarbij de onthulling plaatsvond van twee schildjes Monumentenzorg op de toren en de kerk. Die op de kerk door ds. Van Goeverden en **mevr. B. van Kekem-van Kekem**, waarvan een foto is opgenomen.

Tot zover deze summiere opsomming van de inhoud van het 324 pagina's tellende boek, dat met ruim 200 foto's en afbeeldingen geïllustreerd is. De titel "Geschiedenis van Groesbeeks oudste kerk en van 400 jaar Protestantse Gemeente, 1612 -2012" zal onmisbaar zijn voor de personen die zich in 2040 belast zien met de viering van het 1000–jarig bestaan van het dorp. Tegelijkertijd kan dan in het oude kerkgebouw herdacht worden dat daar duizend jaar geleden een christelijke kerkgemeenschap gevormd werd. Een dubbel millenniumfeest! Hopelijk bestaat de gemeente dan nog, zowel de burgerlijke *(in 2015 is de Groesbeek samengevoegd met Millingen aan de Rijn en Ubbergen tot de gemeente Berg en Dal. B.Pr.)* als de kerkelijke.

http://www.heemkundekringgroesbeek.nl/nieuwboekjuli2012.htm

De oude boerderij

► *Boerderij Terlouw/Oskam door P.A. de Hoon.*
►► *Boerderij aan de Prinsengracht van Geerit Terlouw (achter het paard). Zoon Knelis houdt "… 'm an d'n helster" vast. De twee hoge ramen wijzen op een opkamer. Het verlaagde stukje is het bakhuis.*

Nico van Putte[1]

Dit verhaal gaat over een oude boerderij, waar ik als jongen na de oorlog verschillende keren heb gelogeerd en waar ik een aantal bijzondere herinneringen aan bewaar die ik hier wil proberen weer te geven.
De boerderij stond aan de Prinsengracht[2] in Ameide, wat op zich al bijzonder was, want dat was min of meer midden in het dorp. Ze was toen al behoorlijk oud en is dan ook later - in 1958 - afgebroken en verdwenen.
In de boerderij woonden Teun en Kees Oskam[3] met hun kinderen, Greet en Arnold. Greet was een paar jaar ouder dan ik, maar Arnold was van gelijke leeftijd[4]. Hij was slechts een paar dagen na mij geboren in Ameide en was dus als het ware mijn eerste vriendje. In het begin woonden[5] er ook nog de vader van Teun, Opa Terlouw, en haar broer, Ome Knelis, die beiden in de naoorlogse periode zijn overleden, maar die ik toen nog heb gekend. Ome Knelis was voor zover ik me kan herinneren koetsier en melkboer.
Aanvankelijk logeerde ik er in de paasvakantie samen met mijn Moeder en twee broertjes, maar later kwam ik er in de zomervakantie ook wel alleen. Ik fietste dan van Amersfoort naar Ameide en weer terug. Uiteraard was het toen onderweg heel wat minder druk dan tegenwoordig.

De boerderij had een voordeur aan de Prinsengracht, maar je kwam eigenlijk altijd naar binnen via de achterdeur die uitkwam op een kleine binnenplaats. Op die binnenplaats stond op een beschutte, zonnige plek een houten bank voor het raam van de eetkamer, waar Teun ongetwijfeld de nodige aardappelen heeft zitten schillen voor al die eters in de boerderij.

1 Dit artikel is van de hand van de heer N.W. (Nico) van Putte uit Oss. Hij is de oudste zoon van dokter J.W. van Putte, die van 1939-1944 huisarts was in Ameide en Tienhoven. Op 5 september 1944 ("Dolle Dinsdag") werd hij dodelijk getroffen bij de beschieting van de "Pruise boot" op de Lek, toen hij hulp verleende aan een gewonde aan boord. Een drietal artikelen in dit Nieuwsblad, 2010, jrg 21, nr. 2, blz. 3-10 zijn aan deze dramatische gebeurtenis gewijd. De voetnoten bij dit artikel en het kader zijn van de hand van Bram Provoost.

2 De boerderij van C. Oskam had het woningnummer A51 en werd ca. 1954 omgenummerd tot Prinsengracht 25.

3 In 1953 woonden in A51: Cornelis (Kees) Oskam (geb. 15 sep. 1906 – ovl. 11 okt. 1981) en Teuntje Jacoba (Teun) Oskam-Terlouw (geb. 24 maart 1906 – ovl. 10 juli 1975).

4 Margaretha (Greet) Oskam was geboren in 1938 en haar broer Amel Gerard (Arnold) in 1940.

5 In 1953 woonden Geerit Terlouw (geb. 10 juli 1870 – ovl. 5 juni 1956, 'Opa Terlouw') en Cornelis Terlouw (geb. 18 april 1902 – ovl. 19 dec. 1953, 'Ome Knelis') in A52 omgenummerd tot Prinsengracht 27. Over het geslacht Terlouw in deze regio is geschreven door Hans van den Heuvel in dit Nieuwsblad 2010, jrg 21, nr. 2, blz. 42-46.

Voor zover ik weet, stond de achterdeur altijd open en kwam je via een hordeur binnen in een klein gangetje, waar meteen links een steile trap naar boven was naar een ruimte, waar we als jongens altijd sliepen.
Rechtdoor was de deur naar de wc en links daarvan, naast de trap, de deur naar de achterkamer, waar we altijd aten. Ik herinner me nog dat ik ooit in de opening van de deur stond en dat Teun toen zei dat mijn vader daar net zo kon staan. Dergelijke woorden maakten toen kennelijk zoveel indruk dat ik ze nu nog weet.
De eettafel stond voor het raam en als we warm aten las Teun altijd een stukje voor uit de Bijbel. Ik hoor nog de speciale zangerige manier, waarop ze dat deed. Pap kregen we na het warme eten op hetzelfde bord, zodat dat goed schoon moest zijn. Verder herinner ik me nog dat Teun me een pot stroop beloofde als die weer van de bon zou zijn. Die zal ik ongetwijfeld ook gekregen hebben, al weet ik dat niet meer.
Achter in de eetkamer was er een klein keukentje, waar gekookt en afgewassen werd, en helemaal achterin nog een deur naar een ander vertrek. Daar hadden Opa Terlouw en vermoedelijk ook Ome Knelis een bedstee. Naast de eettafel kon je met een klein trappetje in de opkamer komen. Dat trappetje was tevens een luik naar de kelder, een kille ruimte met een paar kleine raampjes.
De opkamer had ramen die uitkeken op de Prinsengracht. In het midden van de kamer stond een tafel met stoelen. Aan die tafel hebben we menig spelletje Monopoly gespeeld. Ook was er in een hoek - meen ik – nog een bedstee. Het kan zijn dat mijn moeder daar heeft geslapen. Overigens weet ik nog dat zij in een van de Paasvakanties een aantal dagen ziek is geweest, zodat we niet direct terug konden naar Zierikzee. Ik moest toen naar de School met den Bijbel, maar dat was geen succes, want die school liep een half jaar voor op mijn eigen school.
Van de opkamer kwam je - trappetje af - in de voorkamer, de nette kamer van het huis, waarin onder andere een harmonium stond. Ik kan me echter niet herinneren dat er ooit iemand op speelde.
Voor het raam stond een canapé en ik weet nog goed dat ik daar op een Goede Vrijdag[6]
's avonds op mijn knieën naar buiten heb zitten kijken naar de brand die toen uitgebroken was in de kerk midden in het dorp en die de kerk toen ook grotendeels heeft verwoest.
Van de voorkamer kwam je in een halletje met de voordeur en een trap naar boven, waar verschillende slaapvertrekken waren. Dat van Greet lag achterin. Daarnaast hadden wij als jongens op de overloop een ruime wasbak. Via een klein trappetje kwam je in ons slaapgedeelte, waar ik altijd in het grote bed sliep. In dat bed kon ik 's ochtends het rammelen van de melkbussen horen als die werden opgehaald door een vrachtwagen van de melkfabriek. Ik heb overigens ook

6 Goede Vrijdag, 3 april 1953 (zie Nieuwsblad 2018, jrg. 29, nr. 1, blz. 40-45).

Oorsprong van de familienaam Oskam

De naam Oskam(p) vindt haar oorsprong in de Ossekampen – een oudere naam van (een deel van) de polder Zevenhoven bij Ameide. Deze polder ligt ten zuiden van het Liesveld tussen de Broekseweg en de Zouwendijk. Twee namen – Oskampsvliet en Oskampse sloot herinneren nog aan de Ossekampen. Beide lopen van de Broekseweg naar de Zouwendijk. De Oskampsvliet ligt net ten zuiden van de begraafplaats aan de Broekseweg. De Oskampse sloot vormde de grens tussen het grondgebied van de heerlijkheden (en later de gemeenten Ameide en Meerkerk).

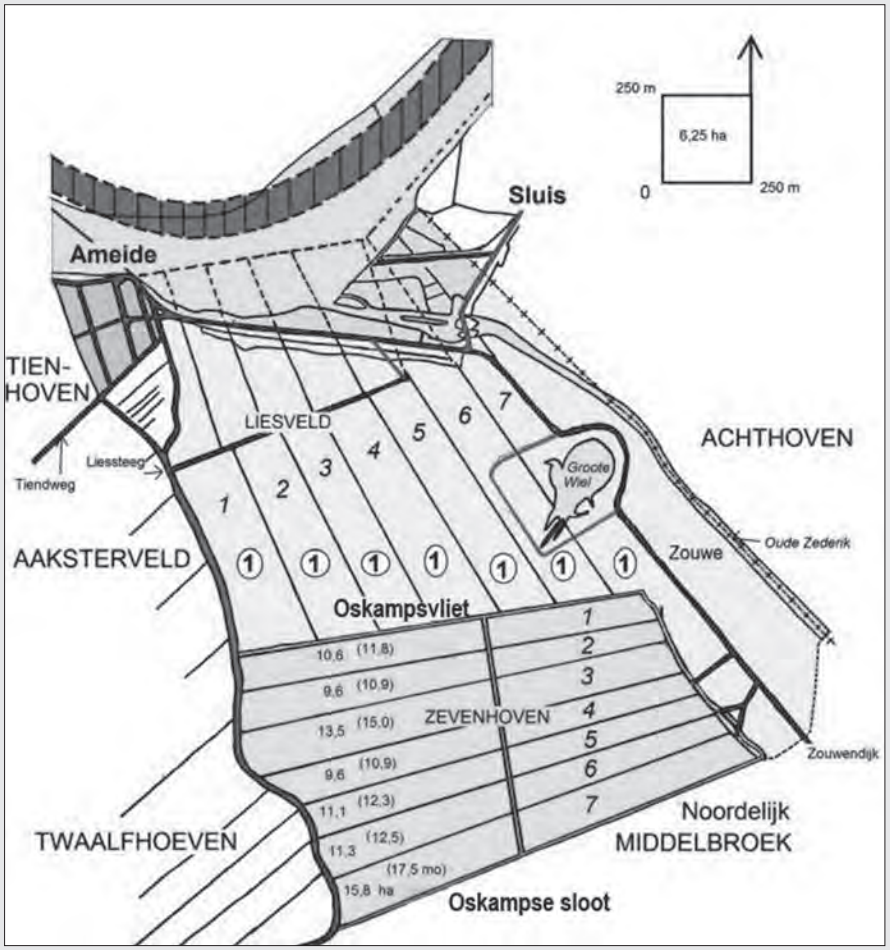

◄ *Meer informatie over de ontginning van het Liesveld onder Ameide en Zevenhoven is te vinden in een artikel van dr. L.J. Pons in het Nieuwsblad HVAT 2006 jrg. 17, nr. 4 (extra uitgave) blz. 19-22.*

De familienaam Ossecamp werd in de 17de gebruikt. Deze naam is in de loop der eeuwen verbasterd tot Oskamp en Oskam. In de lidmatenlijst van de toen Nederduits Gereformeerde Gemeente van Ameide en Tienhoven, samengesteld door Edzardus Auricanus predikant van 1609-1660, komt meerdere malen de naam Ossecamp voor. Zo zijn er een Cornelis Dircksz. Ossecamp (ook Oschcamp a/d Souwensdyck genoemd), een Adriaen Cornelis Ossecamp, een Aertge Cornelisdr. Ossecamp, j.dr. en een Adriaen Dircksz. Ossecamp. Bij deze laatste wordt vermeld: *"wonend in Meerkercksebroeck onder Ameyda ende Weyntge Willemsdr. syn huisvr."* Deze huisvrouw komt in 1666 ook voor in het rechterlijk archief van Ameide. In een van de stukken is er sprake van een *"Weijntijen Willems, weduwe van Adriaen Dircskz Ossecamp woonende binnen deser Steede"*. Zij bezit *"Vijf Mergen Lants op Sevenhoeven"* en nog eens *"Een Mergen vijfenhalf hont lants op Sevenhoeven"*, die zij schenkt aan haar kinderen Jacob Adriaensz Ossecamp en Grietjen Adriaen Ossecamp. Als tegenprestatie beloven de kinderen alle schulden van hun moeder te betalen en haar *"levenslang te onderhouden en verzorgen in kost, drank, kleren, in ziekte en gezondheid, ook woning, brant, vuer en licht, en na haar overlijden een eerlijke begrafenis te geven"*.

nog eens met griep in bed gelegen, toen ik er 's zomers was om kersen te plukken.
Achter het huis was een stal, waar 's winters de koeien stonden. Die stal had ook een werkruimte en ik herinner me nog dat Arnold en ik daar elk van een oude klomp een zeilbootje hebben gemaakt. Daarmee gingen we dan naar de Lek, waar we ze het haventje van Ameide lieten oversteken.
Verderop op het erf was er een overdekte hooiberg. Daarin heb ik een keer mijn toevlucht gezocht toen ik oorpijn had. Dat bleef echter niet onopgemerkt, zodat ik bij dokter Jesse belandde die mijn trommelvlies doorprikte, waarna het oor weer kon genezen.
Nog iets verder was er een kippenhok, want er liepen ook kippen op het erf en achter in de wei, echte scharrelkippen! Dat betekende dat je op verschillende plaatsen op het erf eieren van deze kippen kon vinden, die we, denk ik, ook wel geraapt hebben. In de buurt van het kippenhok was er een moestuin, waarvan ik me vooral de bedden met aardbeien herinner. Dan was er - even voorbij de hooiberg – natuurlijk ook een mesthoop.
Aan de Prinsengracht lag aanvankelijk nog een andere schuur die waarschijnlijk eerder dan de boerderij is afgebroken. In die schuur moet namelijk de koets van Ome Knelis hebben gestaan, waarmee ik ooit op de bok naast hem en rit heb gemaakt. Het grote paard voor de wagen maakte op mij als klein jongetje veel indruk!
Al met al veel herinneringen, waarvan ik het de moeite waard vond ze in dit verhaal te vermelden.

▲ *Koetsier Knelis Terlouw heeft in de oorlog, toen er vrijwel geen auto meer mocht rijden, als chauffeur van deze 1-pk-er gefungeerd en talrijke vrachtjes gedaan en daardoor de bijnaam kreeg van 'de taxi van Termei'.*

◀ *Links op de stoep zit Teun Terlouw, echtgenote van Kees Oskam. Prinsengracht 51.*

▼ *Vlnr. boven: Riet van der Grijn en Miep Walraven.*
Midden: Arnold Oskam, Corry Uittenbogaard, Greet Oskam en Rinus Streefkerk.
Onder: Adrie de Bie en Ineke van der Zijden.

De strijd om de *Koekoekswaard*

Hoe deze uiterwaard in Tienhoven bijna verdween

Openbare Verkoping

Wegens sterfgeval
Notaris A. H. KLOKKE
te Gorinchem,

verkoopt op **Woensdagen 13 en 20 October 1954** respectievelijk bij inzet en afslag telkens des morgens om **10 uur** te Ameide in het koffiehuis van de heer L. H. Diepenhorst:

1. **De HOFSTEDE** met arbeiderswoning a. d. Lekdijk nos. 17 en 18, schuren, erf, boomgaard, bouw- en grasland onder Tienhoven en Ameide, ter grootte van 26.15.70 ha.
2. **UITERWAARD** genaamd „de Koekoekswaard" onder Tienhoven a.d. Lekdijk, ter grootte van 29.03,19 ha, geschikt voor industrieterrein en mogelijk voor zandwinning.
3. **UITERWAARD MET GEDEELTE BOOMGAARD** onder Tienhoven, ter grootte van 5.74.66 ha.

In 7 percelen en in massa.

Aanwijzing doet de heer A. Uittenbogaard, Lekdijk 16 b te Tienhoven op Dinsdagen 5, 12 en 19 October, vertrek van af diens woonhuis om 10 uur. Breder bij notities, evenals nadere inlichtingen, gratis verkrijgbaar ten kantore van genoemde notaris.

Bram Provoost

In de Koekoekswaard te Tienhoven a/d Lek is al weer vele jaren 'Camping De Koekoek' gevestigd met langs oever van de Lek een uniek natuurgebied met bijzondere rivierduinen en zeldzame flora. Nu kunnen inwoners van Ameide en Tienhoven en toeristen daar genieten van de recreatieve voorzieningen en de interessante natuur. Dat had anders kunnen zijn. In de periode 1955-1970 is er een hevige strijd gevoerd om de uiteindelijke bestemming van de Koekoekswaard.

In oktober 1954 wordt er wegens een sterfgeval een openbare verkoping georganiseerd. Te koop is een "Hofstede met arbeiderswoning aan de Lekdijk nos. 17 en 18". Daarnaast wordt ook een "Uiterwaard genaamd **'de Koekoekswaard'** onder Tienhoven a.d. Lekdijk, ter grootte van 29.03.10 ha, **geschikt voor industrieterrein en mogelijk voor zandwinning"** verkocht. Ten derde verkoopt men een "Uiterwaard met een gedeelte boomgaard onder Tienhoven ter grootte van 5.74.66 ha.". De te verkopen kavels zijn te bezichtigen via buurman van de te verkopen Hofstede, de heer A. Uittenbogaard, Lekdijk 16b te Tienhoven.
Het staat er echt: uiterwaard **'de Koekoekswaard' geschikt voor industrieterrein en mogelijk voor zandwinning.** Dat klinkt bijzonder onheilspellend. Zal deze uiterwaard hetzelfde lot ondergaan als vele andere langs de Lek, die in de loop der jaren zijn volgebouwd met bedrijven?

Gelukkig loopt het heel anders. Tussen 1954 en 1964 heb ik er niets over gevonden, maar achter de schermen blijkt er wel degelijk een jarenlange strijd om de uiterwaard te zijn gevoerd. Op 21 februari 1964 verschijnt er een alarmerend bericht in de krant.

STRIJD OM UITERWAARD
Gemeente: "Rustig kamperen" en behoud flora.
Eigenaar: Zand afgraven en recreatiecentrum.
"TIENHOVEN. Er zijn aanwijzingen dat de jarenlange strijd – achter de schermen – om de bestemming van de Koekoekswaard in het dorpje Tienhoven aan de Lek[1], in de Alblasserwaard een hoogtepunt nadert. Beide partijen hebben

1 De naam Tienhoven aan de Lek, die op 1 januari 2019 officieel is geworden was dus in 1964 ook al in gebruik.

▲ *Had dit met de Koekoekswaard kunnen gebeuren? Betoncentrale De Lek aan 't Hooft in Nieuwpoort, ca. 1965.*

▲ *Had dit met de Koekoekswaard kunnen gebeuren? Betoncentrale De Lek in Gelkenes gezien vanuit Schoonhoven.*

definitief hun stellingen betrokken. Inzet: De Koekoekswaard, een ruim dertig ha. groot gebied, buitendijks, dat een steeds sterker trekpleister wordt voor zwemlustige kampeerders.

Verbetering accommodatie Koekoekswaard te verwachten. Vijf jaar geleden zijn de schermutselingen tussen het gemeentebestuur van Tienhoven en de heer C. Verdoorn, eigenaar van C. Verdoorn's Handel- en Transport Mij N.V. te Dordrecht begonnen.

De heer Verdoorn kocht de Koekoekswaard van een landbouwer met het doel een haven te graven en van het resterende deel industrieterrein te maken. Een nevenaspect, misschien echter het belangrijkste, was dat de heer Verdoorn het gebied af zou kunnen graven teneinde het zand te kunnen verkopen. Wat bleek evenwel? Gedeputeerde Staten waren niet bereid een ontgrondingsvergunning te verlenen.

Zwembad. Motief was: Het bewaren van het landschappelijk schoon. Naar nu eerst blijkt heeft de heer Verdoorn toen voorgesteld een groot recreatiecentrum van de Koekoekswaard te maken. Het gebied moet geheel of gedeeltelijk worden afgegraven, er zal een zwembad komen, gelegenheid tot het beoefenen van watersport – onder meer een botenhuis – en voldoende ruimte voor kampeerders en automobilisten met caravans.

Stichting. Het watersportcentrum zal – volgens het plan van de heer Verdoorn – moeten worden bestuurd door een stichting die dan, zoals hij zegt, "kan worden overgedragen aan de provincie". Naar zijn mening zullen er betere mogelijkheden voor recreatie ontstaan omdat tot nu toe ongeordende vormen van kamperen in meer geregelde banen kunnen worden geleid.

De mening van het gemeentebestuur van Tienhoven – bij monde van burgemeester De Ridder – gaat lijnrecht tegen deze opvatting in. "Wij hebben ons tegen het ontgronden verzet omdat de mogelijkheden tot recreatie dan verminderen in plaats van vermeerderen."

Burgemeester De Ridder voert als argumenten tegen het plan van de heer Verdoorn aan:

1. Er zullen na afgraving sleuven in de uiterwaard ontstaan, een deel zal dichtslibben en wordt een paradijs voor kikkers.
2. Een groot bezwaar tegen ontgronding is dat de Koekoekswaard uit landschappelijk oogpunt een uniek gebied is. De Rijksdienst Nationale Plan heeft de waard beschreven als "meldingsgebied", wat wil zeggen, dat voor er iets met de Koekoekswaard gebeurt, overleg moet worden gepleegd. Het gebied behoort namelijk tot een van de vijf belangrijkste overgebleven rivierduinen van Nederland, met een zeldzame plantengroei.
3. Het gemeentebestuur wenst geen lawaaierig gebied voor massarecreatie, maar een terrein waar de 'rustige' kampeerders aan hun trekken kunnen komen.

De heer De Ridder is van mening dat het mogelijk moet zijn, het vergroten van mogelijkheden tot recreatie te combineren met het behoud van de karakteristieke plantengroei en het unieke landschappelijk schoon. Hij zegt: "Wij zouden de weinige invloed die wij in deze hebben uit willen oefenen ten gunste van een dergelijke combinatie".

De burgemeester meent dat zeker verbetering moet worden gebracht in de accommodatie op het terrein. "Er is thans geen drinkwater te krijgen en geen toiletgelegenheid." Hij is er ook van overtuigd dat op korte termijn hier iets moet worden gedaan.

Tegenspraak. Vorig jaar Pinksteren stonden er reeds 150 tenten en caravans. Als de heer Verdoorn zegt 'de trek naar de Koekoekswaard is er", heeft hij dus geen ongelijk. Opmerkelijk is dat beide heren elkaar tegenspreken wat betreft de visie van het college van G,S. op de toestemming van het omstreden gebied.

De heer Verdoorn meent dat de provincie achter zijn plannen staat, maar dat het gemeentebestuur hem tegenwerkt. Burgemeester De Ridder zegt niet anders te weten dan dat G.S. uit het oogpunt van het handhaven van de 'groenzoom', bezwaren hebben tegen ontgronding.

In de inleiding tot de begroting 1964 van Tienhoven is te lezen: "De aandacht van het gemeentebestuur zal worden gevraagd voor wat betreft de bestemming van de Koekoekswaard. Het staat voor ons college

vast dat voor het komende seizoen een voortzetting van de inmiddels ter plaatse gegroeide toestand niet verantwoord is. Het zou strijden met de normen van goed bestuur als het kamperen en zwemmen nog langer worden toegestaan zonder dat aan redelijke eisen van accommodatie wordt voldaan. Het ligt in ons voornemen deze aangelegenheid binnenkort aan u voor te leggen."

De raad van Tienhoven zal dit jaar dus waarschijnlijk moeten beslissen of de accommodatie in de Koekoekswaard moet worden verbeterd".

Enkele weken later is er een vervolg in de krant van 12 maart 1964.

"Strijd om de Koekoekswaard te Tienhoven.
De strijd om de definitieve bestemming van de Koekoekswaard – de uiterwaard langs de Lek bij Tienhoven – is in een beslissend stadium gekomen. Het beeld van de strijd wordt thans bepaald door de controverse tussen het gemeentebestuur van Tienhoven en de eigenaar van de waard, de heer C. Verdoorn.
Bezwaren van G.S. Toen deze Dordtse industrieel in 1956 in het bezit van de Koekoekswaard kwam was er van dit conflict nog geen sprake. Integendeel, het gemeentebestuur van Tienhoven was zelfs zeer ingenomen met het plan van de heer Verdoorn om van de Koekoekswaard industrieterrein te maken. Dit plan hield tevens in dat het uit zand bestaande gedeelte van de uiterwaard zou worden afgegraven. Voor dit laatste nu waren Gedeputeerde Staten niet geporteerd: zij wilden het geheel eigen karakter van de Koekoekswaard behouden doen blijven. De gemeenteraad van Tienhoven legde zich bij deze uitspraak neer: de Koekoekswaard kreeg bij raadsbesluit haar agrarische bestemming terug. In de daarop volgende jaren echter werd de waard in de zomermaanden in toenemende mate gebruikt als kampeerterrein; een ontwikkeling welke men in Tienhoven niet had (kunnen?) voorzien. Helaas verzuimde het gemeentebestuur om in deze door het nemen van efficiënte maatregelen regelend op te treden. De Koekoekswaard bood de laatste jaren in de vacantietijd dan ook een vervuilde en chaotische aanblik.
Recreatiecentrum. De heer Verdoorn daarentegen heeft wél nieuwe, aan de veranderde situatie aangepaste initiatieven ontplooid. Hij heeft namelijk enige tijd geleden voorgesteld om van de koekoekswaard een recreatiecentrum te maken met voorzieningen als een zwembad, een kampeerterrein en een jachthaven. Het is evenwel de vraag of dit plan realiseerbaar zal zijn, omdat de heer Verdoorn nog altijd vasthoudt aan zijn eis dat het zandrijke deel van de waard moet worden afgegraven.
Bovendien heeft het gemeentebestuur van Tienhoven overwegende bezwaren tegen vrijwel alle onderdelen van het nieuwe plan van de heer Verdoorn. Zo heeft men vooral ernstige bedenkingen tegen de in dit plan opgenomen gedeeltelijke afgraving van de koekoekswaard, omdat men van mening is dat na afgraving van het aanwezige zand een voor de beoefening van elke vorm van watersport volkomen ongeschikte modderpoel zal ontstaan.
Ook het voornemen van de heer Verdoorn om de mogelijkheden tot recreatie belangrijk uit te breiden kan de goedkeuring van het gemeentebestuur niet wegdragen. Men is er van overtuigd dat de karakteristieke plantengroei van de uiterwaard in dat geval binnen enkele jaren verdwenen zal zijn, terwijl men voorts het aan recreatie op grote schaal vaak inherente lawaai niet gewenst acht.
Men is echter tevens de mening toegedaan dat de bestaande toestand niet kan worden gecontinueerd en dat op korte termijn over het gebruik van de waard dient te worden beslist.
De gemeenteraad van Tienhoven zal daarna in de eerstvolgende vergadering de verschillende aspecten van de kwestie uitgebreid behandelen.
Intussen heeft een aantal direct (Gedeputeerde Staten, de Rijkswaterstaat en de Rijksdienst Nationale Plan) of indirect (de Nederlandse Kampeerraad) bij het vraagstuk betrokken instanties zich met de bewuste problematiek beziggehouden. Dit heeft voor zover bekend niet tot concrete resultaten geleid.
Toch mag worden verwacht dat Gedeputeerde Staten – gezien de urgentie van het probleem – binnenkort aan de Koekoekswaard een definitieve bestemming zullen geven".

Het dagblad De Rotterdammer van 16 april 1964 geeft een uitgebreid verslag van de Raadsvergadering in Tienhoven van dinsdag 14 april 1964[2].

"NOTA B. EN W. GEBLOKKEERD: STEMMEN STAAKTEN"
Nog geen beslissing over Koekoekswaard
Burgemeester: gevaar voor volksgezondheid
Tienhoven – Een meerderheidsvoorstel van B. en W. van Tienhoven, opgenomen in een nota over de recreatieve betekenis van de Koekoekswaard aan de Lek, heeft niet de verwachte beslissing gebracht in dit oude vraagstuk. Bij stemming staakten de stemmen.
De inhoud van de nota is door burgemeester J.C. de Ridder aan de hand van een lange reeks uitspraken van de Stichting Nederlandse Kampeerraad en de A.N.W.B. in de raad verdedigd. De burgemeester heeft gezegd met wethouder G.H. Spek van mening te zijn dat de omstandigheden waaronder sinds enige jaren in de zomermaanden op de koekoekswaard wordt gekampeerd en wordt gezwommen niet overeenkomen met de normen van verantwoord bestuur. Dit mede door het ontbreken van sanitair, drinkwater en voldoende toezicht.
Hij wees op het gevaar voor de volksgezondheid, de openbare orde en de zedelijkheid bij voortduren van deze 'wilde vorm van recreatie'.
Niet mogelijk. De burgemeester deelde mee dat het gemeentebestuur de recreatie op de Koekoekswaard in alle opzichten wil bevorderen, maar dat het – in afwachting van de beslissing van Gedeputeerde Staten over de uiteindelijke bestemming van het gebied – niet mogelijk is om deze recreatie op een verantwoorde wijze te doen plaatsvinden.
De burgemeester is de mening toegedaan dat het in de gegeven situatie tot de onmogelijkheden behoort

2 Een in grote lijnen identiek verslag verscheen in Trouw van 16 april 1964.

ter plaatse de voor een toelaatbare vorm van recreatie vereiste minimum-voorzieningen te treffen, omdat:

1. de heer C. Verdoorn uit Dordrecht (de eigenaar van de Koekoekswaard) de waard wil gebruiken voor zandwinning, en eerst daarna aan het gebied een recreatieve bestemming wil geven. Naar het oordeel van vele deskundigen zou de recreatieve betekenis van de waard door ontgronding echter sterk verminderen. Bovendien hebben Gedeputeerde Staten nog altijd geen ontgrondingsvergunning verleend.
2. de Koekoekswaard een grote natuurwetenschappelijke betekenis heeft en om deze reden meldingsgebied is. Dit houdt in dat aan de waard niets mag worden veranderd zonder voorafgaande goedkeuring van de Rijksdienst voor het nationale plan. Deze dienst heeft uiteraard ernstige bezwaren tegen recreatie in het algemeen en massarecreatie in het bijzonder.
3. de gemeenteraad op uitdrukkelijk verlangen van Gedeputeerde Staten in 1961 aan de waard een agrarische bestemming heeft verleend. Tevens is toen bij raadsbesluit bepaald dat de waard niet mag worden bebouwd.

Enige oplossing. De burgemeester is op grond van deze beperkende bepalingen tot de conclusie gekomen dat het enerzijds volstrekt onmogelijk is op de waard enige accommodatie aan te brengen, terwijl anderzijds de bestaande toestand door het ontbreken van de meest elementaire voorzieningen niet kan worden gecontinueerd. Hij beschouwt daarom het streng de hand houden van artikel 92 van de Algemene Politieverordening (de verbodsbepaling in dit artikel heeft in Tienhoven nooit praktische betekenis gehad) dat het kamperen behoudens ontheffing van B. en W. verbiedt, als de meest acceptabele oplossing.
Dagrecreatie. Van de in dit artikel geboden ontheffingsmogelijkheid wilde de burgemeester géén gebruik maken. Teneinde de talrijke recreatiezoekenden niet helemaal teleur te stellen acht hij het wenselijk om op de Koekoekswaard wél 'dagrecreatie' toe te staan. Ten slotte stelde de burgemeester voor om de redactie van artikel 92 van de A.P.V. zodanig te wijzigen dat de verbodsbepaling in de toekomst ook van toepassing is op caravans e.d.
Wethouder G.M.J. van Lomwel (C.H.U.) – die in het college dus een afwijkend standpunt innam – gaf daarna een uiteenzetting van zijn visie op de bewuste problematiek. Uit zijn woorden bleek dat hij de inhoud van de nota slechts gedeeltelijk onderschrijft.
Inconsequent. Hij toonde zich een groot voorstander van het tot stand brengen van een accommodatie op de Koekoekswaard en verklaarde in dit verband voorzieningen van tijdelijke aard niet als 'bebouwing' te beschouwen. De heer van Lomwel zei voorts bij zijn bezoeken aan de waard nooit iets te hebben gehoord of gezien van wanordelijkheden. Hij zei dat het onverkort handhaven van artikel 92 van de A.P.V. verschillende plaatselijke middenstanders en ook de exploitant van het kampeerterrein (de heer A. v.d. Berg uit Tienhoven) financieel nadeel zou berokkenen.
De heer van Lomwel vond het tenslotte inconsequent om wél het kamperen maar niet het zwemmen en het zonnebaden te verbieden.
"G.S. besluiteloos." De heer P. Beijen (S.G.P.) leverde in zijn beschouwing kritiek op de besluiteloosheid van Gedeputeerde Staten. Hij was van mening dat dit college de gemeente Tienhoven in een onmogelijke positie heeft gebracht. De heer Beijen opperde vervolgens de mogelijkheid om de voor een verantwoorde vorm van recreatie benodigde accommodatie op een aan de Koekoekswaard grenzend terrein te plannen.
De heer C. van Es (A.R.) daarentegen vond de toestand op de Koekoekswaard in de zomermaanden ontoelaatbaar en bovendien "niet passend in het landelijke Tienhoven". Hij bracht als enige de verstoring van de zondagsrust ter sprake. Het betoog van de heer den Braven (C.H.U.) vertoonde veel overeenkomst met de opvattingen van de heer van Lomwel. Bovendien kritiseerde hij – evenals de heer Beijen – het werktempo van Gedeputeerde Staten.
Burgemeester de Ridder conformeerde zich in zijn beantwoording aan de inhoud van de nota. Nadat de heren van Es en van Lomwel in tweede termijn nog even fel hadden gedebatteerd over het punt van de zondagsrust werd op voorstel van de heer C. Versluis (A.R.) besloten over het voorstel van B. en W. te stemmen.
De heren van Es, Spek en Versluis stemden vóór, de heren Beijen, den Braven en van Lomwel tegen het voorstel van B. en W.: de stemmen staakten. De stem van de heer P. Wierks (P.v.d.A.) – die dinsdagmorgen afwezig was – zal in de volgende vergadering de beslissing moeten brengen".

De volledige gemeenteraad van Tienhoven komt één week later op dinsdagavond 21 april 1964 weer bijeen. In die vergadering wordt het voorstel van B en W verworpen omdat de eerder afwezige P. Wierks tegen stemt. Het Nieuwsblad (voor Gorinchem en omstreken) van 24 april 1964 doet verslag.

"Kamperen op Koekoekswaard te Tienhoven toegestaan. De gemeenteraad van Tienhoven heeft dinsdagavond besloten om het kamperen op de Koekoekswaard niet te verbieden.
Een meerderheidsvoorstel van B. en W. van tegenovergestelde strekking werd door de raad namelijk met vier tegen drie stemmen verworpen.
Dit voorstel werd gesteund door de heren C. van Es, G.H. Spek en C. Versluis (allen A.R.), maar niet door de heren P. Beijen (SGP), D. den Braven en G.M.J. van Lomwel (beiden CHU) en P. Wierks (PvdA).
De eigenaar van de Koekoekswaard – de heer C. Verdoorn uit Dordrecht – die de vergadering bijwoonde, onthield zich van commentaar.
Wij komen op de consequenties van een en ander in een volgend artikel terug".

Het Gorinchems Nieuwsblad van vrijdag 8 mei1964 komt met nadere informatie over de gevolgen van het besluit van de gemeenteraad van Tienhoven.

“In de komende zomer nog kamperen op Koekoekswaard. Het besluit van de gemeenteraad van Tienhoven om het kamperen op de Koekoekswaard niet te verbieden is in geen enkel opzicht van invloed op de uiteindelijke bestemming van dit gebied. De bevoegdheid tot het verlenen van deze bestemming berust namelijk bij Gedeputeerde Staten. Dit college zal dus na overleg met de betrokken partijen te zijner tijd over de toekomst van de koekoekswaard beslissen. De Tienhovense raad behoort – evenals onder andere de Rijkswaterstaat en de Rijksdienst voor het Nationale Plan – tot de instanties, die Gedeputeerde staten in dezen adviseren. De adviserende inbreng van de raad is evenwel gering.”

Met deze woorden schetste burgemeester J.C. de Ridder in een gesprek met ons – enkele dagen nadat in Tienhoven de **“wilde recreatie”** op de uiterwaard langs de Lek bij raadsbesluit werd gesanctioneerd – de huidige stand van zaken met betrekking tot de definitieve bestemming van de Koekoekswaard.

Hij demonstreerde bij die gelegenheid de minieme zeggenschap van het gemeentebestuur van Tienhoven over deze uiterwaard aan de hand van het volgende voorbeeld.

“In 1956 besloot de raad om de agrarische bestemming van de Koekoekswaard te wijzigen in een industriële; het toenmalige plan van de eigenaar van het terrein (de heer Verdoorn uit Dordrecht) om op de uiterwaard een steenfabriek te bouwen was aan deze beslissing uiteraard niet vreemd. Gedeputeerde Staten waren van een en ander niet geporteerd: zij verzochten de raad uitdrukkelijk om de wijziging op korte termijn ongedaan te maken. Zo kreeg de waard in september 1957 weer een agrarische bestemming...”.

Burgemeester De Ridder verklaarde voorts dat het zijns inziens tot de onmogelijkheden behoort om – in afwachting van de bewuste beslissing van Gedeputeerde Staten – op de koekoekswaard de voor een verantwoorde vorm van recreatie vereiste voorzieningen te treffen. Hij wees in dit verband op het feit dat de waard ressorteert onder de “meldingsgebieden” van de Rijksdienst voor het Nationale Plan, wat inhoudt dat bebouwing van dit terrein onder geen beding is toegestaan.

Over het vigerende plan van de heer Verdoorn – dat gebaseerd is op de gedachte om de Koekoekswaard na ontgronding geschikt te maken voor massarecreatie – zei de burgemeester het volgende. “De gemeenteraad van Tienhoven is nog altijd van mening dat de recreatieve betekenis van de Koekoekswaard door afgraving sterk zou verminderen en dat de aan massa-toerisme inherente verschijnselen de natuurwetenschappelijke betekenis van het gebied zouden schaden. De raad heeft zich dan ook bij herhaling uitgesproken vóór het bestemmen van de Koekoekswaard tot een “rustig” recreatiegebied met behoud van de voor dit rivierduinlandschap karakteristieke plantengroei. De opvattingen van de raad op het stuk van ontgronding en recreatieve bestemming van de Koekoekswaard zijn dus tegengesteld aan die van de heer Verdoorn. Diens bewering – als zou het gemeentebestuur van Tienhoven debet zijn aan het niet-verlenen van de voor ontgronding van de Koekoekswaard benodigde vergunning – is echter bepaald onjuist; ook voor wat dit betreft hebben alleen Gedeputeerde Staten beslissingsbevoegdheid.

De vraag waarom dit college eindeloos wacht met het nemen van een besluit wilde de burgemeester niet beantwoorden. Wel deelde hij desgevraagd mee te verwachten dat de bestaande toestand nog geruime tijd zal worden gecontinueerd. Ergo: in de komende zomer zal op de Koekoekswaard weer zonder beperkende bepaling mogen worden gekampeerd”.

Bijzondere beplanting en karakteristieke plantengroei op de ‘Koekoekse Waard’, 1965

Uit: Rivierduinen langs de Lek. F. Neijenhuis. De Levende Natuur 69 (6): 133-141 (1966).
http://natuurtijdschriften.nl/download?type=document&docid=493690

Gelet op de uitgestrektheid en de zeer fraai ontwikkelde vegetatie behoort het rivierduincomplex van de Koekoekse Waard ongetwijfeld tot de meest belangrijke rivierduinen van ons gehele land. De vegetatie herbergt tal van merkwaardige soorten, die zeldzaam tot zeer zeldzaam zijn. Mede daardoor wordt het complex van de Koekoekse Waard wel beschouwd als de soortenrijkste variant van het Medicagineto-Avenetum. Het is juist daarom zo uitermate jammer, dat dit belangrijke rivierduinterrein de laatste jaren als camping in gebruik is genomen (fig. 3). De gevolgen van de intensieve betreding en van het opslaan van de vele tenten, zomerhuisjes en caravans zijn dan ook reeds zeer merkbaar aan de vegetatie.

Zo zou — volgens mondelinge mededelingen — in deze plantengemeenschap de zeldzame Breedbladige ereprijs *(Veronica teucrium)* — een continentale soort — tot voor enige jaren een belangrijke plaats hebben ingenomen. Deze prachtige plant zou in het voorjaar aspect-bepalend moeten zijn. terwijl ook de Voorjaarsganzerik *(Potentilla verna)* veelvuldig zou moeten voorkomen. Echter zagen wij bij onze laatste bezoeken in dit voorjaar slechts hier en daar exemplaren van de Breedbladige ereprijs, terwijl ook de Voorjaarsganzerik slechts fragmentarisch enkele plekken innam. En deze restanten van beide soorten stonden tussen de vele caravans en tenten, waar elk ogenblik een volgende tent of auto kon worden neergezet.

▲ *Strand met begroeide oeverwal van de Koekoekse Waard.*

▲ *Recreatie op de Koekoekse Waard! Mei 1966.*

Daar waar men in het midden van het rivierduincomplex van de Koekoekse Waard nog werkelijk van duintjes kan spreken en waar ook geen tenten stonden in verband met de geaccidenteerdheid van het terrein vonden wij een zeer goed ontwikkelde vegetatiemat.
Hier vormde de Thijm hele kussens, samen met Zacht vetkruid. Veldereprijs *(Veronica arvensis) en* Echt walstro.
Belangrijke soorten, die verspreid over het gehele terrein voorkwamen, waren Bitterkruid *(Picris hieracioides).* Kleine ruit *(Thalictrum minus),* Heksenmelk. Ruig viooltje *(Viola hirta),* Schildzaad *(Alyssum calycinum),* Kattedoorn, Kruisdistel en zeer veel de Knolboterbloem *(Ranunculus bulbosus).*
Duidelijk begon echter over het gehele ter rein de grote invloed merkbaar te worden van het totale ontbreken van enig op de vegetatie gericht beheer. Van de links gelegen weilanden rukten duidelijk de „ordinaire" weideplanten als Scherpe boterbloem *(Ranunculus acer) en* Paardenbloem *(Taraxacum officinale)* het rivierduingebied in, waar de bovengrond, ondanks de kalkrijkdom van de bodem, steeds stikstofrijker wordt door allerlei afval van de campingbewoners.
Alarmerend is ook de geweldige afslag van de nog mooie oeverwal. Zeker 1½ a 2 meter was al over de gehele lengte van het rivierduin afgebrokkeld, terwijl de eigenlijke oeverwal nauwelijks 10 meter breed is.
Genoemd moet zeker de goed ontwikkelde strandwal worden, die met een brede strook zand afloopt naar het rustig voortstromende Lekwater. Alhoewel niet horend tot het Medicagineto-Avenetum, bevindt zich in deze zone een boeiende, goed ontwikkelde vegetatie.

Ondanks de hier gevestigde camping moet de Koekoekse Waard nog zeker gerekend worden tot een van de belangrijkste natuurgebieden van ons land; beschermende maatregelen dienen hier dan ook met spoed te worden getroffen, ieder verder uitstel vergroot het verlies. Alle elementen zijn nu nog aanwezig, regeneratie behoort dus nog tot de mogelijkheden.

Eind goed al goed. Na 1964 zijn er geen berichten meer over steenfabrieken in en ontgronding van de Koekoekswaard. Hoe gaat het na het besluit van mei 1964 verder met de campingactiviteiten en het bestemminsplan voor de Koekoekswaard in Tienhoven? Camping De Koekoek ontwikkelt zich voorspoedig. In mei 1966 is er al een kantine (Cantine) die de hele week open is, zoals blijkt uit een advertentie in de Wegwijzer.

De recreatieve faciliteiten worden jaarlijks uitgebreid. In april 1968 bericht de Wegwijzer het volgende: "**Camping DE KOEKOEK.** Op 14 april a.s. opent Camping De Koekoek weer haar poorten voor de recreanten. De laatste weken wordt de bedrijvigheid op de Camping steeds groter. Steeds meer caravans ziet men verschijnen, teneinde verzekerd te zijn van een vaste standplaats voor het komend seizoen.
Nieuw voor dit seizoen is een speelweide voor de viervoeters, de honden, die naar hartenlust kunnen uitdollen op een voor hen afgerasterd terrein. Ook nieuw voor de Camping is de Pony-weide, alwaar men tegen een bepaald tarief kan ponyrijden of met een vierwielige ponywagen kan rondrijden. Dit natuurlijk onder toezicht.
In het nieuwe kampbureau is ten dienste van de kampeerders een wasserette aangebracht. Dit lijkt ons een zeer welkome zaak voor de 'langkampeerders'.
Het terrein is weer met 2 ha vergroot. Een gedeelte loopt nu tot aan de Lekdijk. Hierdoor zijn er weer enige mooie rustiek punten bijgekomen. De speeltuin wordt weer met enige nieuwe werktuigen uitgebreid, zodat de kinderen zich ook daar weer kunnen vermaken.
De eveneens groter geworden zelfbedieningswinkel staat nu onder leiding van groentehandel en levensmiddelenbedrijf De Kruyk & Zoon[3] te Ameide.
De cantine heeft ook een gedaantewisseling ondergaan. Een gedeelte blijft lunchroom en restaurant, doch er is een gebouw bijgezet alwaar men zonder enige verplichting rustig kan zitten en eventueel T.V. kan kijken. Het beheer van de cantine berust weer bij het bekende echtpaar Henstra.
De inwoners van Ameide en Tienhoven genieten een reductie van 50% op staanplaatsen en toegangskaarten.

Voor de Cantine
op de Koekoekswaard
gevraagd
nette meisjes
voor de gehele week
of enige dagen p.w.
Dagelijks aanmelden

Uit "Wegwijzer", mei 1966.

De dagrecreanten uit Ameide en Tienhoven kunnen abonnementskaarten (voor een heel seizoen) alleen bij Boekhandel Crezée te Ameide met reductie kopen. Voor kinderen tot 12 jaar bedraagt de toegangskaart f 2,50; boven 12 jaar betaalt men f 5,- (dit zijn dus de abonnementsprijzen voor de inwoners van Ameide en Tienhoven)".

3 Het betreft de A(rie) de Kruyk en zijn zoon Rinus, Prinsengracht 19, Ameide.

Hoewel ongeveer tien instanties zich ermee bemoeien lijken ook de problemen rond het bestemmingsplan opgelost te kunnen worden. De Wegwijzer van juli 1969 meldt een gunstige ontwikkeling.

"KOEKOEK NIET 'TEN DODE' OPGESCHREVEN. Houding gemeente Tienhoven verheugend. Als het van de gemeente Tienhoven afhangt, blijft camping "De Koekoek" aan de Lek de eerstkomende decennia als recreatiecentrum bestaan. De raad van deze gemeente stelde namelijk op 24 juni j.1. het bestemmingsplan "Koekoekswaard" in een openbare vergadering vast. Het bestemmingsplan heeft echter ingrijpende veranderingen voor de uiterwaard in zijn huidige vorm ten gevolg.

Waterpartij. Ten eerste zullen er beschermende maatregelen worden getroffen met het oog op de natuurwetenschappelijke waarden van de rivierduinen en de aansluitende hooggelegen gedeelten van de waard. Dit houdt in, dat het gedeelte, dat langs de Lek ligt vrijwel zeker voor de kampeerders verboden gebied wordt. Dus niet meer kamperen in de directe nabijheid van de Lek. Spijtig genoeg, maar er is niets aan te doen, want wanneer men met deze maatregelen niet accoord gaat zal er van kamperen op de Koekoekswaard waarschijnlijk helemaal niets meer komen. Het directe gevolg is, dat men een ander deel van de waard heeft aangewezen voor de kampeerders. Dit wordt het gedeelte wat in de nabijheid van de Lekdijk ligt en het laagst gelegen is.

In het bestemmingsplan is een duidelijke scheiding aangebracht tussen het natuur- en recreatiegebied door middel van een waterpartij. Met deze waterpartij wordt de mogelijkheid geopend het mettertijd verdwijnen van de Lek als recreatieobject te compenseren. Het westelijk deel van de waard blijft een agrarische bestemming behouden zonder enige vorm van bebouwing.

Negatief. Men kan gerust bijzonder verheugd zijn over de houding van de gemeente Tienhoven in deze. De raad heeft duidelijk ingezien welke belangrijke consequenties het recreatiecentrum voor Ameide en Tienhoven kan hebben. Wat zijn nu de gevolgen voor de voetbalvereniging ASVA? Zeker is, dat er een gedeelte van de waard zal worden aangewezen ter legalisering van de bestaande sportaccommodatie. Een eventuele uitbreiding zit er ook in, want in gesprekken met de uitvoerders van het bestemmingsplan en de gemeente Ameide is de mogelijkheid van een tweede veld diverse malen geopperd. Bij de voorbereiding van het plan is overleg gepleegd met diverse instanties, besturen en organisaties: het college van Gedeputeerde Staten, de besturen van de gemeenten Langerak en Lopik, de Nederlandse kampeerraad, Rijkswaterstaat, de Rijks Plano1ogische Dienst, Staatsbosbeheer, het Ministerie van Defensie en tenslotte het Hoogheemraadschap van de A1blasserwaard met Arkel beneden de Zouwe.

Maar niet iedereen denkt er precies eender over. Het departement wat de "lieftallige" Marga Klompé[4] onder haar hoede heeft vindt het a1lemaal maar niets. Men staat vrij sceptisch tegenover het hele plan en als belangrijkste argument voert men aan, dat het gezicht op de

waard vanaf de Lekdijk aan de overkant bijzonder naar zou zijn. Een beetje negatief overigens want er zijn in Nederland tientallen campings te vinden, die het landschapsschoon op een veel gruwelijker manier verpesten dan de Koekoekswaard, die veel eerder een fijne, gezellige en kleurrijke aanblik biedt.

Het is te hopen, dat de mensen die voor het behouden van de Koekoekswaard streven hun zin krijgen. En dat zit er in. Want hoewel 's-Gravenhage heel machtig is - wanneer de belanghebbende instanties en personen (en dat zijn er nogal wat) doorzetten - trekt 's-Gravenhage aan het kortste eind. Het zou erg jammer zijn, wanneer dit alles, dat letterlijk met de handen van de grond af aan is opgebouwd, op een dergelijke manier zijn einde zou vinden.

Nee camping "De Koekoek" is beslist niet "ten dode" opgeschreven en a1s alles een beetje meezit zullen er nog heel veel mensen heel veel jaren genoeglijke tijden kunnen doorbrengen".

Tot zover de Wegwijzer in 1969. De schrijver van het artikel krijgt gelukkig gelijk. Zo komt het dat 50 jaar later velen nog gebruik kunnen maken van de voorzieningen van camping De Koekoek in Tienhoven a/d Lek.

Tot slot nog een oproep aan de lezers om verhalen over hun ervaringen op de Koekoekswaard in de vijftiger en zestiger jaren van de vorige eeuw. Schrijf ze op of vertel ze aan iemand, die ze wil opschrijven. Deel uw ervaringen met de lezers van dit Nieuwsblad. Meen een voorbeeld aan Nico van Putte, die elders in dit blad schrijft over zijn logeerpartijen in "De oude boerderij" op de Prinsengracht.

4 **Margaretha Albertina Maria (Marga) Klompé** (1912-1986) was een politica, die namens de KVP in 1956 de eerste vrouwelijke minister van Nederland werd (Maatschappelijk Werk). Van 1966-1971 was zij Minister van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk (CRM).

Gezondheidszorg in Ameide

Deel 4: Epidemische ziekten in Ameide en Tienhoven (1870 - 1900)

Bram Provoost

In het vorige nummer van dit Nieuwsblad[1] is aandacht besteed aan de gezondheidszorg in Ameide in vroeger tijden. In een drietal artikel is beschreven hoe deze zich ontwikkelde en wie zich in Ameide met deze zorg door de eeuwen heen bezighielden. Talloze chirurgijns, vroedvrouwen en medische doctoren passeerden de revue. Maar wat deden ze precies? Voor vroedvrouwen was dat eenvoudig: zij assisteerden bij bevallingen en moesten soms, bij ongehuwde vrouwen, zien te achterhalen wie de vader was. De chirurgijns waren vaak ook barbier/kapper en kwamen in actie bij uitwendige verwondingen zoals botbreuken, maar traden soms ook op als tandarts.
De medische doctoren hielden zich vooral bezig met het genezen van ziekte door middel van pillen, kruiden en zalfjes. De medische zorg ter voorkoming en genezing van ziekte stond in de 19de eeuw nog in de kinderschoenen. Grootscheepse epidemieën teisterden de bevolking en de medicus stond daar vaak machteloos tegenover. Daarnaast moest hij uitkijken om niet zelf besmet te worden als er een epidemie uitbrak. Aan het eind van deel 3 van deze reeks is kort ingegaan op de gevolgen van de pest, ook wel Zwarte Dood, die van de 14de t/m de 18de eeuw veelvuldig voorkwam.
Na het verdwijnen van de pest werd in de 18de pokken of variola de meest gevreesde en levensbedreigende ziekte. Een hoog percentage van besmette bevolking overleed en personen die overleefden hielden daar vaak lelijke littekens aan over op de huid en het aangezicht, zgn. pokdalig. De ziekte werd veroorzaakt door het pokkenvirus. Er zijn twee soorten: de minder gevaarlijke *Variola minor* en de meestal dodelijke *Variola major*. Het bleek dat diegenen die een epidemie overleefden daarna vaak beschikten over voldoende afweer en bij een volgende epidemie niet meer ziek werden. Er zijn ook diverse verwante dierlijke virussen, met name het koepok-virus, dat *vaccinia* (koepokken) veroorzaakt. Het bleek dat ook het doormaken van een koepokken-infectie een mens bescherming geen tegen de gevaarlijke vorm van pokken. Men kon zich dus door bewuste besmetting met koepokken beschermen tegen Variola major. De term vaccineren is dan ook afgeleid van het Latijnse woord *vacca* (koe). Het was de Engelse dokter Edward Jenner (1749-1823), die in 1796 het pokken-vaccin ontwikkelde op basis van het koepokken-virus.

▲ *Inenting tegen pokken door dr. Jenner.*

Natuurlijk was niet iedereen het eens met de activiteiten van Jenner en al snel verschenen er artikelen en spotprenten over de gevaren van vaccinatie en de gevolgen, zoals misvormingen, die door vaccinatie zouden ontstaan.
De resultaten van de vaccinatie volgens Jenner waren echter zeer positief en werden al snel in Nederland opgevolgd. Zo werd er al in 1801 in Rotterdam een *Genootschap voor Koepokinenting* opgericht. Later volgden ook andere steden. Deze genootschappen speelden een belangrijke rol bij de invoering van de landelijke vaccinatie. Dit werd mede gestimuleerd via het instellen van een premie. Koning Willem I der Nederlanden stelde daarnaast in 1818 een Gouden Medaille voor Koepokkenvaccinatie in voor artsen die bewijsbaar meer dan 100 personen hadden ingeent, deze was 50 gulden waard.
De eerste geneesheer in Ameide, dokter Timmerman, was in 1824 al betrokken geweest bij de bestrijding van pokken door inenting met koepokken. Hij had voor zijn vaccinatie-activiteiten in Buren (Gld) de Gouden Medaille van Koning Willem I verdiend. Deze medaille werd hem na zijn komst naar Ameide door burgemeester Verhagen uitgereikt. Dokter Timmerman was van 1826 tot zijn overlijden op 14 september 1861 ac-

1 Nieuwsblad HVAT 2018, jrg 29, nr. 4, blz. 30-50.

▲ *Spotprent op de koepok-vaccinatie door dr. Jenner eind 18de eeuw. Door de vaccinatie zouden allerlei misvormingen ontstaan, vooral in de vorm van kleine koeien die overal uitgroeiden.*

tief als geneesheer. Ongetwijfeld zal hij ook in Ameide en Tienhoven de koepokkenvaccinatie bevorderd hebben en vele inwoners hebben ingeënt. Ondanks de effectiviteit van de inenting blijft de pokziekte toch telkens weer de kop opsteken vooral in plaatsen waar de inentingsgraad te laag bleef. De voornaamste bezwaren tegen inenting kwamen uit religieuze kringen. Zij waren tegen koepokkenvaccinatie omdat daarmee zou worden *"ingegrepen in Gods plan"*.
In 1870/71 was de Frans-Pruisische Oorlog mede de oorzaak van een pokkenepidemie die in Europa aan 500.000 mensen het leven kostte. In Nederland overleden ten gevolge van deze pokkenepidemie bijna 23.000 mensen. Ook onze regio werd hard getroffen. Hoewel er in Ameide en Tienhoven nauwelijks slachtoffers waren, sloeg de ziekte in 1871 keihard toe in het naburige Langerak, maar vooral in Lexmond.

Tijdens het hoogtepunt van de ziekte overleden er in Lexmond bijna dagelijks patiënten, soms zelfs meerdere per dag. Enkele gezinnen werden zwaar getroffen, waarbij meerdere gezinsleden binnen enkele dagen kwamen te overlijden. In de overlijdensakten van Lexmond uit die tijd zien we dat ook nu nog bekende Lexmondse namen, zoals Bassa, Chaigneau, De Vaal en Stravers tot de getroffen families behoorden. Het zwaarst getroffen lijkt het gezin van schoenmaker Jan Hendrik Schoorel en zijn vrouw Jeanne Zorn in huis No. 125. Tussen 11 en 28 september 1871 overlijden er zes kinderen: Hendrika Adriana (ruim 1 jaar), Anna Elisabeth (7 jaar), Johannes Pieter (ruim 10 jaar), Anna Hendrika (ruim 5 jaar), Hendrik Simon (11 jaar) en Arie (2 jaar en bijna 4 maanden).

Natuurlijk werd er in die tijd ook in de regionale kranten regelmatig melding gedaan over de toestand in Lexmond. Deze berichten maakten duidelijk hoe de ziekte daar toesloeg. Het eerste slachtoffer overleed op 2 juni 1871 en op zondag 20 augustus 1871 meldt de Schoonhovense Courant: *"Gedurende bijna 3 maanden, waarin de pokken te Leksmond heerschen, zijn in die gemeente, welke ruim 1500 zielen telt, 168 personen door die ziekte aangetast, waarvan er 36 zijn overleden.* Een maand later bericht de krant: "*17 september 1871. – De pokken-epidemie breidt zich te Lexmond meer en meer uit. Ongeveer 60 zijn reeds aan die ziekte gestorven*". Ongeveer 60 slachtoffer in drie maanden. Dat is veel, maar het wordt nog veel erger. De Nieuwe Gorcumsche Courant (NGC) meldt op 7 oktober 1871: *"Lexmond, 5 Oct. De pokken epidemie is sedert mei jl. alhier steeds heerschende. Den 2 Junij bezweek de eerste lijderes en ná dien tijd eischte die zoo regt gevreesde ziekte 85 offers; voorzeker een zeer aanzienlijk cijfer, op eene bevolking van ruim 1520 zielen! De ziekte is niet zóó hevig als eenige weken geleden, doch men mag nog niet zeggen dat dezelve tot staan is gekomen.*
Omtrent de vaccins worden de gunstigste resultaten waargenomen. Later hoopt men daaromtrent eene juiste statistieke opgave te doen. – De geruchten betreffende het niet vaccineren en daaromtrent plaats gehad hebbende tegenwerking of bestrijding zijn zeer overdreven en dikwijls geheel onwaar in sommige bladen opgenomen".
De Goudsche Courant van woensdag 11 oktober 1871 gaat ook in op het nut van het vaccineren. *"Erger is het met de gevreesde ziekte gesteld in de gemeente Lexmond, waar thans sedert 2 Juni, op eene bevolking van 1500 zielen, reeds 85 lijders bezweken zijn. In sommige huisgezinnen eischte zij twee en drie offers; de kleermaker J. Schorel verloor zelfs al zijne kinderen, ten getale van zes.*
Het is te bejammeren, dat de vaccinatie niet van den beginne aan algemeen is toegepast, daar zij ook daar gunstige resultaten heeft opgeleverd".
Een bericht uit Ameide ten tijde van de pokkenepidemie van 1871 geeft treffend aan wat er aan de hand was op het gebied van vaccineren. *"Men schrijft ons uit* ***Ameide****: Waren wij tot heden verschoond gebleven van de gevreesde* ***kinderziekte****, hoezeer die sedert lang in de onmiddellijke nabijheid heerste, thans heeft zij zich ook hier in een paar huisgezinnen vertoond. Als op vele plaatsen bespeurt men ook hier bij velen een betreurenswaardig vooroordeel tegen inenting. Zelfs ontbreekt het niet aan weerspannigen, die het opschrift van de woning scheuren, dat er als een waarschuwing, van wege het dagelijks bestuur, aan vastgehecht wordt. Onder zulke omstandigheden wordt een dubbele waakzaamheid vereist om te voorkomen, dat kinderen uit huisgezinnen waar pokken heersen, of die ten gevolge van de onverschilligheid en de verblinding der ouders in zulke woningen vrijen toegang hebben, de school bezoeken*".

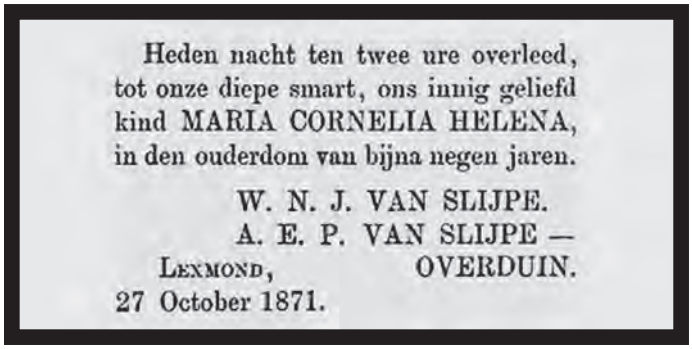

Heden nacht ten twee ure overleed,
tot onze diepe smart, ons innig geliefd
kind MARIA CORNELIA HELENA,
in den ouderdom van bijna negen jaren.

W. N. J. VAN SLIJPE.
A. E. P. VAN SLIJPE —
LEXMOND, OVERDUIN.
27 October 1871.

▲ *Overlijdensadvertentie van Maria Cornelia Helena de dochter van burgemeester Van Slijpe.*

Dat de pokkenepidemie niemand ontziet blijkt uit het overlijden van een dochter van de Lexmondse burgemeester Van Slijpe[2] op 27 oktober 1871. Ook zij is één van de pokken-slachtoffers in Lexmond.

De pokkenepidemie slaat in november 1871 ook toe in Tienhoven[3]. *"AMEIDE, 23 November 1871. In onze naburige gemeente Tienhoven zijn drie personen aan de pokken epidemie overleden".* Het betreft drie personen uit één gezin: Arie Gerrit van Middelkoop, op 30 oktober, 38 jaar, zijn huisvrouw Marrigje Verhoef, op 18 november, 30 jaar, en hun 3-jarige dochter Geertje van Middelkoop, ook op 18 november.
Intussen woedt de epidemie nog steeds door in Lexmond en slaat de ziekte ook toe in Langerak.
"Lexmond, 13 Nov. 1871. De vreeselijke kinderziekte blijft in onze gemeente nog altijd zware offers eischen. Reeds is het geheele sterftecijfer in 1871, geklommen tot 154. Ook hebben zich in den laatsten tijd enkele hevige gevallen van tyfus voorgedaan. Ook de echtgenoot van onzen hooggeachten hoofdonderwijzer is in de vorige week hevig door zogenaamde bloedpokken aangetast en daaraan plotseling bezweken, zoodat het gemeente bestuur de sluiting van de openbare school onmiddellijk heeft bevolen".
"Lexmond, 26 november 1871 – Terwijl de vreeselijke pokken-epidemie te Leksmond blijft heerschen, en bij voortduring nieuwe slachtoffers maakt (men mag beweren dat schier 1/10 gedeelte der bevolking sedert Mei aan de ziekte is overleden) neemt de tegenzin tegen de inenting af, en laten zich velen, te elfder ure, helaas!, inenten. Het gemeentebestuur heeft de openbare school tijdelijk gesloten. Ook deden zich, sedert eenige dagen, enkele hevige gevallen van typhus voor".

Vanaf december 1871 komen er ook berichten over de pokkenepidemie in Langerak.
"Langerak, 13 Dec. 1871. De pokken breiden zich in deze gemeente meer en meer uit. Op de bevolking van 800 zielen zijn er in zeer korten tijd ongeveer 20 reeds overleden".
"Langerak, 24 Dec. 1871. Te Langerak b/z (bezuiden!) de Lek heerschen in erge mate de pokken. Ter bevordering en aanbeveling der inenting meldt men ons van daar het volgende merkwaardig feit. In zeker gezin heerschten dezer dagen de pokken zeer hevig, zóó zelfs, dat drie van de vier daaraan lijdende kinderen bezweken. De dienstmaagd had zich voor eenige maanden laten vaccineeren en sliep, daarop steunende, zelfs bij de hevig aangetaste kinderen, alsmede in de ouderlijke woning, toen ook dáár de in deze gemeente vreeselijk heerschende ziekte hare moeder aantastte en ten grave sleepte. Niettegenstaande genoemde jonge dochter zoowel daar, waar zij diende, als in de ouderlijke woning allen naar haar vermogen heeft verzorgd en opgepast, bleek de besmetting op haar van geen invloed te zijn. Mochten velen, door zulke voorbeelden tot nadenken gebracht, zich gedrongen gevoelen, om de middelen, welke de wetenschap zoo dringend aanbeveelt, te beproeven".
"Langerak, 7 Jan. 1872. In 1871 zijn te Langerak b/z de Lek overleden 63 personen, terwijl de gemiddelde sterfte gewoonlijk 28 was. Een bewijs hoe vreeselijk de pokken-epidemie daar heerscht".

In Lexmond lijkt er in januari 1872 een einde te komen aan de meest dodelijke epidemie aldaar. *"Lexmond, 7 Jan. 1872. De pokken-epidemie te Leksmond, die in het afgeloopen jaar aldaar 132 offers eischte, is nu zoo goed als geweeken".*
Uiteindelijk blijkt dat er tijdens de pokkenepidemie in Lexmond 134 personen aan deze ziekte zijn overleden. Daarmee was Lexmond de zwaarst getroffen gemeente van Nederland[4]. Omgerekend naar het aantal inwoners bleek in Lexmond 9,6% van de bevolking te zijn overleden. Landelijk gezien kwam Langerak op de vierde plaats. Daar overleed 6,8% van de bevolking aan de pokken.

De discussie over het al dan niet vaccineren tegen pokken gaat nog door. Zo bericht de NGC op 13 jan 1872: *"Lexmond, 12 Jan. Het Handelsblad dat een kroniek geeft van 't jaar 1871, vermeldt o.a. dat den 22 April van genoemd jaar, de pokken in Londen woeden en voegt er bij,* ***dat van dezen dag af, alle verstandige lieden in Engeland en Nederland zich lieten revaccineren****. Wanneer men daarnaar het verstand moet afmeten, dan was er te Lexmond van dit artikel niet veel voorhanden, evenmin te Langerak b/z de Lek, alwaar de pokken insgelijks vele slachtoffers maken. Omdat het onverstand der lieden aldaar, zich tegen het eenige voorbehoedmiddel, de inenting, verzet en halsstarrig weigert zich te laten vaccineren. Zal het Handelsblad ook van de Langerakkers eenmaal kunnen mededeelen (misschien wel in de kroniek van 1971) dat zij verstandig zijn geworden?"*
Het nut van vaccineren werd nog eens verduidelijkt door een nadere analyse van de gevolgen van de pokkeninfectie in Lexmond. *"Lexmond, 13 Maart. In het afgeloopen jaar 1871 werden alhier 103 personen door de kinderziekte aangetast, die vroeger waren ingeënt en 356 die nooit waren gevaccineerd, dus te zamen 459. Hiervan zijn overleden 16 personen, die vroeger waren gevaccineerd en 118 niet gevaccineerd. In 1871 zijn pl.m. 300 personen gevaccineerd of gerevaccineerd".*

Door het grote aantal sterfgevallen in 1871 ontstonden er in Lexmond grote problemen met het begraven van

2 Willem Nicolaas Johannes van Slijpe (Nieuwpoort, 1835-Lexmond, 1906) was van 1860 tot 1900 burgemeester van Lexmond en tevens van Hei- en Boeicop. Hij werd opgevolgd door zijn schoonzoon Joost Pot (1867-1940).

3 In 1871 overlijden er in Tienhoven 13 personen, een vrij groot aantal. Misschien waren er meer gevallen van pokken. In april 1871 zijn ook overleden Willem van Middelkoop, 3 april (oud, 4 weken) en Mijnsje van Middelkoop, 13 april (oud, 1 jaar), beide kinderen van Adriaan van Middelkoop en Stijntje Klijn.

4 Willibrord Rutten, De vreselijkste aller harpijen. Pokkenepidemieën en pokkenbestrijding in Nederland, 18e en 19e eeuw. Proefschrift Landbouwuniversiteit Wageningen, 7 nov 1997. http://www.academia.edu/6722808/Pokkenepidemie%C3%ABn_en_pokkenbestrijding_in_Nederland_18e_en_19e_eeuw

De NH kerk van Lexmond vóór 1954, met opgehoogde grond aan de zijgevel.

de slachtoffers. Bijna dagelijks moesten er overledenen begraven worden, soms wel vier of vijf per dag. Op het kerkhof in Lexmond, dat toen nog rond de N.H. kerk was gesitueerd, bleek niet voldoende ruimte om iedereen individueel te begraven. Daarom werden er noodmaatregelen genomen. Aan de zuidgevel van de Ned. Herv. Kerk werd een massagraf ingericht.

De kennis hiervan was echter in de loop der jaren in Lexmond in de vergetelheid geraakt. In 1954 werd de kerk gerestaureerd en moest ook het terrein rondom de kerk op hoogte worden afgewerkt. De grond aan de ZW-zijde van het kerkgebouw lag twee meter hoger dan de vloer van de kerk. Bij afgraven vond men al snel de oorzaak van het hoogteverschil. Er werd een groot aantal, na telling 185, skeletten gevonden. Het betrof bijna alle overleden van 1871. Alleen de dochter van burgemeester van Slijpe werd op een andere plaats begraven.
Wie meer wil weten over deze vondst in 1954 en het begraven van de slachtoffers van de pokkenepidemie in 1871 wil ik verwijzen naar een reeks artikelen hierover op internet van de hand van Henk Mesker[5].

Een volgende pokkenepidemie is er in 1881. In tegenstelling tot die van 1871 eist deze epidemie wel een groot aantal slachtoffers in Ameide. De ziekte steekt in januari 1881 de kop op bij een Ameidense jonge vrouw, die als dienstbode in Gorinchem werkt en niet gevaccineerd is. De epidemie duurt tot juni 1881, maar kennelijk zijn er twijfels. Is de epidemie ook wel over in Ameide? Men vindt van wel: *"AMEIDE, 16 Juni 1881. Heeft de Minister van Binnenlandse Zaken ter algemene kennis gebracht, dat de pokziekte opgehouden heeft alhier épidemisch te heersen, wij mogen er bijvoegen dat zij zich ook niet sporadisch meer vertoont, dat zij geheel heeft opgehouden. Het bericht, de vorige week door sommige dagbladen verspreid betreffende twee nieuwe patienten, was dan ook geheel bezijden de waarheid"*.

5 http://www.hervormdlexmond.nl/extra/historie/historie-gemeente/174-i-massagraf-in-lexmond Drie delen: Massagraf in Lexmond (1), De epidemie van 1871 (2) en Begraven in Lexmond (3).

Discussie over vaccinatie tegen pokken

In de Sch. Courant van 6 maart 1881 staat het volgende bericht: "Men schrijft ons uit **Ameide**: Gedurende de **pokkenepidemie** in deze gemeente heeft men, behalve vele goede en zeer aanbevelenswaardige, ook al van wat bespottelijke maatregelen gehoord. De een toch wil de gevreesde vijand afweren door de poort te sluiten, (alsof hij niet de macht bezit, er even over heen te komen), een ander vermijdt zorgvuldig het lopen door de straten, waarin zich de besmette woningen bevinden, een derde ontvangt geld op een stuk papier enz. enz. Zelfs in een naburige gemeente heeft iemand uit pokkenvrees de knop uit de huisdeur doen nemen tot groot ongerief der dienstmaagd die nu telkens achterom moet komen gluren wie er zich voor bevindt. Voorzeker zoude men een beter figuur maken, vooral tegenover de tegenstanders der vaccinatie, door zich wat kalmer te tonen in het besef, met de zijnen die kunstbewerking te hebben ondergaan en daardoor beter medewerken hen van het nut der inenting te overtuigen dan door zich zoo te agiteren en zijne woning als het ware in staat van beleg te verklaren".

In de krant van 20-3-1881 komt er een reactie.
"Ingezonden. Ameide, 11 maart 1881. In de Schoonh. Courant van Zondag jl., den 13 (?) dezer wordt terecht gewezen op het slechte voorbeeld, gegeven door hen, die hun vrees voor de pokziekte zóó overdrijven, dat zij zich belachelijk maken, vooral in de ogen van de maar al te talrijke tegenstanders der koepokinenting.
Het is en blijft waar: "te veel schaadt." Dit geldt van alles, wat het ook zij. En wellicht is het ook enigermate van toepassing op de bedoelde terechtwijzing zelve. Wij willen namelijk gevraagd hebben of het afkeuring verdient, dat het hoofd van een gezin last geeft de achterdeur (of tuinpoort) te sluiten, wanneer zich naast die poort een poklijder bevindt?
De afsluiting heeft het beletten van het in- en uitlopen der dienstboden bij den zieke ten doel. Of dat bereikt wordt kan men in het midden laten als men weet, hoe de bevolking hier den spot drijft met alle voorzorgsmaatregelen.
Maar de bedoeling is er niet minder goed om. Schaadt de kleingeestige angst der gevaccineerden aan de goede zaak, omdat hij het vertrouwen dat de inenting verdient ondermijnt, rampzalig mag men het andere uiterste noemen, namelijk de verblindheid die geen gevaren ziet.
Wij recapituleren: In hoofdzaak zijn wij het met den geachten schrijver eens. De overdreven vrees van gevaccineerden werkt verkeerd. Maar zeker is, dat, als de bevolking die niets van inenting wil weten, zich bepaald had bij de vrijheid (die men hier te lande, helaas! nog altijd heeft), zich al of niet te laten inenten, en het in- en uitlopen uit nieuwsgierigheid, zij het ook uit belangstelling, had nagelaten; als zij geluisterd had naar de stemmen ten goede, en niet naar hen, die het goede (wat voor hunne verant

woording kome) *tegenwerken*, dan zou de treurige ziekte alhier een geheel anderen loop gehad hebben, en in hare ontwikkeling zijn gestuit".
Een ander bericht wijst er op dat de meeste slachtoffers in Ameide nooit gevaccineerd waren of niet recent gerevaccineerd. "Ameide, 8 mei 1881. Omtrent den loop der **pokkenepidemie** te **Ameide** wordt het volgende aan de N.R.C. medegedeeld: Sedert het begin zijn aangetast 55, overleden 18, hersteld 33, terwijl 4 personen nog lijdende zijn. Geen enkele der overledenen was ooit met gevolg ingeënt. Niemand der aangetasten was in de laatste jaren gerevaccineerd, uitgezonderd één, bij wien echter die kunstbewerking zonder gevolg is gebleven. Van de herstelden waren 13 ongevaccineerd en 20 vroeger ingeënt, hoewel zulks bij de meesten reeds lang geleden was geschied. Verreweg het grootste getal hunner was slechts door varioliden* aangetast. Velen zijn er te Ameide dan ook, waaronder vroegere heftige bestrijders, die de vaccinatie of revaccinatie op zich hebben doen toepassen, maar er zijn ook nog niet weinigen, die, hetzij wegens "gemoedsbezwaren", hetzij wegens onverschilligheid, niet zijn te overreden".
*Varioliden is een mildere vorm van pokken, die ook wel kinderpokken werd genoemd.

Het leed in Ameide moet in 1881 groot geweest zijn. Van de rond 1400 inwoners zijn er circa 70 personen (5 % van de bevolking) besmet geraakt. Daarvan zijn er meer dan 20 overleden. *"AMEIDE, 11 Juni. De **pokkenepidemie** is voorbij. Ook officieel is dit geconstateerd. In het geheel zijn gedurende de vijf verlopen maanden van dit jaar 69 personen door genoemde ziekte aangetast, en daarvan 22 overleden"*. Het officiële verslag over de epidemie in Ameide spreekt over 68 besmette personen en 21 dodelijke slachtoffers. (zie Kader). Onder de slachtoffers waren vier leden van het gezin van broodbakker Van Kesteren in de Molenstraat[6]. Ook in andere gezinnen/families vielen meerdere slachtoffers.

			Man ▾ 70
Naam	Kesteren		van
	Johannes Gerrit		
Geb	15-12-1810	te	Ameide
Ged	23-12-1810	te	Ameide
Ovl	04-05-1881	te	Ameide
Bgr		te	

Huwelijk 16-06-1854 Ameide

✓ ♀ Helena Diepenhorst, 87, 1821-1909

Kinderen (4)

✓ ♀ Neeltje van Kesteren, 25, 1855-1881
✓ ♀ Maaike van Kesteren, 23, 1857-1881
✓ ♂ Johannis Hendrik van Kesteren, 22, 1859-1881
✓ ♂ Frank Arie van Kesteren, 157, geb. 1861

▲ *Vier gezinsleden overleven de pokkenepidemie niet.*

6 Nieuwsblad HVAT 2016, jrg. 27, nr. 3, blz. 43.

Verslag van de pokkenepidemie in Ameide, juli 1881

Te AMEIDE zijn op 9 Januari de **pokken** aangebracht uit Gorinchem door eene niet gevaccineerde dienstmeid van 20 jaar. Haar gevaccineerde zuster was te Gorinchem dienstbode in een besmet gezin en had met haar op de stoep meermalen gesproken. De lijderes was echter niet in het besmette huis binnengetreden. Zij bezweek den 20en Januari.
Op den 3den Februari werd de gevaccineerde schoonzuster van de overledene, die haar gedurende de ziekte had bezocht, door den geneesheer lijdende gevonden aan pokken (nº. 2), evenals een harer niet gevaccineerde kinderen (nº. 3). Van het voorkomen dezer ziekte was door het hoofd van het gezin niet alleen geen kennis gegeven, maar tevens ging hij voort zijn beroep als barbier uit te oefenen. Daardoor werd aanleiding gegeven tot verdere verspreiding der ziekte o.a. door het scheren van een of meer personen in een gezin bestaande uit vader en moeder, in de jeugd gevaccineerd, en twee volwassen zoons en dochters, allen niet gevaccineerd. Van deze 4 laatsten zijn 3 overleden. In het gezin van den barbier, die vroeger zelf aan pokken had geleden, werd nog een niet gevaccineerd kind aangetast, dat evenals nº 3 aan de ziekte bezweek, terwijl de overige gevaccineerde huisgenoten vrij bleven. De justitie is met de onverantwoordelijke handelingen van dezen barbier in kennis gesteld. Het verder verband tusschen de eerste gevallen is duidelijk aan te tonen.
Behalve door het bovenvermelde werd de verspreiding bevorderd:
1º. door den vader en eens door een oppasser van een poklijder, bij het bekend maken van het overlijden;
2º. tengevolge van het bezorgen van de lijkkist;
3º. door een jongen die uit het besmette huis van nº. 2 komende (vóór dat het van een kenteken was voorzien) zijn vader bij de tehuiskomst omhelsde en op die wijze de smetstof op den laatste, in zijn jeugd gevaccineerd, overgebracht, doch zelf gevaccineerd, vrij bleef; en nog eens door een meisje, dat ook het huis van nº. 2 had bezocht en aan de ziekte bezweek. Beide zouden het besmette huis niet zijn binnen getreden, indien het van een kenteken ware voorzien geweest;
4º. door de zuster van de moeder van nº.1;
5º. door een vrouw, die het lijk van nº.1 heeft "afgelegd," en de woning heeft gedesinfecteerd;
6º. door menigvuldig bezoek van poklijders.
Dit laatste was vooral, in verband met het verzuim van vaccinatie, de oorzaak der epidemische uitbreiding, niettegenstaande van wege het gemeentebestuur al het mogelijke werd verricht, om bij de eerste gevallen de verdere verspreiding tegen te gaan. Het voorkomen van enige sterfgevallen bracht velen echter tot inkeer.
Tegen het einde der epidemie werd het bezoek van poklijders, ten gevolge van treurige ervaringen, meer en meer vermeden, en het is waarschijnlijk

daaraan toe te schrijven, dat de ziekte niet nog grootere uitbreiding verkreeg. Het getal niet gevaccineerde kinderen toch is te Ameide bijzonder groot.
Het cijfer der aangetasten bedroeg tot 1 Juni 66, dat der overledenen 21. Van de laatste waren er 16 niet gevaccineerd, 3 in de jeugd gevaccineerd, zonder dat littekens waren te bespeuren; 1 had vroeger in lichten graad aan pokken geleden (?), en 1 was viermaal zonder gevolg gevaccineerd.
Een persoon, die in zijn jeugd niet was gevaccineerd, en daarom de school niet had bezocht, werd op 21-jarigen leeftijd aangetast en overleed. Voor twee jaren was hij als milicien gevaccineerd doch zonder gevolg, omdat hij, volgens zijne verklaring, de wondjes heeft uitgeknepen en met een pruim tabak bestreken! Dit feit werd ter kennis van den Minister van Oorlog gebracht.
Pokken kwamen te Ameide voor in een gezin, niettegenstaande de vader en moeder aan pokken geleden en de 7 kinderen waren gevaccineerd. De ouders hadden echter de gewoonte de vaccinewondjes flink met zeepsop uit te wassen, om de kunstbewerking zodoende onvruchtbaar te maken!
Met het oog op het voorkomen van pokken te Ameide werd door den Commissaris des Konings de loting der ingeschrevenen voor de militie te Ameide en Tienhoven uitgesteld en bepaald, dat deze zoude plaats hebben te Ameide in plaats van te Vianen. Toen de pokken te Ameide epidemisch verspreid waren, werd den Burgemeester dier gemeente de last verstrekt om de lotelingen niet ter inlijving bij de militie naar de afleveringsplaats te doen overbrengen en deze eerst na afloop der epidemie in de gelederen te doen optreden.
Op den 9den Februari werd te MEERKERK een in zijn jeugd gevaccineerde man van 55 jaar, die waarschijnlijk te Ameide was besmet, in lichten graad door pokken aangetast. Op hem volgde zijne vrouw, die nimmer met goed gevolg was ingeënt en twee zoons, die niet gevaccineerd waren. De nodige maatregelen van afzondering en ontsmetting zijn genomen, de woning staat zeer afgezonderd. De ziekte heeft zich niet verder verspreid.

De pokkenepidemie heeft nog een juridisch staartje. Hierboven hebben we kunnen lezen dat men te maken had met '*weerspannigen, die het opschrift van de woning scheuren, dat er als een waarschuwing, van wege het dagelijks bestuur, aan vastgehecht wordt*'. Twee van hen worden in Dordrecht voor de rechter gebracht en horen forse straffen tegen zich eisen.
*"AMEIDE, 13 Oct. 1881. De **pokken**, welke in het afgelopen voorjaar te **Ameide** heersten, gaven aanleiding tot twee zaken, welke in de zitting der Rechtbank te Dordrecht werden behandeld. Een van degenen, in wier woning de besmettelijke ziekte zich vertoonde, was de **koopman C.T.**, die niet voldeed aan het voorschrift der wet op de besmettelijke ziekten, om daarvan binnen 24 uren aan den Burgemeester kennis te geven, voor welke overtreding het O.M. nu een boete van f 25 eiste.*
*Daar echter de geneesheer van het geval aangifte had gedaan, werd dien zelfden dag het biljet, waarop de naam der ziekte stond, aan de deur der woning van T. aangeplakt. Dit bleef echter slechts enige dagen daarop, maar werd er toen afgescheurd door een knecht van T., genaamd **K. v. Z.**; wegens dat feit eiste het Openbaar Ministerie diens veroordeling tot f 50 boete".*
Op 14 oktober 1881 werd K. v. Z. te Ameide, veroordeeld, wegens het wegnemen kenmerk besmettelijke ziekte, tot f 11 boete, subs. 7 dagen. Ook C.S., te Ameide, wegens idem, tot f 3 boete, subs. 3 dagen. (zitting 14-10-1881). De Rechtbank vond der vergrijpen kennelijk minderernstig dan het openbaar ministerie. (N.B. Een veroordeling van C.T. niet gevonden, het moet waarschijnlijk C.S. zijn.)

Naast pokken, verreweg de ernstigste besmetting, komen ook andere infectieziekten komen regelmatig voor, zoals tyfus, roodvonk, difteritis, mazelen, cholera en influenza (griep). Hieronder een beeld van het voorkomen en de gevolgen van deze ziekten in de periode 1882-1900.
Berichten over **tyfus, roodvonk en difterie** komen haast ieder jaar voor. In het algemeen eisen deze ziekten slechts een beperkt aantal dodelijke slachtoffers. Tyfus lijkt dan het gevaarlijkste te zijn.
*"AMEIDE, 1 Nov. 1882. Alhier zijn in één gezin, wonende even buiten de kom der gemeente, twee gevallen van **typhus** geconstateerd, waarvan een met **dodelijke** afloop".*
*"AMEIDE, 29 Juni 1887. In de voorgaande week werd alhier een vrouw door **typhus** aangetast, waaraan de lijderes reeds Maandag **bezweek**. Gelukkig zijn tot heden geen meerdere gevallen dier ziekte voorgekomen".*
*"AMEIDE, 16 Nov. 1887. In deze gemeente heeft zich deze week een geval van **Typhus** voorgedaan **met spoedig dodelijke afloop**.*
*"AMEIDE, 14 Maart 1889. Het laatst alhier voorgekomen geval van **typhus** heeft **een dodelijke afloop** gehad; de overige lijders zijn hersteld, zodat op 't ogenblik alhier geen besmettelijke ziekte voorkomt".*

Roodvonk en difterie zijn bijna nooit dodelijk, maar vanwege de grote besmettelijkheid worden soms de scholen gesloten om verspreiding te verminderen/voorkomen.
*"AMEIDE, 11 Jan. 1889 Alhier doet zich een geval van **roodvonk** voor in het gezin van den hoofdonderwijzer der openbare school. Er zijn echter maatregelen genomen, dat het onderwijs niet behoeft gestaakt te worden".*
*"AMEIDE, 16 Jan. 1889. Sedert de vorige week is één geval van **roodvonk** in deze gemeente voorgekomen in het zelfde gezin, waar zich het eerste geval voordeed. Gelukkig heeft de ziekte geen kwaadaardig karakter".*
*"AMEIDE, 27 Febr. 1896 Alhier is deze week een geval van **diphtheritis** voorgekomen **met dodelijke afloop**".*

In 1886 is er een vrij uitgebreide **mazelen-epidemie**, die ongeveer 3 maanden duurt. De openbare school wordt vervroegd gesloten. Er worden in Ameide en Tienhoven tientallen gezinnen getroffen. Hoewel de ziekte in de meeste gevallen goedaardig lijkt, zijn er toch twee kinderen aan overleden. Over het verloop van de epidemie wordt wekelijks in de regionale pers gepubliceerd.

*"AMEIDE, 15 Juli 1886. In verscheidene gezinnen binnen deze gemeente hebben zich in de afgelopen week de **mazelen** vertoond. Dientengevolge is met het oog op de spoedig aanvangende zomervakantie de openbare school gesloten".*
*"AMEIDE, 23 Juli 1886. Van 16-23 Juli ll. zijn in deze gemeente voorgekomen 4 gevallen van **mazelen**. Tot nog toe heeft die ziekte een goedaardig karakter en is niemand hier aan die ziekte bezweken".*
*"AMEIDE, 29 Juli 1886. De **mazelen** beginnen zich zeer te verbreiden in deze gemeente en heersen thans in 28 gezinnen, gelukkig meestal in lichten graad. Tot nog toe is **één kind er aan gestorven**".*
*"TIENHOVEN, 29 Juli 1886. In de afgelopen week hebben ook in deze gemeente de **mazelen** zich vertoond. In 4 gezinnen zijn 7 kinderen aangetast".*
*"AMEIDE, 5 Aug. 1886. De **mazelen** zijn thans in deze gemeente verklaard als epidemisch heersende. Het getal aangetasten is de laatste dagen onbeduidend en niemand er aan overleden".*
*"AMEIDE, 12 Aug. 1886. In de laatste week zijn hier weder verscheidene gevallen van **mazelen** voorgekomen en is **een kindje aan die ziekte overleden**".*
*"AMEIDE, 19 Aug. 1886. In de laatste week zijn in deze gemeente slechts enkele gevallen van **mazelen** voorgekomen en is niemand daaraan overleden".*
*"AMEIDE, 25 Aug. 1886. In de laatste week hebben zich weder in verscheidene gezinnen, die te voren nog bevrijd bleven, **mazelen** vertoond. Gelukkig blijft de ziekte van een zeer goedaardig karakter; sterfgevallen daaraan zijn sedert de vorige week niet voorgekomen".*
*"AMEIDE, 15 Sept. 1886. Door het Geneeskundig Staatstoezicht in Zuid-Holland is verklaard, dat de **mazelen epidemie** in deze gemeente is geweken".*

Naast (besmettelijke) ziekten was er ook ander levensbedreigend onheil. Op 10 april 1887 verscheen een opmerkelijk bericht in de Vijfheerenlanden over de gevaren van een kolendamp (koolmonoxide) vergiftiging. *"Ameide. 5 April 1887. In een huiskamer zaten ruim dertig personen bijeen. Negen en twintig waren daar om blijken te geven van hunne kennis om Goeden Vrijdag tot lidmaten der Ned. Herv. kerk bevestigd te kunnen worden. Niet lang waren zij er of enkelen gaven tekenen, dat zij zich onwel gevoelden. Weldra was men genoodzaakt, enige vrouwelijke personen uit de kamer te dragen, terwijl zij geheel gevoelloos en zeer onpasselijk werden. Veel werd beproefd de patiënten te doen herstellen, bij dezen lukte het spoedig, bij anderen duurde het langer. Waren zij evenwel enigermate hersteld, dan begaven zij zich weder in de folterkamer om niet lang daarna weder verwijderd te worden.*
***Deze ziekte-verschijnselen werden toegeschreven aan den indruk van het ogenblik**, doch het groot getal stoven (ruim dertig) allen voorzien van het daarbij behorende turfkooltje werden voorbij gezien. Zware hoofdpijn, bezwijming en braking hielden nog aan, toen de luidjes reeds een tijdlang uit het met kolendampen gevulde vertrek waren vertrokken en zich te huis bevonden".*

In 1888 is er opnieuw een uitbraak van mazelen, die niet al te veel gevolgen heeft.
*"AMEIDE en TIENHOVEN, 1 Nov. 1888. In een paar gezinnen binnen deze gemeenten komen gevallen van **mazelen** voor; de ziekte heeft een zeer goedaardig karakter".*
*"AMEIDE, 8 Nov. 1888. Sedert de voorgaande week is alhier in één nieuw gezin een geval van **mazelen** voorgekomen".*
*"AMEIDE, 15 Nov.1888. Sedert de voorgaande week zijn alhier geen nieuwe gevallen van **mazelen** voorgekomen. Dank zij de isolering der aangetasten, bestaat er gegronde hoop, dat deze in den regel licht geteld wordende ziekte, die echter dikwijls zeer ongunstige gevolgen heeft, zich alhier niet verder zal uitbreiden".*

Mazelen blijft rondwaren. Ook in de winter 1891/92 is er weer een epidemie die de leerlingen van zowel de bijzondere als de openbare school treft. Het begint deze keer in Tienhoven.
*"TIENHOVEN, 8 Sept. 1891. In een huisgezin aan het benedeneinde dezer gemeente zijn de kinderen lijdende aan **mazelen**".*
*"AMEIDE, 25 Nov. 1891. Onder de leerlingen der bijz. school alhier is een **mazelenepidemie** uitgebroken; gisteren en heden werd in pl.m. een 20-tal gezinnen, waaruit kinderen die school bezoeken, genoemde ziekte geconstateerd. Gelukkig is zij tot heden van een goedaardig karakter".*
*"AMEIDE, 2 Dec. 1891 De bijzondere school alhier wordt nog dagelijks meer ontvolkt door de **mazelen**. Onder de leerlingen der openbare school kwamen tot heden geen gevallen voor; 't staat echter te vrezen, nu die ziekte zodanig in de gemeente verspreid is, dat ook zij haar contingent wel zal moeten leveren.*
*"AMEIDE, 7 Dec. 1891 De **mazelen** breiden zich de laatste dagen in deze gemeente weder meer uit. Ook van de openbare school zijn thans, zooals te wachten was, verscheidene leerlingen aan die ziekte lijdende".*
"AMEIDE, 23 Dec. 1891. De mazelen-epidemie is blijkbaar haar laatste stadium ingetreden".
*"AMEIDE, 4 Jan. 1892. De **mazelen** zijn in deze gemeente thans zoo goed als geweken, gelukkig zonder sterfgevallen. 't Is echter een ziekte, die niet zelden nadelige gevolgen heeft voor hen die, vooral in dit seizoen, te vroeg aan de buitenlucht worden blootgesteld. Met 't oog daarop alléén dus is 't een wijze bepaling van den wetgever, dat bewoners van huizen en vaartuigen, waarin een besmettelijke ziekte voorkwam, geen scholen mogen bezoeken dan 6 dagen nadat volgens een geneeskundige verklaring de ziekte uit de huizen enz. geweken is".*
*"AMEIDE, 3 Maart 1892. Deze week heeft zich in deze gemeente weder een geval van **mazelen** voorgedaan".*

1892-1893 Cholera

In de zomer van 1892 verspreidt zich een andere besmettelijke en dodelijke ziekte over Ameide – de Aziatische Cholera[7]. Als gevolg hiervan vallen er een

7 Bram Provoost, Kader: 'Aziatische cholera in Ameide in 1893'. Nieuwsblad HVAT 2016, jrg. 27, nr. 3, blz. 41-42.

aantal slachtoffers in Ameide en wordt zowel in 1892 als in 1893 een aantal evenementen afgelast.
In 1892 blijft Ameide gespaard, maar er zijn wel sterfgevallen van Ameidenaren buiten de gemeente.
*"AMEIDE, 19 Sept. 1892. Een ongehuwd arbeider uit deze gemeente, die te Kralingen werkzaam was, is aldaar jl. Zaterdag door **cholera** asiatica aangetast en reeds dezelfde dag overleden"*. Het betreft hier Johannis Boon, oud 28 jaar.
*"AMEIDE, 29 Sept. 1892 Heden werd hier het treurig bericht ontvangen, dat de werkman **A.d.G.**,* (Adriaan de Gans, oud 53 jaar) *werkende nabij Rendsburg in Duitschland, aldaar aan **cholera** is overleden; hij laat een weduwe met 8 jeugdige kinderen na. Dit is reeds de derde ingezeten, die elders aan die gevreesde ziekte bezweek"*.

Begin oktober 1892 staat er in de NRC een ingezonden stuk van de hand van A. van Staveren uit Ameide. *"Het is mij gebleken dat tal van binnenschippers onwetend zijn van het gevaar tegenwoordig verbonden aan het gebruik van ongekookt water. In aanmerking nemende dat schippers vandaag hier en morgen daar zijn en op hun reis allicht een streek doorvaren waar **cholera** voorkomt, is het van het grootste belang dat zij vooral worden gewezen op het gevaar in deze dagen verbonden aan het gebruik van ongekookt water.*
Het zoude daarom m.i. een nuttige maatregel zijn indien aan alle havenmeesters sluis- en brugwachters in het gehele land van rijkswege een genoegzaam getal gedrukte waarschuwingen werd verstrekt met den last om elke doorvarende schipper, die er nog niet van voorzien is een exemplaar uit te reiken.
*In het belang der zaak mijnheer de redacteur verzoek ik u beleefd deze opmerking in uw geacht blad te willen opnemen. A. van Staveren. **Ameide a/d Lek**, 1 Oct. 1892"*.

Ook in 1893 worden maatregelen genomen in Ameide omdat de cholera heerst in Leerdam. Ondanks de maatregelen slaat de cholera toch toe in Ameide. In enkele weken overlijden er 5 personen, waaronder een moeder en dochter.
*"AMEIDE, 4 Sept. 1893 L.l. Vrijdag-voormiddag werd de huisvrouw van **B.S**. alhier door Aziatische **cholera** aangetast en bezweek nog dezelfde dag. Sedert zijn nog wel enkele gevallen van hardnekkige diarrhee doch gelukkig niet meer van cholera voorgekomen.*
Vooral nu de gevreesde ziekte in ons midden zich heeft voorgedaan, passe ieder de middelen getrouw toe, die als heilzaam bekend staan en roepe, wanneer men zich onwel gevoelt, onmiddellijk geneeskundige hulp in".
*"AMEIDE, 8 Sept. 1983 Heden is in deze gemeente een nieuw geval van Aziatische **cholera** geconstateerd, in een ander gezin dan waarin het vorige geval voorkwam"*.
*"AMEIDE, 11 Sept. 1893. **A. d. K**. alhier, die in den nacht van ll. Donderdag op Vrijdag door Aziatische **cholera** werd aangetast, overleed reeds Vrijdag-namiddag.*
*Ll. Zaterdag-voormiddag is een der leerlingen op de openbare school alhier onpasselijk geworden en huiswaarts gegaan. Nadat geneeskundige hulp was ingeroepen, bleek dat het kind lijdende was aan Aziatische **cholera**. Voorzichtigheidshalve wordt op de openbare school de eerste dagen geen onderwijs gegeven"*.
*"AMEIDE, 12 Sept. 1893, Het 10-jarig dochtertje van **T.v.R**. alhier, dat ll. Zaterdag door Aziatische **cholera** werd aangetast, is heden nacht overleden. Heden kwam een nieuw geval voor"*.
*"AMEIDE, 14 Sept. 1893. Gister is hier weder een persoon aan de Aziatische **cholera** overleden. Op 't oogenblik zijn in deze gemeente geen lijders aan deze ziekte in behandeling"*.
*"AMEIDE, 18 Sept. 1893 Sedert den 12 dezer zijn in deze gemeente geen nieuwe gevallen van **cholera** voorgekomen; **5 personen zijn hier aan die ziekte overleden**"*.
Wie waren die 5 cholera-slachtoffers, die in de krantenberichten genoemd zijn?

- 27 aug. Jannigje Eikelenstam, oud 39 jaar, echtgenote van T. van Roon.
- 1 sep. Maria Schotman, oud 29 jaar, echtgenote van B. Streefkerk.
- 8 sep. Arie de Keijser, oud 23 jaar, echtgenoot van P. Duijser.
- 12 sep. Aartje van Roon, oud 10 jaar, dochter van T. van Roon.
- 13 sep. Teunis Verhoef, oud 47 jaar, echtgenoot van A. van Straten.

De volgende berichten suggereren dat de situatie na 12 september 1893 snel schijnt te normaliseren.
*"AMEIDE, 19 Sept. 1893. De gezondheidstoestand in deze gemeente is zeer gunstig; **choleragevallen komen niet meer voor**. De openbare school wordt morgen weder geopend; de vakantie voor de Rijksnormaallessen is evenwel nog weder verlengd tot 27 September e.k.*
*"AMEIDE, 22 Sept. 1893. Door den raad dezer gemeente is in zijne heden gehouden vergadering besloten, met het oog op de hier en elders voorkomende gevallen van **cholera**, de kermis in deze gemeente dit jaar niet te doen plaats hebben; de paarden- en beestenmarkten zullen op de daarvoor vastgestelde dagen gehouden worden"*.
Het aantal van vijf choleraslachtoffers in Ameide heb ik in mijn artikel in 2016 in twijfel getrokken. Er zijn in 1893 meer mensen (ca. 15) overleden dan in andere jaren, Tussen 8 augustus en 28 september 1893 zijn 16 mensen overleden, een zeer hoog aantal voor deze zomermaanden.

1895 - 1899 steeds weer mazelen

*"AMEIDE en TIENHOVEN, 26 Dec. 1895. De **mazelen** beginnen zich alhier sterk uit te breiden. Over 't algemeen zijn ze van een goedaardig karakter; te Ameide is een kindje aan de gevolgen overleden"*.
*"AMEIDE, 27 Febr. 1896 Steeds doen zich ook nog enkele gevallen van **mazelen** voor.*
*"AMEIDE, 22 Dec. 1898. Onlangs kwamen alhier in een gezin drie gevallen van **mazelen** voor. De aangetasten zijn hersteld en geen nieuwe gevallen sedert voorgekomen, zodat alle kans bestaat dat deze ziekte zich tot dat ene gezin zal beperken"*.

*"AMEIDE, 22 Jan. 1898. In de maand November 1898 kwamen hier in een gezin zonder schoolgaande kinderen 3 gevallen van **mazelen** voor. De 3 aangetasten herstelden en er deden zich geen nieuwe gevallen voor. In de vorige week echter vertoonde die ziekte zich alhier in 2 en te Tienhoven in een gezin, alle met schoolgaande kinderen, zodat het te vrezen is dat zij nu wel een grootere uitbreiding krijgen zal".*
*"AMEIDE, 6 Febr. 1899. De **mazelen** breiden zich hier langzamerhand uit, doch blijven van een goedaardig karakter. Kwamen tot nog toe alleen gevallen dier ziekte voor in gezinnen waaruit kinderen de bijzondere school bezoeken, thans is ook een leerling van de openbare school aangetast".*

Vanaf 1890 komt Influenza (griep) opzetten als een relatief nieuwe uiterst besmettelijke ziekte. In de periode 1890-1920 zullen verschillende wereldwijde epidemieën (pandemieën) honderden miljoenen mensen ziek maken en miljoenen dodelijke slachtoffers eisen. De influenza/griepepidemie van 1889/90 wordt de Aziatische of Russische griep genoemd. Wereldwijd ca. 1 miljoen dodelijke slachtoffers, De eerste griep-pandemie die zich door de komst van spoorwegen en stoomboten snel wereldwijd kon verspreiden werd voor het eerst gerapporteerd in St. Petersburg in december 1889. Binnen vier maanden verspreidde de ziekte zich over de hele wereld en bereikte zijn hoogtepunt in de VS, zeventig dagen na zijn hoogtepunt in St. Petersburg.
Ook in Ameide en Tienhoven arriveert de ziekte in januari 1890. Velen worden ziek, maar het aantal sterfgevallen beperkt zich tot 'een paar hoogbejaarden'.
*"AMEIDE, 9 Jan. 1890. Tal van ingezetenen lijden aan een ongesteldheid, die, te oordelen naar hare kentekenen doet vermoeden dat de **influenza** ook in deze gemeente heerst. Het verloop der ongesteldheid is over 't algemeen zeer gunstig".*
*"TIENHOVEN, 18 jan 1890. Ook in deze gemeente komen zeer vele gevallen van **influenza** of griep voor; gelukkig zijn de lijders binnen enkele dagen weder hersteld en kan men 't bij den boerenstand thans beter wachten een dag of wat rust te houden dan b.v. in den hooibouwtijd".*
*"AMEIDE, 23 Jan. 1890. De **griepepidemie** breidt zich hier nog meer en meer uit; er is bijna geen gezin, waarin daaraan niet een of meer lijdende zijn of geweest zijn; gelukkig blijft de ziekte een goedaardig karakter behouden en heeft zij nog geen sterfgevallen veroorzaakt".*
*N.B. De **oudste ingezetene**[81] dezer gemeente is deze week overleden in den ouderdom van ruim 92 jaren".*
*"AMEIDE, 15 Febr. 1890. Scheen het een 14 dagen geleden dat het heersen der **influenza** in deze gemeente haar einde naderde, in de laatste 8 dagen zijn weder een aantal nieuwe gevallen voorgekomen. Tot nog toe bepaalt zich hier het getal sterfgevallen aan die ziekte tot een paar hoog bejaarden".*
Influenza blijkt na 1890 regelmatig terug te keren. Eind 1891 zien we de ziekte opnieuw, terwijl er ook in de winter 1893/94 sprake is van een influenza-epidemie.
*"AMEIDE, 7 Dec. 1891 Ook de **influenza** (in de wandeling **inflenzia** genaamd) heerst hier bijna huis aan huis, zodat minstens ¼ der bevolking zich meer of min onwel gevoelt. 't Is op straat dan ook ongekend stil".*
*"TIENHOVEN, 10 Dec. 1891. De **influenza** woedt ook alhier in hevige mate; er komen mede enkele gevallen van mazelen in deze gemeente voor. Gelukkig zijn tot heden alhier geen sterfgevallen aan die ziekte te betreuren".*
*"AMEIDE, 23 Dec. 1891. De **influenza** is hier thans aan het afnemen; trouwens de meesten hebben er in meerdere of mindere mate aan geleden en velen sukkelen nog aan hare verraderlijke gevolgen".*
Is dat wel zo? Het volgende bericht geeft een heel ander beeld.
"AMEIDE. 31 Dec. 1891. Gedurende de maand December zijn in deze gemeente, op een bevolking van ruim 1500 zielen, 14 personen overleden, waarvan 7 tusschen 60 en 90 jaren".
Twee jaar later is er opnieuw sprake van een aanzienlijk aantal gevallen.
*"AMEIDE, 4 Dec. 1893. Ook in deze gemeente komen weder verscheidene gevallen van **influenza** voor, meestal in lichten graad, bij sommige lijders vergezeld van pijnen in de keel".*
*"AMEIDE, 11 Jan. 1894. Heden-avond gaf de Zangvereeniging "Kunstliefde en Vriendschap", onder leiding van den heer M. Van Bonzel alhier, hare eerste uitvoering in dezen winter, in de zaal van den heer Diepenhorst. Ondanks **de influenza-epidemie**, die hier nog niets vermindert, was de zaal dicht bezet".*

In 1898 en 1900 keert influenza opnieuw terug, maar de ziekte lijkt kwaadaardiger te worden. Gaat het hier om een nieuwe (gemuteerde) vorm van Russische griep, die meer slachtoffers maakte dan in 1890? Dat lijkt in Ameide het geval te zijn.
*"Ameide en Tienhoven, 28 Febr. 1898. De **influenza** is in deze gemeente nog maar steeds heersende en in vele gevallen heeft zij hier een kwaadaardig karakter. Met het oog op ernstige zieken in de kom van Ameide is aldaar het luiden der klok bij begrafenissen weder tijdelijk gestaakt.*
*"AMEIDE, 30 Dec. 1899. Vooral te Ameide heerst de **influenza** hevig en zijn de sterfgevallen menigvuldig. In de **afgelopen maand toch overleden niet minder dan 18 personen**, een zeer groot percentage van de geringe bevolking".*

In de jaren 1871-1881 was pokken de oorzaak van veel sterfgevallen in Ameide en Tienhoven. Na 1881 zijn er geen nieuwe gevallen meer vermeld in de regionale kranten. In 1890, maar vooral in 1900 lijkt influenza (griep) de grootste boosdoener te worden. Deze epidemieën eisen niet alleen in Ameide, maar door de verbeterde transportmiddelen wereldwijd veel slachtoffers. Maar het kan nog erger. Kort voor het einde van de Eerste Wereldoorlog in 1918 breekt een wereldwijde epidemie (een zgn. pandemie) uit. Deze zal in 1918 en 1919 meer slachtoffers eisen dan de hele oorlog van 1914-1918. In het volgende artikel wordt hier nader op ingegaan.

8 Betje Wendels, weduwe van Gerrit van den Berg, geboren op 26 december 1797 te Schoonhoven, overleden op 21 januari 1890. Zij woonde in 1880 in de Franschestraar no. 207.

Gezondheidszorg in Ameide

De Spaanse Griep van 1918, een regelrechte ramp

Bram Provoost

Inleiding[1]

De Spaanse griep was een beruchte griep-pandemie in de jaren 1918-1919, d.w.z. in het laatste jaar van de Eerste Wereldoorlog (1914-1918) en het eerste jaar daarna. Deze wereldwijde epidemie eiste naar schatting 20 tot 100 miljoen levens, een aantal dat het totale dodental van de Eerste Wereldoorlog ruimschoots overtreft. Dat wordt geschat op 8 à 10 miljoen. Hoewel het de Spaanse griep genoemd wordt, ligt de oorsprong van deze ziekte naar alle waarschijnlijkheid in de Verenigde Staten (VS). Tijdens de epidemie was de ziekteverwekker volledig onbekend. Men dacht aan een bacterie, maar die kon niet aangetoond worden. Pas in 1933 werd aangetoond dat het om een virus ging, het influenza virus van het subtype H1N1. Volgens de meest gangbare theorie is een vogelvirus, dat niet besmettelijk is voor mensen spontaan gemuteerd in een wel besmettelijke vorm. Dit zou gebeurd zijn in Fort Riley (Kansas. VS). In dit fort fokte men kippen en varkens voor eigen gebruik. Een kok zou besmet kunnen zijn geraakt met het virus, dat vanuit de kippen via de varkens dus bij de mens aankwam. Door mutatie was het virus in staat om besmetting van mens tot mens tot stand te brengen.

In 1917 was de VS betrokken geraakt bij de Eerste wereldoorlog. Fort Riley was een van de grootste militaire opleidingskampen van de VS. In het voorjaar van 1918 werd het virus met Amerikaanse troepen naar Frankrijk overgebracht en snel verspreid onder de Britse, Franse en later ook Duitse troepen. Door de snelle verspreiding had de griep grote invloed op de laatste oorlogsfase. Aanvankelijk was het virus niet dodelijk, maar dat veranderde al snel. Duizenden militairen werden ziek en honderden stierven. Daar werd in de VS, Engeland en Frankrijk geen ruchtbaarheid aan gegeven, omdat men niet wilde dat de vijand er lucht van kreeg.

▲ *Noodhospitaal met grieppatiënten in Camp Funston (Fort Riley), Kansas, 1918.*

Toen er ook in Spanje slachtoffers vielen werd er wel over geschreven. De Spaanse ziekte verspreidde zich echter bliksemsnel. Acht miljoen Spanjaarden waren al door de griep geveld en binnen tien dagen had de ziekte in Spanje zevenhonderd levens geëist. Dat was alarmerend en omdat daar was geen oorlogscensuur was sloegen de kranten sloegen groot alarm. De naam Spaanse griep of Spaanse ziekte was geboren.

▲ *Spotprenten over de Spaanse griep in 1918.*

1 Over de Spaanse griep is tegenwoordig een uitgebreide documentatie beschikbaar in de vorm van boeken, documentaires en websites. Voor deze inleiding is o.a. gebruik gemaakt van meerder websites, zoals https://nl.wikipedia.org/wiki/Spaanse_griep; https://www.henw.org/artikelen/de-huisarts-en-de-spaansche-griep-1918-1920 en https://www.wereldoorlog1418.nl/spaanse%20griep/

▲ *Militairen met mondkapjes in 1918.*

Het bleek om een zeer ernstige ziekte te gaan, die heel veel mensen aantastte. Hoewel meer dan 95% van de zieken uiteindelijk weer herstelde, had de Spaanse griep in circa 3-5% van de gevallen een dodelijk verloop.

De griep kende in 1918 twee golven. De eerste golf kwam in het voorjaar. Daarbij ging het om een milde griep, waarbij mensen een paar dagen ziek waren en er weinig doden vielen. De tweede golf begon in de herfst. Dit keer bleek de griep niet alleen zeer besmettelijk, maar ook erg dodelijk te zijn.
De griep kon op twee manieren verlopen. Bij de eerste begon ze als een gewone griep met de bekende symptomen: rillingen, hoesten, hoge koorts, keel- en spierpijn. Maar na vier of vijf dagen kregen patiënten longontsteking die onbehandelbaar was en waaraan ze vaak overleden. Bij de tweede werden ze direct doodziek. De longen liepen vol met vloeistof en konden daardoor niet genoeg zuurstof opnemen. Ademhalen werd steeds moeilijker en het zuurstofgebrek kleurde het bloed, het gezicht en de lippen donkerblauw. Na een paar dagen, soms al binnen een paar uur, overleed je. Toen deze verhalen de ronde deden vroeg men zich af of het wel om griep ging. Meestal werden bij griep juist ouderen dodelijk getroffen. Nu werden naast kinderen en bejaarden ook jong volwassenen getroffen. Het beeld verschilde zo sterk, dat sommige artsen weigerden te spreken van griep. Zij dachten aan cholera of tyfus. Anderen zeiden dat het een onbekende, nieuwe ziekte was.

De griep sloeg ook meedogenloos toe bij de militairen die aan het westelijke front tijden de laatste maanden van WO I. In augustus 1918 had was helft van de Amerikaanse soldaten in Europa ziek. Uiteindelijk zijn er rond 43.000 Amerikaanse soldaten in Frankrijk aan de griep gestorven, bijna de helft van het aantal Amerikanen dat in Europa stierf. Aan het front vielen ruim 50.000 Amerikaanse militairen. Ook soldaten van andere landen werden getroffen. De Spaanse griep lijkt de afloop van de oorlog te hebben bespoedigd. Er werd een wapenstilstand overeengekomen, die op 11 november 1918 van kracht werd. Daarna vielen er geen directe militaire slachtoffers meer, maar de griepepidemie eiste des temeer slachtoffer, zowel burgers als ex-militairen.

Toen de oorlog eindigde keerden duizenden besmette soldaten terug naar hun landen. Overal werden ze feestelijk onthaald. Door deze massabijeenkomsten verspreidde de ziekte zich gemakkelijk onder de bevolking. Hoewel ten gevolge van de enorme massaliteit nauwkeurige cijfers ontbreken, zijn er wel schattingen gemaakt. In de VS zouden 675.000 mensen overleden zijn, in Frankrijk 200.000, in Engeland 400.000, terwijl in India en Rusland miljoenen mensen stierven. Al met al lijkt het erop dat 20% van de toenmalige wereldbevolking besmet raakte, in totaal een half miljard mensen. De meest voorzichtige schattingen komen wereldwijd op 20 tot 40 miljoen doden anderen spreken over 50 tot 100 miljoen.
Net zo snel als ze kwam, verdween de Spaanse griep ook weer. In de loop van 1919 was het ergste voorbij. Alleen Australië heeft de ziekte tijdelijk buiten de deur kunnen houden door een strikte quarantaine in te stellen. In 1919 brak de pandemie toch ook in Australië uit. Van de bevolking werd 40% ziek en er stierven 15.000 mensen. De ziekte was in de tussentijd tot een mildere vorm geëvolueerd en buiten Aus

tralië was bijna iedereen immuun geworden, waardoor de pandemie uitstierf.

Wat gebeurde er in Nederland?

In Nederland trad de Spaanse griep in drie golven op: een redelijk goedaardige in de zomer van 1918, een zeer ernstige vorm in het najaar en de winter van 1918 tot zomer 1919 en een derde milde golf in het voorjaar van 1920. Aangenomen wordt dat arbeiders die in Duitsland werkten de griep in juni ons land binnenbrachten. De griep leek goedaardig en er werd aanvankelijk weinig aandacht aan besteed. In juli kreeg de ziekte een epidemisch karakter. De mobilisatie, rondreizende verlofgangers en de dichte bevolking zorgden voor een snelle verspreiding.
Al in augustus beschreven officieren van gezondheid in het Nederlands Tijdschrift voor Geneeskunde (NTvG) een epidemie van 750 griepgevallen in het garnizoen Assen. Er kwamen 24 ernstige complicaties voor, zoals longontstekingen en bloed opgeven. Er vielen vier doden. De gevolgen bleven niet uit: het kamp werd grondig schoongemaakt, troepenbewegingen werden gestaakt en oefeningen afgelast. Het Handelsblad van 6 juli 1918 berichtte: *"Zoo zijn dan de griepbacillen met souvereine minachting voor wereldoorlog en revolutie en ongevoelig voor de zee van ellende, waarin het menschdom met schijnbaar welbehagen voorgaat zich te wentelen, wederom opgetreden. Het is te hopen, dat wij verschoond zullen blijven van hun bezoek. Er zijn al genoeg politieke, sociale en andere bacillen en daarmede in verband staande besmettingen, die wij ons van het lijf moeten houden."* Het bleek een vrome wens.
Griep of influenza was bij huisartsen goed bekend van eerdere epidemieën. Het viel op dat de Spaanse griep, vooral de tweede golf, veel ernstiger was dan de epidemieën van 1890 en 1900. Vanaf medio september 1918 kreeg de griep een angstaanjagend en kwaadaardig karakter. De griep begon met koude rillingen, het gevoel doodziek te zijn, heftige voorhoofdspijn en nachtmerries. Er ontstonden snel ernstige longcomplicaties en de sterfte was hoog, vooral op jonge leeftijd. Patiënten konden binnen een paar dagen of zelfs uren overlijden. Het aantal sterfgevallen steeg in oktober explosief. Leefde je na een week nog, dan haalde je het wel.

Ten gevolge van de griepepidemie waren oververmoeide huisartsen dag en nacht in touw. Vooral in Drenthe, de zwaarst getroffen provincie was het menselijk leed enorm. Soms duurde het dagen voordat de huisarts bij ernstig zieken langs kon komen, zeker als deze veraf woonden. In Hollandscheveld, vlakbij Hoogeveen, ontstond een noodtoestand. Velen stierven zonder medische hulp en hele gezinnen waren ziek. Een menselijk drama: mensen die elkaar ontweken uit angst om besmet te worden zodat zelfs de eeuwenoude burenhulp door het hoge aantal zieken faalde. De grote armoede, ondervoeding, zware arbeid en slechte behuizing van de veenarbeiders zouden de hoge sterftecijfers in Drenthe kunnen verklaren. Ook vóór de griep was de sterfte in de veengebieden extreem hoog.

▲ *Een ziekenbarak tijdens de griepepidemie in 1918.*

▲ *Beschermende maatregelen ter voorkoming van besmetting tijdens de griepepidemie in 1918.*

De griepepidemie had ook een enorm maatschappelijk effect. Scholen werden gesloten omdat het merendeel van de leerlingen en onderwijzers ziek was. Om dezelfde reden raakten overheidsinstellingen ontwricht, zoals brandweer en politie. Velen liepen met mondkapjes en publieke bijeenkomsten werden afgelast om uitbreiding van de besmetting te voorkomen. De tweede golf duurde van oktober 1918 tot april 1919 met november 1918 als echte rampmaand. Over het aantal dodelijke slachtoffers is veel onduidelijkheid ontstaan. Men kon direct aan de griep overlijden, maar bij veel slachtoffers werd longontsteking als doodsoorzaak opgetekend. In Nederland beschikte de Gezondheidsraad over gedetailleerde sterftecijfers van het CBS. In totaal zijn in ons land bijna 30.000 personen aan deze pandemie gestorven, ongeveer 300 per 100.000 inwoners.[2] Aan de griep zonder complicaties stierven 21.284 mensen. Aan complicaties, vooral longontsteking was er een oversterfte van 8.432 mensen.[3] Het sterftecijfer steeg in 1918 van 13 naar 17 per duizend inwoners. Het sterftepatroon was bijzonder. Niet alleen baby's en kinderen tot vijf jaar en ouderen boven 70 jaar werden het meest getroffen, er vielen ook veel slachtoffers onder jongeren van 20-24 jaar. De meeste doden vielen in de provincies, met name in de arme veenstreken van Drenthe

2 Ter vergelijking: de sterfte aan pokken-, tyfus- en mazelenepidemieën in 1870-1874 was respectievelijk 113, 67 en 37 per 100.000 personen.
3 Anderen spreken over 38.000 mensen die door deze griep longontsteking hebben gekregen en daaraan zijn overleden. Dit zou het totale aantal dodelijke slachtoffers in Nederland op 60.000 brengen.

en noordoost Groningen en Drenthe. Daar zou tot 10% van de bevolking aan de Spaanse griep gestorven zijn. In Noord-Holland, Utrecht en Zuid-Holland was de sterfte in het algemeen lager dan gemiddeld.

De Spaanse Griep in de regio Alblasserwaard en Vijfheerenlanden

Het is in de zomer van 1918 dat de eerste krantenberichten over de 'Spaansche griep' in de regionale pers verschijnen. Het gaat dan vooral om landelijke meldingen over meerder griepuitbraken in kazernes, fabrieken en de kolenmijnen. In de meeste gevallen gaat het daarbij om het oosten en zuiden van Nederland.
Maar op 1 aug 1918 blijkt de griep ook dichter in de buurt te zijn. De Nieuwe Gorinchemsche Courant meldt uit Schelluinen: *"De Spaansche griep blijkt ook hier zijn intrede gedaan te hebben. Men hoort van enkele gevallen, gelukkig niet van ernstigen aard"*.
Diezelfde krant meldt ook dat het niet nodig is om speciale maatregelen te nemen. *"**Spaansche ziekte**. De Centrale Gezondheidsraad ter zake om advies gevraagd, is van oordeel, dat op het oogenblik geen maatregelen van bijzonderen aard kunnen worden aanbevolen, die van regeeringswege te treffen waren tegen insleeping of verspreiding van de Spaansche griep"*.
Enkele dagen later wordt er echter al een eerste fatale afloop gemeld in Leerdam. *"Leerdam, 3 aug. Een achtjarig meisje is tengevolge der Spaansche griep overleden, terwijl nog een ernstig geval zich voordoet"*.
Twee weken later is er daar een volgend slachtoffer. *"Leerdam, 17 aug. De Spaansche griep heeft hier weer een slachtoffer geeischt. Een jonge vrouw, pas 4 weken gehuwd, kreeg deze ziekte in zoo'n hevige mate, gevolgd door longontsteking, dat zij na een paar dagen overleed."*

Hoewel de griep in augustus 1918 deze regio bereikt heeft duurt het tot oktober voor de ernst van de situatie duidelijk wordt. In oktober 1918 komen er veel berichten over gesloten scholen i.v.m. ziekte van kinderen en personeel, o.a. in Gorinchem, Goudriaan, Groot Ammers, Jaarsveld, Meerkerk, Sliedrecht en Schoonhoven. Ook de werkzaamheden in fabrieken worden gestopt en publieke evenementen worden afgelast. De jaarlijkse paardenmarkt te Ameide, op donderdag 10 oktober 1918, gaat wel door. In het krantenberichtje hierover wordt met geen woord gerept over de griep.

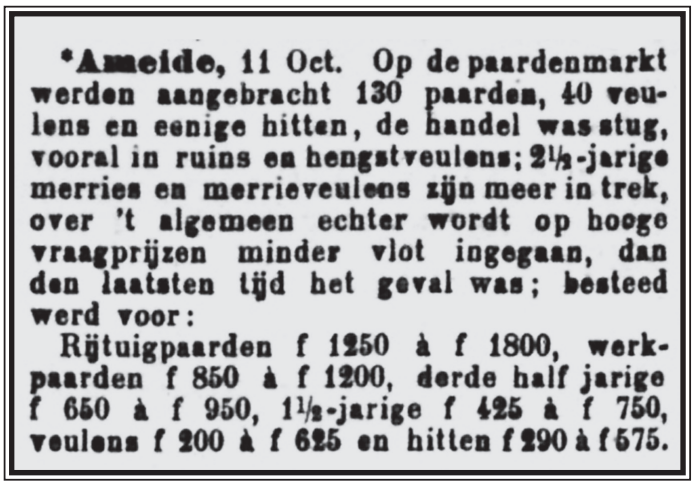
*Ameide, 11 Oct. Op de paardenmarkt werden aangebracht 130 paarden, 40 veulens en eenige hitten, de handel was stug, vooral in ruins en hengstveulens; 2½-jarige merries en merrieveulens zijn meer in trek, over 't algemeen echter wordt op hooge vraagprijzen minder vlot ingegaan, dan den laatsten tijd het geval was; besteed werd voor:
Rijtuigpaarden f 1250 à f 1800, werkpaarden f 850 à f 1200, derde half jarige f 650 à f 950, 1½-jarige f 425 à f 750, veulens f 200 à f 625 en hitten f 290 à f 575.

▲ *Ondanks de griep toch een paardenmarkt in 1918.*

Hoewel niet te bewijzen, kan het bezoek van veel personen van buitenaf bijgedragen hebben aan een besmetting van de bevolking van Ameide. Twee weken na de paardenmarkt blijkt dat ook in Ameide de griep toeslaat. *"Ameide, 25 Oct. Ook hier is een groot gedeelte der bevolking lijdende aan Spaansche griep; gelukkig is de aard der ziekte tot heden over het algemeen nog al goedaardig"*. Dat goedaardige karakter blijkt helaas niet waar te zijn. Twee dagen na dit bericht zijn er op 27 oktober in Ameide drie personen overleden. In de twee weken daarna komen er nog eens negen bij. Alleen al in de maand november 1918 overlijden er in Ameide net zoveel mensen als anders in een heel jaar. Dat zullen voor het grootste deel griepslachtoffers geweest zijn. (Zie verder Griepslachtoffers in Ameide en Tienhoven, hieronder).
Ook in andere plaatsen vallen veel slachtoffers in deze periode. *"Meerkerk, 1 Nov. Ook in deze gemeente doen zich vele gevallen van Spaansche griep voor. Een drietal personen zijn aan deze ziekte bezweken. De scholen zijn reeds twee weken gesloten"*.
"Jaarsveld, 5 Nov. De Spaansche griep begint alhier vele slachtoffers te eischen. Eerst liet deze zoo gevreesde ziekte zich niet kwaadaardig aanzien, echter in de laatste dagen breidt zij zich onrustbarend uit. Vooral jonge menschen worden in de eerste plaats door deze ziekte aangetast. De scholen zijn gesloten".
"Leerdam, 13 Nov. Was den laatsten tijd de Spaansche griep hier sterk aan het afnemen, toch kwamen enkele dagen geleden hier een viertal sterfgevallen aan deze vaak hevige ziekte voor".
"Sliedrecht. Van 20 October tot 2 Nov. j.l. zijn alhier 62 personen overleden. In normale tijden bedraagt het sterftecijfer gemiddeld 140 per jaar. Er liggen ongeveer 2000 personen aan de Spaansche griep".

Op maandag 11 november 1918 komt er om 11 uur een einde aan de Eerste Wereldoorlog. Toch duurt het geruime tijd voor er weer voldoende goederen beschikbaar komen. In november 1918 blijkt dat er in Ameide niet alleen veel ziektegevallen zijn maar is ook er een gebrek aan verlichtingsmiddelen en waarschijnlijk ook aan brandstoffen. *"Ameide 19 Nov. In onze gemeente zitten vele gezinnen des avonds geheel in het donker. Petroleum, kaarsen of carbid is er niet verkrijgbaar of tegen hooge woekerprijzen. En met de **VELE ZIEKEN,** die er thans zijn, is dit dubbel ongerieflijk"*.
Maanden later blijkt de situatie op het gebied van brandstof nog steeds heel slecht te zijn. *"Ameide-Tienhoven 18 Febr. 1919. Ondanks reeds ontvangen toewijzing, zijn deze gemeenten zoo goed als geheel van brandstoffen ontbloot en tracht ieder zich te redden met hout, hetzij van zich zelf of van een dicht bij of ver af wonenden buurman, waartoe de met sterk ijs*

bezette polderslooten alle gelegenheid aanbieden; gelukkig dat de weersgesteldheid veel zachter is en eenige gelegenheid tot aanvoer van kolen, namelijk de rivier, weder ijsvrij is; in tijden als deze inzonderheid, ondervindt men al de nadeelen van het treurig isolement, waarin dit gedeelte der Lekstreek vooral, zich helaas blijft bevinden".

November 1918 is de hele regio in de greep van de griep. Regionaal zijn er duizenden zieken die verzorgd moeten en zijn er honderden sterfgevallen te betreuren. Daarover te blijven schrijven wordt te veel voor de regionale pers. In de Schoonhovensche Courant verschijnt een opmerkelijk bericht:
" Schoonhoven, 22 november 1918. Bericht aan correspondenten. Berichten over de Spaansche griep en hetgeen daarmede in verband staat wordt niet meer in ons blad opgenomen."
Een opmerkelijk bericht, want hierdoor is het zicht op het verloop van de griepepidemie in de regio volledig verdwenen. De bevolking moest maar gissen wat er aan de hand was en wij nu ook. Het gezegde 'Geen bericht is goed bericht' is hier zeker niet van toepassing.

Het publieke leven gaat door. Hoewel men inmiddels is gewaarschuwd om bijeenkomsten met veel publiek zoveel mogelijk te mijden. Ondanks de vele zieken en sterfgevallen wordt in Ameide op 19 december 1918 door de Zangvereniging "Kunstliefde en Vriendschap" toch een uitvoering gegeven van de operette "Rika's droom" met 'Na afloop bal'. De uitvoering valt

UITVOERING
van de Zangvereeniging
„Kunstliefde en Vriendschap"
te AMEIDE,
Directeur de Heer P. ZANEN,
op Donderdag 19 December 1918,
des avonds 8 uur in het Lokaal van den
Heer J. G. DIEPENHORST te Ameide.
Na eenige zangnummers zullen opgevoerd worden:
„RIKA'S DROOM",
Operette in 1 bedrijf en
„EEN RENTENIER, DIE EEN SCHOONZOON ZOEKT",
Blijspel in 1 bedrijf.
NA AFLOOP BAL.
HET BESTUUR.

net in een korte periode (13 dec 1918 tot 3 januari 1919) dat er in Ameide geen sterfgevallen zijn. Een verslag van de uitvoering heb ik niet gevonden.

Na de jaarwisseling neemt het aantal sterfgevallen weer snel toen. In de eerste drie maanden van 1919 overlijden er in Ameide en Tienhoven nog eens 19 personen. Daarna loopt de epidemie op zijn einde. Vanaf april 1919 lijkt de Spaanse griep verdwenen te zijn.

Omdat men de oorzaak van de Spaanse griep niet kende was er ook geen goede behandeling. In de kranten verschenen dan ook de meest vreemde behandelingen. *"Als middel tegen Spaansche griep wordt het volgende aanbevolen: Men geve den patiënt een soepbord vol met roode bieten-salade, welke hij in 6 tot 8 uur tijds moet verorberen. Vele zieken, die 's avonds 40 gr. koorts hadden waren den volgenden ochtend reeds geheel koortsvrij na het gebruik van kroten".* (Sch. C. 29-10-1918). Dit wil niet zeggen dat het werkte. In het algemeen overleed ongeveer 3% van de grieppatiënten en veel patiënten zullen ongetwijfeld na één of meer dagen weer koortsvrij geweest zijn. Maar dan zowel met als zonder 'het gebruik van een soepbord kroten.
Ook een al langer bestaand middel als Abdijsiroop speelde in op de epidemie. Tot juli 1918 wordt het middel in advertenties aanbevolen voor 'Lijders aan Asthma' en andere aandoeningen van de luchtwegen. Vanaf augustus 1918 is het ook een middel ter voorkoming en behandeling van 'De Spaanse Griep'. Hieronder een selectie van advertenties die verschenen tussen augustus 1918 en maart 1919.

Als de Spaansche griep-epidemie achter de rug lijkt richt Abdijsiroop de advertentiecampagne zich eind maart 1919 weer op andere doelgroepen: 'Zangers, redenaars, onderwijzers en andere personen, die veel van hun stem gebruik moeten maken'.

SPAANSCHE GRIEP

Evenals bij influenza bieden de ontstoken slijmvliezen een vruchtbare voedingsbodem voor de voortweekerende bacillen der Spaansche Griep. Als U keelpijn heeft, als U hoest, als U verkouden is, onttrekt U dan aan het gevaar door bijtijds Abdijsiroop te nemen, die ook bij influenza en Griep met zooveel succes wordt gebruikt. Koopt dus onmiddellijk een flesch

Abdijsiroop.

Wapent U tegen de Spaansche griep

Zij, die hoesten, die verkouden zijn, die keelpijn hebben, zijn bijzonder vatbaar voor besmetting. Zorg daarom intijds Uw ontstoken slijmvliezen te genezen met de

Abdijsiroop.

Het stofgevaar.

Artsen waarschuwen voor het inademen van stoffige lucht, omdat daardoor de keel ontstoken kan worden en de

Spaansche Griep

vat op U kan krijgen. Hoest gij, zijt gij verkouden, hebt gij keelpijn, neem dan dadelijk de beroemde

Abdijsiroop.

Griepslachtoffer in Ameide en Tienhoven (oktober 1918 t/m maart 1919)

Onderzoek aan het bevolkingsregister geeft een indruk van het aantal slachtoffers van de Spaanse griep in de winter van 1918-1919. De piek in de griepsterfte duurde 6 maanden en liep van oktober 1918 tot en met maart 1919. In die maanden in de jaren 1914/15 tot en met 1917/18 overleden er in Ameide en Tienhoven 10 tot 18 personen (gemiddeld 14). Tijdens de zes maanden griepepidemie overleden er niet minder dan 45 personen (incl. twee levenloos geboren kinderen). Dat zijn er 31 meer dan in de jaren daarvoor. Met enige marge kunnen we stellen dat er in Ameide en Tienhoven ten gevolge van de Spaanse griep 27 tot 35 mensen 'extra' zijn overleden. Tussen oktober 1919 en maart 1920 overlijden er 23 personen. Dat zijn er zo'n 9 boven het gemiddelde. Niet duidelijk is of dit nog een gevolg is van de griepepidemie. In de periode 1920-1923 loopt het aantal dat in die maanden overlijdt terug naar 7 tot 14 personen, met een gemiddelde van 10.
Wie er precies zijn overleden is moeilijk te achterhalen. Landelijk gezien zouden er die pieken geweest zijn: jongere kinderen (0-5 jaar), jong volwassenen (20-25 jaar) en ouderen (65 jaar en ouder). Ook in Ameide en Tienhoven lijkt dat een beetje het geval. Hieronder volgt de lijst van personen die in Ameide en Tienhoven (T) tussen 1 oktober 1918 en 31 maart 1919 zijn overleden, met hun leeftijd en gezinsrelatie. Het merendeel van hen is direct of indirect overleden aan de gevolgen van influenza/griep:

- 5 okt. 1918. (T) Teuntje Hazendonk, 67 jaar; wed. Antonie Versluis.
- 27 okt. Annigje Tukker, 3 jaar; dochter, Arie Tukker en Jannigje Lamboo.
- 27 okt. Aafje van den Heuvel, 25 jaar; geh. met Nicolaas Schrijvershof.
- 27 okt. Willem Aart Roth, 77 jaar; geh. met Jannigje Kentie.
- 31 okt. Marrigje Pesselse, 44 jaar; geh. met Lambertus Roth.
- 1 nov. Catharina Vroon, 73 jaar; wed. van Aart de Groot.
- 4 nov. Gerrit de Groot, 4 jaar; zoon, Reginus de Groot en Maagje van Zijl.
- 4 nov. Arie Veen, 15 maanden; zoon, Pieter Veen en Janna van Straten.
- 5 nov. Ida Buijsert, 48 jaar; wed. van Jan van Veen.
- 6 nov. Jannigje van Bruggen, 23 jaar; dochter, Gerrit van Bruggen en Klasina Vonk.
- 7 nov. Reindert Nicolaas van Veen, 1½ jaar; zoon, Jan van Veen en Ida Buijsert.
- 7 nov. (T) Pieter Eliza Johannes Cornelis de Kleijn, 79 jaar; wednr. Klazina de Vor.
- 10 nov. Isaac Lakerveld, 68 jaar; geh. met Adriana Veen.
- 12 nov. Fronika Hakkert, 59 jaar; geh. met Jacob Meijer.
- 18 nov. (T) Pietertje van Bruggen, 72 jaar; geh. met Frans v.d. Grijn.

- 21 nov. Elsje Schrijvershof, 43 jaar; geh. met Geerit Schotman.
- 21 nov. Nicolasina Uittenbogaart, 36 jaar; geh. met Gijsbert van Mourik.
- 25 nov. Jan Boon, 2 maanden; zoon, Johannes Boon en Sara Eikelenboom.
- 26 nov. Laurina Roth, 4 jaar; dochter, Lambertus Roth en Marrigje Pesselse.
- 29 nov. Geertrui Peterse, 71 jaar; ongehuwd.
- 4 dec. Arigje den Ouden, 2 maanden; dochter, Rokus den Ouden en Elisabeth van der Ham.
- 6 dec. (T) Willempje van Dieren, 4 jaar; overleden te Utrecht! Dochter, Harmen van Dieren en Maagje van Dieren.
- 13 dec. Neeltje van der Grijn, 3 jaar; overleden te Utrecht! Dochter Cornelis v.d. Grijn en Annigje den Boer.
- 13 dec. Cornelia Johanna Vroon, 6 maanden; dochter, Peter Vroon en Cornelia Johanna van den Berg.
- 3 jan. 1919. Jan van Bruggen, 1 jaar; zoon, Andries van Bruggen en Antje Bogaard.
- 3 jan. Marrigje Elisabeth van Gelderen, 2 jaar; dochter Abraham van Gelderen en Johanna van Bruggen.
- 4 jan. Willem van Kekem, 60 jaar; geh. met Lijsje Roodnat.
- 5 jan. Arie van der Vliet, 13 maanden; zoon, Jan van der Vliet en Maria Vurens.
- 8 jan. Alida Maria van der Hek, 2 jaar; dochter Jan van der Hek en Willempje de Jong.
- 11 jan. Cornelia Vuurens, 84 jaar; wed. van Aart Zweere.
- 13 jan. Daam Westerhout, 10 maanden; zoon, Jan Westerhout en Janna Lakerveld.
- 15 jan. Elisabeth Niesler, 84 jaar; wed. van Gerrit de Kruijk.
- 21 jan. Nicolaas Hoeijenbos, 76 jaar; wednr. Annigje Maria van Gelderen.
- 27 jan. Annigje de Wit, 4 jaar, dochter, Nicolaas de Wit en Annigje de Kruijk.
- 27 jan. (T) Annigje Streefkerk, 8 jaar; overleden te Utrecht! Dochter, Pieter Willem Streefkerk en Pietertje Boef.
- 6 feb. Metje de Jong, 73 jaar; wed. van Gerrit Duizer.
- 16 feb. Willem den Hartog, 16 maanden; zoon, Peter den Hartog en Willempje van Dijk.
- 17 feb. Ewout Wink, 40 jaar; gehuwd met Krijntje den Boer.
- 18 feb. Cornelis van der Grein, 5 jaar; zoon, Florus v.d. Grein en Maria de Kruijk.
- 26 feb. Huibert Schotman, 5 jaar; zoon, Marinus Cornelis Schotman en Nicolasina Uittenbogaart.
- 14 maart Andries Lakerveld, 11 maanden; zoon, Frederik Lakerveld en Lisabeth Tukker.
- 18 maart Gijsbertje Diepenhorst, 81 jaar; wed. van Coenraad Vuurens.
- 25 maart Antonie van Gelderen, 1 jaar; zoon Abraham van Gelderen en Johanna van Bruggen.

Er blijken twee piekperioden in sterfte geweest te zijn. De eerste tussen 27 oktober en 13 december 1918 met 23 sterfgevallen en een tweede in januari en februari 1919 met 15 overledenen. Opmerkelijk is dat er ook drie kinderen (3, 4 en 8 jaar oud) in Utrecht zijn overleden. Hoogstwaarschijnlijk zijn zij, ernstig ziek, overgebracht naar het Wilhemina Kinderziekenhuis aldaar.
Ook in Lexmond en Meerkerk zijn een aantal mensen overleden aan de Spaanse griep. In Lexmond zijn er tijdens de griepperiode 26 mensen overleden, waarvan 11 in november 1918. In Meerkerk overleden 17 personen in die periode. Dat betekent dat er Lexmond en Meerkerk samen net zoveel mensen overleden zijn als in Ameide, terwijl er rond tweemaal zoveel mensen woonden.
Wereldwijde statistieken laten zien dat rond 3% van de zieken aan de gevolgen van de griep zijn overleden. Uitgaande van 31 griepslachtoffers zou dat inhouden dat er in Ameide en Tienhoven rond 1000 ziektegevallen geweest zijn. Dat betekent dat ongeveer de helft[4] van de inwoners de Spaanse griep heeft gehad. Deze enorme ziektelast en de schaarste aan brandstoffen maakt de winter van 1918-1919 tot één van de rampzaligste van de 20ste eeuw, erger dan de hongerwinter 1944-1945. In die winter zijn er in de periode november 1944 t/m april 1945 in totaal 14 inwoners van Ameide en Tienhoven overleden, een 'normaal' aantal voor een gemiddelde winterperiode.

De Spaansche Griep heerscht. Hoesters past op.

Nog pas kort geleden heeft de Spaansche Griep haar intrede in ons land gedaan en reeds heeft zij met reusachtige snelheid om zich heen gegrepen en talloozе slachtoffers gemaakt.
De Spaansche Griep schijnt een bijzonder kwaadaardig soort van influenza te zijn, welke in de eerste plaats hen aantast die hoesten, verkouden zijn of keelpijn hebben.
Niet zelden ontstaan dan ontstekingen der luchtwegen, met de daaraan verbonden gevaren voor longontsteking. Hoeveel jonge levens werden hierdoor niet reeds afgesneden,
Geneest Uw hoest; zorgt niet verkouden te worden! Koopt vandaag nog een flesch

Abdijsiroop

en neem er iederen dag een paar lepels van in.

Prijs per flacon van ± 230 gr. f 1.25, van ± 550 gr. f 2,25 en van ± 1000 gr. f 3,75.

Alom verkrijgbaar. Eischt roode band met onze handteekening: L. I. AKKER, Rotterdam.

4 In de jaren1918-1919 had Ameide rond 1760 en Tienhoven rond 400 inwoners.

Zijn we voorbereid op een nieuwe griepepidemie?

In de winter circuleren er in Nederland altijd verschillende typen griepvirussen. Na de griep-pandemie van 1918 zijn er nog vele epidemieën geweest, hoewel minder ernstig. Een nieuwe pandemie is waarschijnlijk. Het griepvirus is zeer besmettelijk van mens tot mens, muteert voortdurend en kan nu in korte tijd de hele wereld rondreizen. Hoewel we nu beter voorbereid zijn en meer therapeutische mogelijkheden hebben, bestaat er twijfel of dit wel voldoende is. Bij een pandemie dreigt een ernstige maatschappelijke ontwrichting. Bij een 'normale' influenza-epidemie wordt 5-10% ziek, maar bij een pandemie kan dit tot 30% of zelfs 50% oplopen. Huisartsen, ziekenhuizen, kortom het hele zorgstelsel zal overbelast raken. Het is dan ook belangrijk om paniek zoals tijdens de Spaanse griep te voorkomen. Nog beter lijkt het om door een adequate vaccinatie een pandemie te voorkomen.
Daartoe moet aan twee voorwaarden worden voldaan. In de eerste plaats moet er een goed vaccin zijn en ten tweede moet een hoog percentage zich laten vaccineren. Aan beide voorwaarden lijkt niet te worden voldaan. Ieder jaar wordt op basis van de te verwachten griepvirussen een vaccin geproduceerd. In Nederland is dat tot nu toe een drievoudig vaccin, terwijl in de ons omringende landen een viervoudig vaccin wordt gebruikt. In principe zou een viervoudig vaccin betere bescherming moeten geven.
De tweede voorwaarde, een hoge vaccinatiegraad, lijkt moeilijk haalbaar. De deelname aan de jaarlijkse gratis griepprik voor mensen met een verhoogd risico loopt de laatste jaren terug. De deelname was ooit rond 75%, maar is landelijk teruggelopen tot 53% in 2017. In Zederik was dat in 2017 nog slechts 45%, een onrustbarend laag percentage. (Cijfers uitgesplitst naar de verschillende kernen heb ik niet.)
Mogelijk waren een niet optimaal vaccin en de lage vaccinatiegraad mede verantwoordelijk voor de hoge sterfte tijdens de 'griepgolf' in de winter van 2017/18. Het RIVM[5] houdt sinds 2009 wekelijks het aantal overleden mensen in de gaten[6].Het doel van het monitoren van sterftecijfers is om de impact van een epidemie of een incident in beeld brengen. In het verleden zijn er pieken in de totale sterfte te zien bij koude- en hittegolven en bij uitbraken van infectieziekten, zoals griep. Al drie jaar achter elkaar wordt er een toename van de oversterfte gemeld tijdens de winterse griepperiode. Tevens lijkt deze griepperiode langer te worden. In de winter 2015/16 duurde de griepperiode 11 weken met een oversterfte van 3.900 personen. In de winter 2016/16 was dat 15 weken en 7.503 personen en in 2017/18 duurde de griepperiode 15 weken en zijn er 9.444 mensen meer overleden dan in een gemiddelde 'normale' winter!

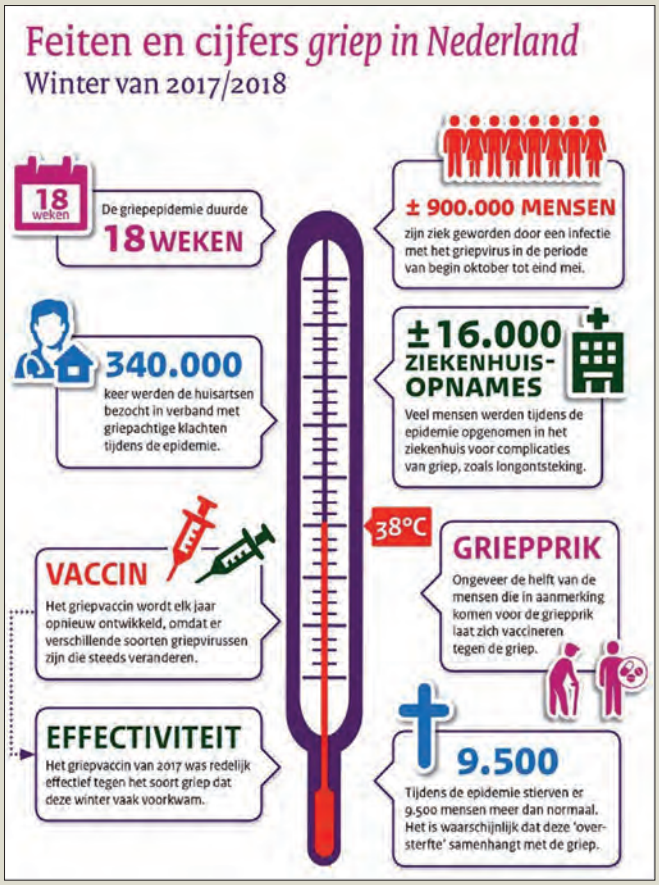

▲ *De gevolgen van de griepepidemie 2017-2018 in beeld gebracht[7].*

In oktober en november 2018 hebben zo'n 6 miljoen mensen van hun huisarts een uitnodiging gekregen voor de jaarlijkse griepprik. De gratis griepprik is bedoeld voor mensen van 60 jaar en ouder en voor volwassenen en kinderen met bepaalde medische aandoeningen[8]. Het is te hopen, dat meer mensen hier gebruik van hebben gemaakt dan in de voorgaande jaren. We moeten afwachten of dit de stijging in de duur en de ernst van de griepperiode zal stoppen.

▲ *De jaarlijkse griepprik. Onontbeerlijk om een griepepidemie te voorkomen.*

5 Het RIVM is het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu rapporteert regelmatig over de aanwezigheid en de gevolgen van griep in Nederland. https://www.rivm.nl/Onderwerpen/G/Griep/Surveillance/Stand_van_zaken_griep

6 https://www.rivm.nl/Onderwerpen/M/Monitoring_sterftecijfers_Nederland

7 https://www.rivm.nl/Onderwerpen/G/Griep/Surveillance/Griep_in_beeld.pdf

8 https://www.rivm.nl/Onderwerpen/G/Griep/Griepprik/Griepprik2018

Dagtocht naar Doesburg op zaterdag 21 september 2019

De jaarlijkse dagtocht van onze historische vereniging gaat ditmaal naar de **Hanzestad Doesburg** op zaterdag 21 september 2019.

Het programma ziet er als volgt uit:

- 09.00 uur : Vertrek per luxe touringcar vanaf de Lekdijk.
- 10.30 uur : Ontvangst bij Stadsbierhuys De Waag met koffie en appelgebak.
- 11.00 – 12.30 : stadswandeling o.l.v. stadsgidsen.
- 12.30 -13.30 uur : Lunch bij De Waag. De lunch bestaat uit een Doesburgse mosterdsoep met licht uitgebakken spekjes, kroket met brood, diverse vleeswaren en kaassoorten met luxe broodjes, vers fruit, koffie en thee, melk en karnemelk.
- 13.45 – 14.45 uur: Bezoek en rondleiding Mosterdmuseum/fabriek met korte uitleg.
- 14.45 – 15.30 uur: Vrij te besteden. U kunt rustig even rondlopen en winkelen in het centrum van Doesburg maar u kunt ook een bezoek brengen aan museum De Roode Tooren. Dit kleine plaatselijke museum is gratis te bezoeken. Verder zou u kort het museum Lalique kunnen bezoeken. Hiervoor is wel een entreeprijs verschuldigd (€ 15,00) die niet in de all-in prijs is begrepen. Maar met een museumjaarkaart (dan is het gratis) is het mogelijke om snel een bezoek te brengen.
- 15.30 – 16.00 uur: Een borrel in Eethuis/Café De Bonte Hond, vlak bij museum De Roode Toren.
- 16.00 uur : Vertrek naar Ameide waar we rond 17.45 uur weer hopen aan te komen.

Voor deze reis wordt een bijdrage gevraagd van € 50,00 per persoon. Hiervoor ontvangt u: vervoer per bus naar Doesburg, koffie met appelgebak, een stadswandeling o.l.v. gids, een lunch, bezoek aan Mosterdmuseum en slotborrel.

U kunt u aanmelden voor deze reis door te mailen/ bellen naar:

- Marjan de Gruyter marjan_de_gruyter@hotmail.com telefoon: 0183 - 609280 of
- Jory Verwolf verwo360@planet.nl telefoon: 0183 - 601749 of
- nu reeds uw € 50,00 over te maken op bankrekening NL27INGB0002606797 t.n.v. J. Verwolf.

De reis gaat door als per 1 mei 2019 zich 35 personen hebben aangemeld

De afgelopen drie jaren is de reis iedere keer doorgegaan. Mooie reizen naar Kampen, Zierikzee en Elburg. We willen deze traditie voortzetten. We hopen dan ook dat ook deze keer de bus weer vol komt. Meldt u zich zo spoedig mogelijk aan.

Marjan de Gruyter en Jory Verwolf.

Stadsbierhuys De Waag in de Hanzestad Doesburg.